

ספר זה מוקדש

לבניי, כלותיי, נכדיי וניניי - האהובים כולם

כתיבה והבאה לדפוס: [סמדר ויצמן](#)

smadar@my-story.co.il

<http://my-story.co.il>

טלפון: 04-9880488

טלפון נייד : 050-6596019

עיצוב כריכה: אופירה רכטר - מיתוג, עיצוב גרפי ומה שביניהם

טלפון: 050-4602214

e-mail: yobsr2009@gmail.com

נדפס בישראל, תשע"ח - 2017

כל הזכויות שמורות למשפחת קנל ©

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, לתרגם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט, בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.

שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב.

אל השמש העולה

סיפור חייה של רחל קנל

כצאת אני: שקטה
כחזתי אלס
אוהבת שלוה ועיני תינוקות..

רחל המסוברת

תוכן

5	שורשים משפחתיים	1
16	לידתי ומשפחתי	2
29	ימים של אש, דם ומלחמה	3
39	תנועת השומר הצעיר	4
45	בדרך	5
52	קפריסין - מאחורי הגדר	6
58	ארץ ישראל - ממקימי קיבוץ זיקים	7
70	תל אביב - נישואים וילדים	8
76	ברוך	9
82	אמיר ומוטי	10
87	עבודה ועיסוקים	11
105	חיי יום בןחמני	12
111	רמת אביב	13
113	הוריי, אחי ואחיותיי - בארץ	14
122	הקשר המשפחתי	15
127	אמיר מספר על ההורים	16
131	מוטי מספר על ההורים	17
135	בני משפחה מספרים על רחל	18
141	סמדר: דודה שכזאת	19

1

עוֹרֵשׁ אֶפְחַתִּי

משפחתה של אמא לוצי

"אמא, אנחנו נוסעים לאמריקה", הודיעו האחים והאחות: שלמה (שלימה) הבכור, בטי, ויוסף (יוס'ל), להוריהם: חיה ואבא יונה (יונה) ברנשטיין, על הגירתם מהעיר פלוישט ברומניה לארצות הברית. "אבל, איך ככה תקומו ותיסעו, אינכם חוששים ממה שיקרה אתכם בדרך? ואיך תסתדרו שם, באמריקה?" האם והאב ניסו להניא אותם מלצאת למסעם, מתוך חשש מפני הבלתי נודע.

"אל דאגה אמא ואבא, כולם נוסעים. המוני צעירים עוזבים את רומניה בדרכם לאמריקה. אנחנו נסתדר". האחים היו נחושים בדעתם לנסוע לארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות, בתקווה לחיים טובים יותר מאשר ברומניה.

ההורים, כשנוכחו לדעת שכל דברי השכנוע לא יועילו, נכנעו לבסוף לרצונם.

וכי איזו ברירה הייתה להם?

הפרידה הייתה קשה ומלווה בדמעות רבות, שירדו מלחייה של האם ונספגו בבגדיה. לבה ניבא לה שלא תוסיף עוד לראותם, וכך אכן היה. היא חזרה וביקשה שיישמרו לנפשם וישמרו זה על זה וזה על זה. האב חיבק את כולם ללא אומר. שלימה, שעמד עם מזוודתו בידו, זכה לחיבוקים רוויי חשש וחרדה וכן בטי האחות שהתרפקה על הוריה. לבסוף, האחים והאחות, ניתקו עצמם מהם, העיפו מבט אחרון לפרידה

וצעדו אל הבלתי נודע, כשהם מפנים מבטם מדי פעם לאחור, רואים את דמויות הוריהם הולכות וקטנות עד שנעלמו לגמרי. שני האחים והאחות היו אחיה ואחותה של אמי, לוצ'יה (לאה), ילדיהם של סבתא חיה וסבא יונה ברנשטיין. כדרכם של יהודים רבים בתחילת המאה העשרים, לאחר מלחמת העולם הראשונה, החליטו לעזוב את ארץ הולדתם ולחפש את מזלם באמריקה (כך כינו את ארצות הברית) שקרצה להם מאוד. הגיעו שמועות על ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות, על כך שהחיים שם טובים והפרנסה מצוייה בשפע. רבים כמוהם עזבו את מולדתם, וכאמור נסעו לאמריקה. לאחר ימים רבים של הפלגה באוקיינוס האטלנטי הם הגיעו לניו יורק. אמי, לוצ'יה, שהייתה אז תינוקת כבת שנתיים-שלוש, נותרה עם הוריה.

לְהוֹרִים הָאֵלֶּה שְׁלֹם רַחֵם
הַצֵּאנוּ בְּשֵׁלֹם לְאֹמְרִיקָה. הַשֵּׁיט הַיָּם עָבַר בְּשֵׁלֹם.
אֲנַחְנוּ כַּעַת חַיִּים בְּאַרְצֵי קָלִיפּוֹרְנִיָּה, וְהֵטִי בְּקוֹנְטִיקָט.
מִסְתַּדְּרִים, וַיֵּשׁ אֶס פֶּרְנֶסָה, בְּרוּךְ הַשֵּׁם.
רוֹצִים מְאֹד שְׂתַּצִּיזוּ אֶס לֹצִי פֶקֶטָנָה. אֲתָם חֹסְרִים לָנוּ. נִקְרָא אֲתָכֶם בְּכִרְוֹת
פְּתוּחוֹת וּתְכַלְכְּלוּ לְחַיּוֹת כֹּאֵן בְּשֵׁלֹוֹה יַחַד אִיתָנוּ.
בְּאַצְעָאִים וּפְרַהֶרָה אִפְהָה.
שְׁלִימָה, יוֹסֵף וְהֵטִי

בידיים רועדות פתחה סבתא חיה את המכתב שזה עתה הביא הדוור. היא וסבא קראו את המכתב הקצר שוב ושוב. מילותיו הרטיטו את לבם, ודמעותיה של סבתי נשרו עליו, תוך כדי שקראה חוזר וקרוא את המכתב, וכבר ידעה בעל פה את כתוב בו. מאז שהילדים עזבו לא הייתה רגועה כלל ושנתה בלילות הייתה טרופה. היא וסבא לא הפסיקו לחשוב על הילדים וגורלם באמריקה.

לאחר התלבטויות רבות הוחלט שהסבא ייסע לאמריקה, יראה מקרוב את מצב העניינים, ואז יחזור לקחת גם את רעייתו וילדתו הקטנה שנותרה עמם בפלוישט Ploiești.

ילדינו היקרים!
קבלנו את מכתבכם. הצעתם למחול חפצכם ואתם מרוצים. זה מאלף אותנו
בשמחה.
לאחר מחשבות רבות החלטנו לקבל את הצעתכם להשיג לאמריקה.
אבא ישי, לבדו, לבדוק את מצב העניינים מקרוב, ולאחר מכן, אם ירצה השם,
יחזור וייקח אותי ואת לז'י הקטנה אליכם.
בינתיים מחכים מכם למכתבים נוספים.
בצאצאים ובאהבה רבה.
ICNIC ואבא

המכתבים שהגיעו מהילדים לאמם נדדו ימים רבים בים, וכמוהם מכתבי
התשובה שלה.
אכן, סבא יוינה נסע אף הוא לאמריקה כעבור כשנה מאז עזבו ילדיו,
ראה כי טוב וחזר עם בשורה לאשתו, "כולנו נוסעים לשם". אלא שהוא
חלה ברגליו וכבר לא יכול היה לנסוע. מחלתו הביאה למותו כעבור זמן.
סבתא חיה לא זכתה לראות את ילדיה שנסעו אל מעבר לים. היא נשארה
ברומניה, בפלוישט, ובכך יעד הגורל לבתה הקטנה לוצ'י ולילדיה - נכדיה
של הסבתא - גורל אכזר במלחמת העולם השנייה.

בשנות השישים של המאה הקודמת, הגיעה אחת מבנותיה של בטי
לביקור בארץ. היא נפגשה עם ההורים ועם בני משפחה אחרים. כולנו
הוזמנו לבקר אותה ואת בעלה באנייה בה הפליגו והגיעו עמה לנמל
חיפה.

אמיר, בני הבכור הגיע איתי, וגם סמדר ודני הגיעו עם רבקה ושמואל.
הייתה זו אניית פאר באותם ימים. היא התנשאה לגובה של מספר קומות
והייתה בה בריכת שחייה, חדר אוכל גדול ומספר חדרים (תאים) רב.

בשנות השבעים-שמונים הגיעה בקשה ממשפחתה של בטי, להיפגש
עם אמא. בטי כבר הייתה מבוגרת ולא יכלה לטוס. היא הביעה משאלה
להיפגש עם אמא בטרם תלך לעולמה, גם היא. שני האחים כבר נפטרו.

וכך לאחר כשבעים שנה נפגשו שתי הנשים המבוגרות. אני ליוויתי את אמא. תחילה טסנו לניו יורק ושם קיבלו את פנינו בני המשפחה, ואיתם המשכנו לביתה של בטי. ההתרגשות הייתה עצומה, עד שחששתי שאמא לא תעמוד בכך. הבכי, החיבוקים והנשיקות לא פסקו זמן רב. שתי הנשים התרפקו זו על זו, נצמדו אחת לשנייה מבלי יכולת להינתק.

מפגש האחיות: לוצ'י יעקובסון ו-Rebecca Malder, יולי 1980

לאחר מכן ישבו לדבר ולהשלים את אשר החסירו במשך כשבעים שנה. אמנם הייתה חליפת מכתבים בניהן, וגם מדי פעם נשלחו חבילות ובהם בגדים, בעיקר. אבל לא היה זה תחליף למגע קרוב ואנושי. כתבה בעיתון המקומי התפרסמה וכתרתה: שתי אחיות נפגשו לאחר שבעים שנה, מלווה בתמונה שצולמה בביתה של בטי, בה נראות שתי האחיות זו ליד זו, חבוקות ומחייכות באושר. לאחר שובה של אמא לארץ, כעבור זמן מה, נודע לנו על פטירתה של בטי.

מוצאה של סבתא חיה מהעיר גאלאץ Galați, השביעית בגודלה ברומניה, עיר נמל על שפת הדנובה כ-130 ק"מ מהים השחור. אניות רבות היו מגיעות לנמל ההומה, עמוסות בסחורות. לסבתא חיה היו עוד שלוש אחיות: רוזה, שהתגוררה בפלוישט (בסמוך לבוקרשט) לאחר נישואיה לישראל (שרול), השנייה - פרומה, שהתגוררה בבוקרשט הבירה ולה ולבעלה נולדו: צילי, ליזה, ובן בשם ברמן. צילי נישאה לאדם עשיר ממוצא יווני, שבבעלותו היה צי אניות בקונסטנצה. התמזל מזלה של בת דודה זו והיא חייתה חיי מותרות ופאר. אחותי רבקה זוכרת שלעתים שלחו אותה לבוקרשט, לצילי. הם מאוד אהבו ופינקו אותה. כל משפחתה עלתה לארץ. בעבר הייתה תקופה שהקשר איתם היה הדוק, אך במשך השנים התרופף. לליזה נולד בן ששירת בצבא ונפל בפעולת תגמול בקלקיליה ב-1956. האחות השלישית - רבקה, הייתה נכה ורווקה ונפטרה בגיל צעיר. רבקה אחותי נקראת על שמה.

אמא, לוצ'יה, כונתה לוצ'י, ובעברית - לאה

לוצ'יה הגיעה לאוויר העולם ב-2.5.1904. הוריה הקפידה על כך שתהיה לה השכלה יסודית, למרות שבאותה תקופה הרבה בנות כלל לא למדו. למרבה הצער לא יכלה להמשיך בלימודים. היה צורך למצוא לה עבודה כדי שתסייע בפרנסת המשפחה. על המשך לימודים איש לא חשב, בעיקר לא לבנות. צריך היה להתקיים.

הדודה והדוד בפלוישט, רוזה ושרול (ישראל), פתחו חנות בדים גדולה והיה להם צורך בעובדת. אי לכך עברו סבתא חיה, לאחר שהתאלמנה, ובתה לוצ'יה, שהייתה עלמה צעירה כבת 18 מגאלאץ לפלוישט. אמא עבדה בחנות של הדודים. על המדפים היו מסודרים גלילי הבדים הצבעוניים מסוגים שונים ובשלל גוונים.

"מה תרצי גברת, איזה בד את מחפשת?" כך הייתה אמי שואלת בנימוס, באדיבות ובמאור פנים, את הגברות שנכנסו לחנות.

"כמה עולה מטר מהבד הזה?" התעניינה הלקוחה. "אני זקוקה לתפירת שמלה לשבת. האם הבד הזה מתאים?" בקשה אחרת את עצתה של אמא. לבסוף, גזרה לה אמא את הבד המבוקש וגם הודיעה לה מהו המחיר עבורו.

הלקוחות המרוצות הודו לה והלכו לדרכן. באחד הימים הבחינה בלקוח שמסתודד עם הדודה. היא שמעה קטעי מילים: "הוא בחור טוב (מסריאש בון); בעל מלאכה מצוין".

היא הבינה שמדובר בשידוך. במשפחה סברו שהגיעה זמנה להינשא. הדודה רוזה הנידה בראשה ונתנה הסכמתה למפגש עם הבחור. כדרך אותם ימים, לא עלה בדעתן של האם והדודה לקרוא לנערה ולשאול את פיה.

הבחור, רובין (ראובן) יעקובסון, היה חייט במקצועו, בעל מלאכה טוב ויכול היה לפרנס את העלמה שתהיה לאשתו. זאת הייתה מעלה חשובה ביותר.

איש לא שאל אם מוצא חן הוא בעיניה של הנערה, איש לא חשב שיש להתחתן מאהבה.

"אמא, אני לא מכירה את הבחור ואיני רוצה להינשא לו, אני בכלל לא אוהבת אותו", טענה לוצ'יה באוזני סבתא חיה.

"את תאהבי אותו במשך הזמן. הוא בעל מלאכה ויפרנס אותך". סבתא חיה הבהירה לעלמה הצעירה בת ה-18 שאין לה כל ברירה. השידוך נעשה והתקיימה חתונה.

לוצ'יה לא הכירה היטב את רובין, וספק אם אהבה אותו אי פעם.

אמא הייתה אשה נאה שערה החום והמסולסל גלש על כתפיה. מעולם לא הייתה ולו שערה לבנה אחת על ראשה עד ליום מותה בגיל 94. בהיותה עלמה צעירה הייתה גזרתה נאה, ועד למותה נותרה כך. כמובן, ביחס לגילה. אבא היה גם הוא איש נאה, גבוה בעל שפם קטן ושיער בהיר. היא לא נראתה מאושרת ככלה ביום נישואיה. עצב נשקף מעיניה, לא עלה חיוך על שפתיה, כאילו חשה שחייה לא יהיו מאושרים עם בן זוגה. ואכן כך היה.

משפחתו של אבא, רובין יעקובסון

אבא נולד בעיירה קטנה בשם רֶמְנִיקוֹ סְרֶט (רמניקו המלוחה) בסמוך לעיר בּוֹזָאוֹ, לאביו מנדל ולאמו אידיס. שלוש אחיותיו היו: חֵייקָה, פּוֹלִי (נקראה גם פאני) וואלי. ובנוסף, האח דוד.

בעלה של חייקה נפטר והותיר אותה אלמנה עם שני בנים: נָלוּ ופבל. בבעלותם של הזוג הייתה מאפיה, שבה אפו בייגלעך, בעיקר. לאחר מותו של הבעל האלמנה המשיכה למכור את המאפה הזה, אך רוב ימי חייהם התפרנסו בני המשפחה בקושי רב והיו עניים מרודים. שני הבנים היו חברים טובים של אחי, יונה, והרבו להיפגש ולשחק יחדיו בילדותם.

האח דוד התגורר בעיר בּוֹזָאוֹ שם נשא אשה לא יהודייה. לשניים נולדה בת והם התגוררו ברחוב פֶּרְדָּה מִיקָה (פרדה הקטנה). הם פתחו מסעדה ממנה הייתה פרנסתם. בזמן מלחמת העולם השנייה, עם כניסת הגרמנים, לא אפשרו לו להמשיך בעיסוקו והמסעדה נלקחה ממנו. הקשר בין הוריי לבין האח דוד היה רופף. בזמן המלחמה הקשר התחדש. האחות ואלי נישאה, ולה ולבעלה נולד בן נכה באחת מרגליו בשם צ'יקו. הבן התגורר עם אמו ביפו לאחר עלייתם ארצה. הוא נישא ונולדו לו שלוש בנות.

פולי נישאה למוזס שמוצאו מבסרביה ושם משפחתם היה וגנר. לזוג נולדו שני בנים - מנדי וגוסטב (גוסטי). בזמן השואה הם גורשו לטרנסניסטריה ב-5.10.1940 עם יהודים רבים אחרים, שם סבלו סבל רב, אך ניצלו. הם

זכו לעלות לארץ. מנדי התגורר בטירת הכרמל והיה שען בעיסוקו. אמא הייתה השדכנית שהכירה לו את אשתו, גיזלה, ולהם נולדו שישה ילדים: איזו, דב שהגיע לדרגת סגן אלוף בחיל האוויר, אריה, יוסי ושתי בנות - אדלה ואיריס. מנדי נפטר אך אשתו מתגוררת בטירת הכרמל עד היום. האח השני, גוסטי, התגורר בקריית גת. לו ולאשתו לוצ'י נולד בן בשם רוברט ולו נולדו שני בנים. גוסטי נפטר, אך לוצ'י ורוברט מתגוררים בקריית גת.

המשפחה של פולי עברה לרדאון מקום מגוריה של משפחת וגנר. לרוע המזל הייתה זו טעות. המקום קרוב היה לגבול אוקראינה ויהודי המקום נשלחו לטרנסניסטריה, מקום אליו שלחו הנאצים את היהודים למחנות, בהם היו תנאים קשים, ורבים מצאו שם את מותם. חלקם נשלחו מהמחנות הללו אל מחנה ההשמדה טרבלינקה. למרבה מזלם של חלק מאנשי המשפחה, אחד האחים, איזידור, מצא מוצא כיצד להציל אותם. בחג המולד הוא הצליח לרכוש בקבוקי שתייה חריפה רבים והביא אותם לשומרים הגרמנים שבמחנה העבודה. אלה התגוללו בשכרותם והאח, שהיה דובר גרמנית, הצליח להבריא את בני משפחתו אל מחוץ למחנה, בשעה שהשמירה התרופפה. הם התיישבו במקום סמוך, ואביו של גוסטב שהיה, אופה מצא עבודה במאפייה מקומית. כך חיו כשנה ולאחר מכן חזרו לרמניקו סרט שם התגוררה משפחת יעקובסון לראשונה.

לוצ'י, אלמנתו של גוסטי, אשר נפטר לפני זמן רב, מספרת שהם הגיעו כתיירים לארץ בשנת 1975 והתקבלו בכבוד מלכים ובסבר פנים יפות, וזכו לאירוח כיד המלך אצל שלי, (רחל) רבקה ויונה.

לוצ'י התרשמה מאוד מביתה של מינה, שנראה בעיניה גדול מאוד, יפה, נקי ומצוחצח להפליא. אכן, באותם ימים בית שבו ארבעה חדרים נחשב למפואר. היא גם התרשמה מהחצר שהייתה מסביב לבית, בה היו עצי פרי, ביניהם שזיפים טעימים לחיך מסוג סנטה רוזה ואחרים. כמו כן, מהפרחים בשלל גוונים שצמחו בגינה, ביניהם אפונה ריחנית שריחה נישא בחלל. והכול היה מאוד מסודר ונקי. האדמה שבין העצים הייתה תמיד מגורפת במגרפה. פיסת נייר לא נראתה במקום, ודאי שום לכלוך. "כאשר חזרנו לשדה התעופה", מספרת לוצ'י, "כדי לטוס חזרה לרומניה, באו כולם ללוות אותנו בכמה מכוניות ובידיהם היו מתנות. נראה היה

שושנה, לוצ'י, תמי וגוסטב

כאילו באו ללוות איזה משלחת רמת דרג חשובה, או שר ואפילו ראש ממשלה שהגיע לביקור וכעת עוזב".

אנקדוטה מעניינת אחרת מספרת לוצ'י, קשורה ביוינה (יונה): "גיסתנו גיזלה, אשתו של מנדי אחיו של גוסטי, הביאה לידיעתנו שיוינה מתגורר עם משפחתו בקריית גת והוא עובד כנהג מונית. נסענו לבקר אותו. הגענו לתחנת המוניות שם עמד אדם בעל חזות מזרחית שנראה לנו כמרוקאי. "זה בוודאי לא יוינה, זה נראה מרוקאי", אמרנו זה לזאת ברומנית. הנהג עזב

את המקום ואנחנו ניגשנו לנהג נוסף שהיה בתחנה.

"האם תוכל להגיד לנו היכן גר יונה יעקובסון?" שאלנו

"כרגע היה כאן. אבל אתן לכם את הכתובת שלו".

הגענו לרחוב הרימון. שושנה, אשתו של יוינה, שלחה את תמי לבדוק אם אביה בתחנת המוניות. לאחר זמן קצר נכנס הביתה אותו נהג שראינו קודם לכן בתחנה. "אוי סליחה, טעינו", התנצלנו וקמנו ללכת. אך יוינה התחיל לברר לגבי זהות שלנו ומי אנחנו. מיד הבנו שהוא פשוט בעל מראה מזרחי, גבר שחרחר בעל שפם, אבל בהחלט רומני. מיד השיחה קלחה בשמחה ועליצות. בדצמבר 1980 עלו לוצ'י, גוסטב ובנם לארץ והגיעו כעולים חדשים לקריית גת.

אבא בצעירותו הגיע לפלוישט. הוא עסק בחייטות ורב הנסתר על הנגלה בסיפור חייו ומשפחתו. לא הכרנו את הוריו. את סבנו וסבתנו מצד אבינו לא פגשנו מעולם ואין לנו ידע עליהם. במלחמת העולם הראשונה לחם אבא כחייל בצבא הרומני, בחפירות שאפיינו מלחמה זו.

בוזאו (ברומנית: Buzău)

עיר על חוף נחל בוזאו (מיובלי הסירט) במחוז בוזאו, בצפון מזרח חבל מונטניה, ברומניה.

היישוב, השוכן בצומת הדרכים שבין החבלים ההיסטוריים מולדובה, דוברוג'ה, טרנסילבניה ומונטניה, הוזכר החל משנת 325 ויש בו אוכלוסייה בת 134,227 תושבים, נכון לשנת 2002.

פלוישט או פלוישטי (ברומנית: Ploiești)

פלוישט היא עיר הבירה של מחוז פרחובה ברומניה, כ־56 ק"מ צפונית לבירה בוקרשט. נכון לשנת 2011 מתגוררים בה כ-197,500 איש.

העיר הוקמה בשנת 1596 על ידי מיכאי האמיץ כעיר מסחר.

מתוך: ויקיפדיה

2

דיזתי ואפחתי

ביום (או בליל) חורף קר, כיסה שלג כבד את העיר, ועל אבא היה לפלס את שביל הגישה לבית ולגרוף את השלג, שהצטבר בכמויות ומנע מהמיילדת להגיע. לבסוף הצליחה זו להגיע אל אמא, לאחר שאבא הזעיק אותה. כעבור זמן נולדה תינוקת בריאה. הלידה עברה בשלום. נקראתי רשל (רחל) על שמה של תינוקת שנפטרה, והוריה ביקשו מהוריי להנציח את שמה ואף שילמו להם על כך. כינוי החיבה שלי היה רשלי, ובקיצור - שלי.

אבא, רובין יעקובסון עם ילדיו:
מינה, רחל, רבקה ויונה

אחותי מינה הייתה הבכורה, ואני ילדה שלישית במשפחה לאחר אחי יוינה. יצאתי לאוויר העולם ב- 24.1.1929.

האח המבוערת הפיצה חום נעים, לאחר שאבא הכניס בה עצים שהיו מוכנים בבית מבעוד מועד. אולם, לא קל היה להביא לעולם תינוקות בחורף בתקופה שלא היו בה חיתולי בד, מזון מיוחד לתינוקות, בקבוקים ושאר אביזרים הקיימים כיום.

מיום שעמדתי על דעתי חלקתי חדר עם אחי ולאחר מכן עם רבקה (בקה) אחותי הצעירה. חדרה של מינה היה בחדר המגורים (הסלון). לפני כן התגוררנו בדירה אחרת וסבתא חיה חייתה אתנו. חדר אחד היה שלה בלבד. לאחר מותה עברנו לבית ברחוב ניקו פיליפסקו 34. אני עוד זוכרת במעומעם את סבתא שהייתה עמנו, נוטלת חלק בעבודות הבית ובטיפול בנו - נכדיה. היא סיפרה לנו, הילדים, סיפורים מופלאים והכול בעל פה.

אבא, כאמור, היה חייט ואמא סייעה לו בתפירה. פרנסתם הייתה מצויה, אך הם לא היו בעלי אמצעים רבים. מעולם לא סבלנו מעוני, תמיד היו בבית תבשילים ומטעמים שאמא בישלה, וגם בגדים די צרכינו. לא היינו עניים ולא רעבנו ללחם (למעט בתקופת מלחמת העולם השנייה).

לכל בית צמוד היה מרתף ששימש לאחסון, וגם כתחליף למקרר שלא היה באותם ימים. שם אוכסנו מאכלים שונים, כגון חצילים שקליפתם נשרפה ובשרם נותר למשמרת, להכנת מאכלים שונים (כידוע, ישנם כמאה מאכלי חצילים), כרוב, מיני חמוצים ועוד. היהודים יוצאי רומניה ידועים במומחיותם בהחמצת מיני ירקות - עגבניות, מלפפונים, כרוב, גזר ואפילו... אבטיח. עוד הייתה אמא מאחסנת במרתף הבית מיני ריבות, שהייתה מכינה ועוד כהנה וכהנה. אפשר היה לאחסן במקום גם תבשילים שהוכנו למספר ימים, המקום היה קר והטמפרטורה בו הייתה נמוכה כמעט כמו במקרר בימינו.

אמא שמרה על המסורת ועל המצוות העיקריות. היא נולדה בבית שומר מצוות, אבל לא חרדי. לעומת זאת אבא היה חילוני גמור כפי שמכונה הדבר בימינו. לא הייתה לו תודעה יהודית ושמירת מצוות. רגלו של אבא לא דרכה בבית הכנסת - לא בשבתות ולא בחגים. בימי שישי הייתה אמא מדליקה נרות ומברכת עליהם. שתי ידיה היו מונחות על פניה ושפתיה

לחשו תפילה לריבונו של עולם שיגן וישמור על משפחתה וייתן לבני ביתה בריאות ואריכות ימים. הנרות היו מרצדים בפמוטים העשויים מבדיל, אשר בתחתיתם היה מקום לאיסוף החלב. על השולחן נחה מפה לבנה, עליה היו מונחים תבשיליה של אמא, שריחם מילא את הבית ונספג בקירות, עוד כשהייתה טרודה בהכנתם.

ההורים, ואנחנו הילדים, היינו מסובים מסביב, רחוצים ולבושים במיטב בגדינו. כך קיבלנו את פני השבת. על השולחן היה מונח דג הגפילטע פיש, אותו הכינו מדג שנקרא שטייִקָה. היה זה דג ארוך, שבשרו היה לבן ורך ועצמותיו לא רבות. אמא לא נהגה לטחון את בשרו, אלא לקצצו עד שאפשר היה להכין ממנו קציצות. היא עטפה את בשר הדג בעורו, אותו פשטה קודם לכן, וכמובן הייתה מוסיפה עיגולי גזר. כל אחד מאיתנו קיבל לצלחתו פרוסה בתוספת ציר הדג שבושל.

במנה הראשונה כיב גם הכבד הקצוץ (גִּיהֶקֶתָה לָבֶר). אמא לא טחנה את הכבד, אלא הייתה מגררת אותו על פומפִייה. כך גם אחותי רבקה ואני נהגנו ונוהגות לעשות. כמנה שנייה הגישה אמא את מרק הבשר. ריחו היה עולה באפינו, ריח של מרק טרי המגרה את בלוטות הטעם. שם ברומניה היה נהוג לאכול בשר בקר וגם בשרם של אווזים וברווזים. בשר עוף והודו היו יקרים, ורק האמידים יכלו להרשות לעצמם לקנותם. בהרבה מחצרות הבתים התהלכו אווזים וברווזים חופשי, והיו משמשים למאכל. אני זוכרת את סבתי חיה, מפטמת את האווזים, אווזות בפיהם, פותחת ומכניסה כמויות של תירס, כדי שישמינו ויהיה בשרם שומני, מלא וטעים. סבתא הייתה מיומנת במלאכה זאת. היום חל איסור על פיטום אווזים משום צער בעלי חיים.

אמא אפתה, בעיקר, חלות לשבת. האפייה נעשתה בתנור העצים, והבית היה מתמלא בריחות מאפה ופורץ החוצה אל הרחוב. כאשר היה צורך לשמור על אש נמוכה, הייתה אמא מוסיפה מעט עצים, או מוציאה עצים מהאש. כאשר היה עליה להגביר את האש הייתה מוסיפה מהם. תבשיליה היו לשם דבר, ושמה הלך לפנייה כטבחית מצוינת. היא לא הרבתה לאפות עוגות.

הייתה מכינה גם לוקשען (איטריות) למרק וגם פרפלעך (פתיתים), הכול מעשה ידיה מבצקים למיניהם. היא הייתה מכינה קרפלעך ממולאים

בבשר ובתפוחי אדמה, וכן וריניקס (כיסונים ממולאים בגבינה). סמדר: אני זוכרת. טעמים היה נימוח בפה ומותירים היו טעם של עוד עם כל טעימה. הם היו מנחמים את הבטן וגם את הלב. מאז שסבתי חדלה להכין אוכל, לא טעמתי עוד וריניקס כאלה טעימים בשום מקום. טעמים שמור בזיכרוני.

בשנות החמישים עלו ההורים ארצה. אמא המשיכה לבשל את מטעמיה, אבל הפעם על פתיליה. די מהר החלו להופיע כיריים על גז. בשנותיה האחרונות חדלה סבתא לאפות ולבשל, ורבקה ואני הבאנו לה את ארוחותיה.

בראש השנה אכלנו את ארוחת החג שהייתה דומה לארוחת יום השישי. אמא הייתה לובשת את מיטב בגדיה, מכסה את ראשה במטפחת וצועדת לבדה אל בית הכנסת. היא נראתה יפה בבגדיה ובגזרתה הצנומה והנאה. אבא, כאמור, לא הלך עמה. אנחנו הילדים היינו לעתים מתלווים אליה. בבואה לבית הכנסת היו הנשים בעזרת הנשים מברכות אותה בברכת שנה טובה בידיש - הגיטע יור - שפה שהייתה מדוברת בין אנשי הקהילה ובה דברו ההורים, יותר אפילו מרומנית. והיא כמובן הייתה עונה להן. אמא ישבה איתן בעזרת הנשים וסידור התפילה בידיה, שומעת את קולו של החזן. לעתים גם שמעה את פטפוטיהן ורכילות הנשים שסביבה, אך השתדלה להסיח את דעתה מהן.

ביום כיפור אכלנו את הסעודה המפסקת ולאחר מכן לא היה בא אוכל לפיה של אמא במשך כל יום הכיפור. את עיקר זמנה בילתה בבית הכנסת. אנחנו הילדים נותרנו עם אבא שגם ביום הקדוש הזה לא צם והיה מכין לנו את הארוחות וגם... אוכל בעצמו. אנחנו הילדים לא צמנו מעולם, גם כשבגרנו.

בחנוכה הדלקנו נרות במשך כל שמונת הימים, ואמא הייתה מטגנת לנו לביבות טעימות. את סיפורי החג למדתי בגן הילדים.

בפורים התהלכנו בתחפושות ואמא אפתה אוזני המן (הומן טאשן. בידיש: כיסי המן) ודברי מאפה אחרים, ונתנה בידינו להביא משלוחי מנות.

מיד לאחר שהסתיים חג הפורים החלה אמא בהכנות לפסח. דבר ראשון - ניקיונות. היא הבריקה וצחצחה את הבית. את רצפת העץ המחוספסת

והגסה לא היה כלל קל לשטוף ולצחצח.

כל פירור חמץ הושלך, ולקראת החג כבר אסור היה לאכול בבית. אמא הייתה מוציאה החוצה את הארוחות ושם אכלנו. לפעמים, אכלנו רועדים מקור, מכיוון שהימים במרץ-אפריל עדיין היו קרים. היו ימים שאפילו שלג ירד בחוץ.

אמא שהייתה "חולת ניקיון" ותמיד היה ביתה מבריק ונקי מאוד, בעצם לא הייתה צריכה להרבות כל כך בניקיון לקראת פסח, אבל הייתה זאת הזדמנות בלתי חוזרת, לחזור ולהבריק ולהוציא כל פירור שעוד נותר בין חריצי העץ. ריצפת הבית הייתה מעץ גם והיה צורך לטרוח מאוד כדי לנקותה כראוי. ימים אחדים לפני החג כבר החלה בבישולים, וריחות האוכל התנחלו בביתנו למשך זמן לא קצר.

בליל הסדר היינו מסובים לשולחן, כאשר מפה חגיגית מכסה אותו, קוראים בהגדה לפסח ביידיש, ואוכלים את מנות האוכל שהוגשו בכל חג. אלא שכאן נוספו הקניידלעך שימלאו את המרק בתוכו, במקום הלוקשן הבצקיים. כמובן שהיו מצות שנקנו, ארוזים באריזת נייר אפורה ועוגה מקמח מצה. במשך ימי החג אמא טיגנה מצה בביצה (מצה-ברייט) והוסיפה עוד מאכלי מצות. הרבינו לאכול תפוחי אדמה, ביצים, סלט ביצים, מאכלי ירקות ועוד.

חג השבועות - אמא נהגה להכין מאכלי גבינה. חג זה התאפיין במנהג המיוחד של שפיכת מים. ובכן, בלכתנו ברחוב היו מתיזים לעברנו מים וכן מזליפים על המתפללים בבית הכנסת, זכר לבית השואבה. הייתה זאת מצווה. אפילו היינו מוכנים לשלם פרוטות אחדות לגויים כדי שירטיבו אותנו.

בתשעה באב אמא לא פסחה על מנהג הצום לזכר חורבן בית המקדש. כאמור אבא לא צם אף פעם והיה חילוני לגמרי, אך כיבד את מנהגיה של אמא ככל שהתאפשר לו. לכן, לא נכנס לחם לביתנו בפסח, למרות שיתכן שמחוץ לבית אבא כן התכבד בו. כאשר אמא צמה ניסה להקל עליה ולא לאכול בנוכחותה. אנחנו הילדים היינו חופשיים לבחור במה שנרצה. בחרנו ב... חילוניות.

גלגוליו של מעיל

מאת: קדיה מולודובסקי

החית עוסק בחיט
וילדים לו מלוא הבית
חיל רב, ברוך השם,
ותינוק בחיק האם.
כאן המעשה נפתח -
לא בגדי לבן וצח.
מעשה במעיל של חורף
בעל סדק צר מעורף.
הוי תפרו מעיל של חורף
בעל סדק צר מעורף,
לבחור גדליהו גוץ
שיהיה לו חם בחוץ.
רץ גדליהו בו שנתיים,
והמעיל - זהב פרווים!
עוד שנה - המעיל כאילו
עוד יותר יפה אפילו.
אך גדל גדליהו קוטן,
והמעיל לוחץ במותן.
קם יריד בבית! מה פה?
איזו מין צרה צרורה פה?!
קצת גדל גדליהו קוטן,
והמעיל לוחץ במותן!
מה עושים? חסל! אין עזר!
רץ במעיל שמריהו לייזר.
רץ בו לייזרקה שנתיים,

והמעיל - זהב פרווים!
עוד שנה - המעיל כאילו
עוד יותר יפה אפילו.
פעם הוא הרים ידיים -
נתפקעו השרווליים!
קם יריד בבית! מה פה?
איזו מין צרה צרורה פה?
לייזרקה הרים ידיים
והקץ לשרוולים!
מה עושים? נו, מילא, מילא,
שבמעיל תרוץ כבר בילה.
בילה רצה בו שנתיים,
והמעיל - זהב פרווים!
עוד שנה - המעיל כאילו
עוד יותר יפה אפילו.
פעם בילה מתכופפת
הבטנה, הוי, מתעופפת!
קם יריד בבית! מה פה?
איזו מין צרה צרורה פה?
בילה רגע מתכופפת -
הבטנה כבר מתעופפת?
פוסקת החבריה:
שבמעיל תרוץ כבר חיה!
חיה באה מתייפחת,
בדמעות על הריסים -
היא איבדה את הכיסים!
רועמים כולם כרעם:
חיה, תתביישי הפעם!
מה זה? איך זה כך עושים?
(...)

אבא היה אדם טוב לב. הוא אהב אותנו והיה מסור לפי אמות המידה של אותה תקופה. הוא דאג לפרנס את בני ביתו, שלא נרגיש מחסור כלשהו חלילה.

הוא אהב את הטיפה המרה, ונהג לשבת בחברת רעייו החייטים ולשתות. לפעמים גם היה מגיע לידי שוכרה.

סבתא חיה מסרה לו את הכספים שהגיעו אליה מדי פעם מילדיה בארצות הברית. הוא היה אדון הבית, מחליט מה ייעשה בכספים. בדרך כלל, מבלי לשאול את פיה של הסבתא ומבלי להתחשב בדעתה.

אמא גידלה אותנו כהלכה, טיפלה ודאגה שלא יחסר לנו אוכל, או כל צורך פיסית אחר. היו לנו בגדים די צרכנו, הבית חומם בחורף, למדנו בגן הילדים ובבית הספר. נעליים ובגדים הועברו מבת אחת לשנייה. יונה, שהיה בן יחיד, קיבל תמיד נעלים ובגדים חדשים מהקופסה. אבל רבקה ואני היינו צריכות לחכות שהבגד או הנעליים של מינה יתבלו ואז היו עוברים אליי ואחר כך לרבקה. מינה זכתה תמיד בבגדים חדשים. אלינו היה מגיע הבגד כבר עם טלאים ותיקונים. לעתים רחוקות מאוד זכינו לבגד חדש.

האווירה בבית לא תמיד הייתה נינוחה. "אויִתִּיָּה צִי פֶּטֶשׁ דְּבִיָּה אֶמְקוֹרֶצֶת" (תראה מה אתה עושה, רק עכשיו ניקיתי), הייתה סבתא כועסת על סבא, גוערת ונוזפת, כשהיה נכנס עם גזרי העצים שקושש כדי לחמם את הבית, ולהכניס גם לתנור האפייה. פתיתי השלג שניער מעליו ומעל העצים היו נמסים למים. והרי הניקיון והסדר היו הדברים, כמעט החשובים ביותר בחייה של אמא.

היו חילוקי דעות וחיכוכים בין אמא לאבא. בדיעבד, הבנתי שלא הייתה להם זוגיות מופלאה בלשון המעטה, ולא הייתה שורה ביניהם אהבה והבנה.

אני זוכרת כיצד השכיבו את רבקה התינוקת באמבטיה מעץ, זאת הייתה עריסה ששימשה גם לרחצה וגם לכביסה. סבתא הייתה מניעה אותה ברגלה וכך הרגיעה את התינוקת, ואף שרה לה. גם לנו הנעימה מקולה ביידיש וברומנית. בעת הרחצה מילאה אמא את הגיגית הזאת במים חמים שהורתחו על גבי העצים ואנחנו היינו מתקלחים בזה אחר זאת.

כמובן שלא התקלחנו יום יום, אלא רק פעם בשבוע, בימי שישי. את הכביסה כיבסה אמא בדוד שמימיו הורתחו מעל עצים, משפשפת בגיגית (פִּיילָה) על גבי פח גלילי (קרש כביסה), סוחטת ותולה לייבוש. הייתה זאת מלאכה קשה, שהצריכה מאמץ רב. בתום יום עבודה היא חשה בגבה, מאחר ובמשך שעות הייתה רכונה מעל הכבסים. לאחר מכן הגיע תור הגיהוץ. המהגצים באותם ימים היו עשויים ברזל, בהם הוכנסו גחלי עץ. המגהץ היה כבד, ולאחר גיהוץ הייתה צפויה שלא לחוש את ידה כלל. אם פיסה זעירה מהגחלים שבמגהץ הייתה עפה על הבגד הנקי, היה זה מתלכלך מן הפחם. מכיוון שאבא וגם אמא עסקו בתפירה וכל בגד שהסתיימה תפירתו היה צורך בגיהוץ, היו הם מיומנים בגיהוץ ללא תקלות מיותרות. באותם ימים עקרות הבית גיהצו הכול כולל מצעים, לבנים וממחטות בד. המצעים היו מסודרים בארון זה על זה בסדר צבאי. שום פיסת בד ושום קצה לא חרג ממקומו. הם היו מעורמים זה על גבי זה בסדר מופתי, וכך גם החולצות והמכנסיים שהיו מקופלים תפר מול תפר, מונחים בקפידה במקומם.

מאכלים נוספים שאמא הייתה מבשלת: ממליגה - שהיא המאכל הלאומי ברומניה. לזה היו מוסיפים, חמאה, גבינה, ושמנת. דייסה עשויה מקמח תירס, מלאי - פשטידת גבינה מתוקה, עשויה אף היא מקמח תירס.

מאכלי הירקות היו נפוצים: חצילים, קישואים, גזר, תפוחי אדמה, ועוד. קישואים, כרוב, פלפלים היו ממולאים בבשר ואורז, ונקראו - סָרְמָלָה. גם פירות לא היו חסרים. בדרך כלל גדולים, יפים ועסיסיים - שזיפים, אפרסקים, דובדבנים, מלונים, אבטיחים ועוד.

האדמה הפורייה וכמויות המים הרבות ברומניה אפשרו גידולים רבים, ובמיוחד - תירס. שדות תירס רחבי ידיים, מאופק עד אופק, השתרעו למרחקים.

מאכל נוסף שהיה אהוב עלינו היה רגל קרושה - מעין מקפא דמוי ג'לי מהבשר אותו היו מבשלים, עד שנוצר כעין ציר ובתוכו היו משקיעים חתיכות בשר בקר, וגם עוף לעתים רחוקות יותר.

אמא הכינה מרק צ'ורבה - מרק חמוץ עם ירקות ובשר. גם מרק בורשט עשוי מסלק, וגם גיבץ' - שלל ירקות אפויים, ומעל לכולם היה צלי

שבשרו היה רך וטעים להפליא.

מוטי: אני זוכר בילדותי, כשהיינו באים לבקר את סבתא, היו ריחות הבישול, ובייחוד המרק, נישאים מביתה עד קצה הרחוב.

העיר פלוישט זכורה לי כעיר יפה (ממשיכה רחל ומספרת), רחבת ידיים ובה פארקים ושדרות ארוכות, בהן חורשות עצי נוי, וספסלים לרשות המטיילים. ובאביב, לאחר הפשרת השלגים, היו מים מפכים בפלגים חדשים, ואלה הקיימים הורחבו בזרם המים. ציפורים היו שרות ופרחים במיני גוונים צמחו לרוב. לאחר החורף הקשה, הקר והמושלג, היה אביב נעים של שמש חמימה וריח פריחה בכול. הטבע חגג - חגיגה אמיתית. בקיץ מזג האוויר לא היה חם ביותר. לעתים היו גשמים גם בחודשי יולי-אוגוסט, ששטפו את האבק ויצרו אווירה קרירה לאחר החום המחניק. לא הרבינו לטייל ולהסתובב ברחובות. אמא אסרה עלינו ודרשה שנהיה בבית. יתכן שהיה זה מחשש שמא יאונה לנו רע, ולא דווקא רק עקב היותנו יהודים. היו מקרים של חטיפת ילדים על ידי צוענים ופגיעות אחרות.

שוק דגים גדול שכן באזור המסחרי. היו בו דגים שונים ובעיקר הדג הנפוץ שטיוקה, אותו דגו בנהרות, ואבא היה קונה אותו בשוק. היו שם דוכנים רבים שבעליהם הכריזו על מרכולתם בקולי קולות. ריח הדגים נישא באוויר וההמולה הייתה רבה.

נסעו בכבישים וברחובות בכרכרות ובמרכבות רתומות לסוסים. החלה אופנה חדשה - רכיבה על אופניים. מגרוטאות היו לוקחים גלגלים ומרכיבים אותם לאופניים מעץ. והנה באחד הימים הסתובב רוכב במרכז העיר על אופניים חדשים עם אביזרים חדשים לגמרי, עשויים מחומר מתכתי - הצעקה האחרונה באותה תקופה. הוא רכב בסיבובים מעגליים, ראשו נישא בגאון, חזהו נפוח מגאווה והוא מדווש בקלות, ומציג את ביצועיו לעיני ההמונים המשתאים, שנעצו בו את עיניהם. הם נאספו לחזות בפלא החדש שלא נראה עד כה.

לימודים - גן ילדים ובית ספר

התחלתי ללמוד בגן ילדים יהודי בגיל חמש בערך. את הגננת ליה לא

אשכח. למדנו שירים ושיחקנו במשחקי עץ. לימדו על חגי ישראל, ואפילו רכשתי אז כמה מילים בעברית כגון: סוס, כיסא, שולחן ועוד. כן, היה זה גן ילדים יהודי, שם לימדה אותנו הגננת את סיפורי חנוכה, את סיפור המגילה בפורים ויציאת מצרים בפסח. את הגננת ליה פגשתי לפני שנים בתל אביב. התרגשתי ושמחתי, המפגש החזיר אותי שנים לאחור. השנים הללו זכורות לי לטובה, ובהחלט אני יכולה לומר שהייתה לי ילדות יפה. בין השאר, גם בזכותה של הגננת. אמא אהבה לשיר לנו שירים עליזים ושמחים ברומנית. קולה היה נעים. ממנה ירשו יונה ורבקה את קולם הערב והכישרון המוסיקלי.

אלונלו אלונלו חי לז'וק - שיר ילדים

סנפייה כו נורוק

שינה אן הורה אסז'ואקה מרה מרה סבבפשה

שינה נו סביאה סרמנה מיטיטיק.

ובעברית:

אלונלו בוא לשחק (לרקוד)

שיהיה במזל.

מי שישחק (ירקוד) יהפך לגדול

מי שלא ישאר קטן.

אחת המנגינות הידועות, היא למשל הצ'וקרל'יה (הזמיר). זו נגינת כינור מופלאה המחקה את קול הציפור.

ריקוד ידוע נקרא פֶּרִינִיץָה - החוגגים עומדים במעגל, מוחאים כפיים למחולל, הרוקד במרכז "לוכד" בעזרת צעיף מישהי מבין העומדים במעגל והם אמורים לחולל ביחד. לאחר מכן "הנלכדת" "לוכדת" מישהו אחר וכן הלאה.

מחול ההורה שרבים מהישראלים בטוחים שהומצא בארץ, הוא ריקוד עם רומני.

שי פרומואסה יסתה ויאצה דימיניאצה
דימיניאצה בשוסייה
פרה בן אן בוזוניה.

ובעברית:
מה יפים החיים בבוקר,
בבוקר על כיסא הנוח
בלי פרוטה בכיס.

הגיע זמני ללכת לבית הספר. למדנו בבתי ספר נפרדים לבנים ולבנות.
אני זוכרת דווקא את שם בית הספר בו למד יונה - לוקה מויסה. למדנו
קרוא וכתוב ברומנית וגם חשבון. היה זה בית ספר כללי רומני, בו לא
קבלנו כל השכלה יהודית.
לא חשנו שנאה כלפינו ולא אנטישמיות בבית הספר או ברחוב. לעתים

וינה, וינה פרימה וארה (שיר על בוא האביב)
סאשתרנה טואטה צרה
פלורישלה פה קמפי
חי סלידונם קופי.

היה זה אחד משירי הילדים שהיה אהוב עלי, ובעברית:
בוא האביב.
כל הארץ מתכסה
בפרחים על פני השדות.
בואו ילדים נאסוף אותם.

היה אדם זה או אחר זורק לעברנו את מלת הגנאי ז'יד (יהודי), ולפעמים
שמענו את המשפט "ז'יד דוטה לפלסטינה" (יהודי לך לפלסטינה).
השנאה התפרצה במלוא עוזה בתקופת מלחמת העולם השנייה.

רחל ויונה בפלוישט

אבא ויונה בפלוישט

לאחר שסיימתי את בית הספר היסודי, החליטה אמא לשלוח אותי ללימודי המשך בבית ספר תיכון למסחר (שקוּאָלָה-קוּמרשיאל). "את טובה בחשבון, כדאי שתמשיכי ללמוד, חשוב לרכוש מקצוע", אמרה לי אמא ואני התחלתי ללמוד בבית הספר הזה. לבשתי את התלבושת האחידה ולמדתי היטב. אלא שלצערי, כעבור שנה הגיעו הגרמנים לעירנו, בתי הספר נסגרו ואנו חדלנו ללמוד. מינה ויונה לא המשיכו בלימודיהם לאחר גמר בית הספר היסודי, אלא יצאו לעבוד. יונה עבד בבית המסחר של כהנָה, יהודי בעל עסק לבגדי גברים.

3

יאִיִּס םֶׁ אֶׁ, דָּס וּאֶלְמַחֶה

באחד הימים נשמע רעש חזק של אופנועים ברחובות העיר - אופנועים שחורים עם "סירות" לצידם, עליהם רכבו חיילים מצבא גרמניה הנאצית. האוויר התמלא בשאון, ובריה חריף של עשן שנפלט ממנועם של האופנועים.

כך ידענו שהגרמנים נמצאים ברומניה והגיעו גם לעירנו. רומניה הייתה בעלת ברית של גרמניה הנאצית, ולכן לא היה זה כיבוש אלא נוכחות גרמנית במדינה. מעתה ואילך החיים השתנו ללא הכר. פגשנו במציאות אחרת מזו שהייתה מוכרת עד כה.

מכיוון שרומניה שיתפה פעולה עם היטלר, הפגיעה ביהודים הייתה פחותה ממדינות אחרות שנכבשו על ידיו. לא נשלחנו למחנות השמדה, אבל השנאה הרדומה, שהייתה קיימת מאז ומתמיד ליהודים מצד האוכלוסייה המקומית, פרצה כעת במלוא עוזה והרימה את ראשה המכוער.

"דוֹתָה דְּהָאִיִּצ'ה אָסֶל מוֹאָרָה פִּי טוֹץ (לך מפה, יהרגו כאן את כולם)", לחש במהירות אחד הרומנים, וזרז את אבא להימלט מהמקום בו נעצרו הוא ועוד קבוצה של יהודים. הקלגסים הרומנים שסייעו לנאצים והיו אנטישמים לא פחות מהם, עצרו רבים מיהודי העיר במטרה לחסל אותם. למזלו של אבא, נכח במקום פשיסט שהיה בנו, של מכר, ידיד של ההורים. הצעיר סייע לאבא לחמוק מבעד לדלת צדדית.

אך לרוע מזלו, בדרך חזרה הביתה, שוב נעצר. בדרכו, הגיעה מולו קבוצה נוספת של יהודים שנלכדו, ושומריהם אספו אותו איתם. אותו קלגס לא

האמין למראה עיניו שאבא הוחזר למקום, ושוב עזר לו לחמוק בשלום. "תסגרו את הדלת והחלונות ואל תעזו לצאת לרחוב", פקד עלינו אבא, שחזר נסער הביתה. מלבד המשפט הזה לא היה מסוגל להוציא דבר נוסף מפיו. עיניו הביעו פחד וחרדה, והוא רעד כולו, כמי שברגע האחרון נמלט מעמוד התליה, לאחר שהחבל כבר הונח על צווארו. זמן רב לא נרגע, ושוב ושוב חשב איזה גורל היה צפוי לו אלמלא אותו מכר שהציל אותו.

האנשים האומללים שנעצרו, הובאו לביתו של הרב שהועלה באש, והם נשרפו חיים, כשהרב ומשפחתו בתוכם. אנשי הז'נדרמריה הרומנים הציתו את הבית.

אנחנו שאבנו את ידיעותינו על המלחמה מהשכנים, לא היה לנו כל אמצעי תקשורת לדעת מה מתרחש.

את אבא אסרו, בסופו של דבר, באחד הימים, ויחד עם קבוצת גברים נוספת הוא נשלח למחנה כפייה (לעבודה), סמוך לעיר בזאן.

"מי כאן יודע לתפור, האם יש פה חייט?" נשאלו היהודים שהגיעו.

אבא העיד על עצמו שהוא חייט מקצועי.

ושוב, שיחק לו מזלו מכיוון שהיה בעל מלאכה. היה עליו לעשות תיקונים למדים ולבגדים אחרים, וגם לתפור חדשים לממונים במקום. בהשוואה לאחרים היו תנאיו מעט טובים יותר, דבר שאפשר לו לשרוד.

באחד הימים דפק איש משטרה רומני על דלת הבית: "את חייבת לתת חבילת בגדים חדשים", כך הורה לאמא.

מאז שאבא נלקח, בקושי היה לנו דבר מה לאכול, ובוודאי שלא היה כסף לקניית בגדים.

"אם לא תספקי את הבגדים, תלכי לכלא", איים על אמא.

היה זה בשנת 1942. רוב יהודי העיר שילמו את המס המבוקש. אמא ועוד שש נשים הובאו למעצר בבית הכלא מיסלה בעיר. היה זה ברחוב רוטוֹלי - בית כלא לפושעים, ביניהם רוצחים, אנסים ועבריינים נוספים. המקום הופצץ על ידי בנות הברית וחלקו נהרס לגמרי.

בית הכלא לא היה רחוק משדות הנפט. הלהבות שפרצו נראו למרחקים. קולות נפץ נשמעו בכל העיר וההרס היה עצום. העיר הייתה אפופה

בעשן ובריח של שריפה, שחדר לדרכי הנשימה ולריאות. הנשימה הייתה קשה והעיניים דמעו. בעזרת השיעולים ניסו להוציא את מה שהצטבר בתוך הגוף. עצירים רבים שהיו כלואים בו נהרגו - נשרפו באש ונחנקו מהעשן.

חרדה אחזה בנו, ידענו שאמא כלואה שם. ללא מחשבה נוספת התחלנו לרוץ כאחוזי אמוק לכיוון בית הכלא. רצנו ברגל, המרחק היה רב. חסרי נשימה הגענו, ואז התברר שיעוד באותו הלילה, קודם ההפגזה, נשלחו הנשים לכלא נשים ליד העיר סיניה ברשוב.

אנחנו, הילדים, נותרנו בבית ללא ההורים. למזלנו כבר היינו גדולים. אני נערה בת חמש עשרה ורבקה ילדה כבת אחת עשרה.

הרעב היה אורח קבוע בביתנו. מינה עבדה בניקיון, אני - בקונדיטוריה. למרות גילה הצעיר של בקה (רבקה), לקחתי אותה איתי, שתעבוד אף היא ככל יכולתה, ולא תישאר לבד בבית. בעלי המקום נתנו לנו שאריות אוכל מהם אכלנו וגם הותרנו והבאנו הביתה למינה. הרווחנו גם מעט כסף וניסינו להתקיים. איש לא התעניין בנו, אף אחד לא סייע לנו. לעתים היינו גם מחטטים בפחי אשפה. כשהבטן ריקה רוב הזמן והרעב מציק, אי אפשר לעשות גדולות ונצורות. במשך היום המחשבות נסובו על אוכל.

"אני רואה לנגד עיניי - לחם טרי, צלי בשר כפי שאמא מכינה, אני גם חשה בריח, וגם ממליגה טובה ומרק טעים של אמא. גם את ריחו אני מריחה. אמא עוד הוסיפה לו עצמות מח. ולבסוף - לפתן (קומפוט)". כך מדמיינים היינו, ולא ידענו האם ומתי עוד נשוב ונאכל את המטעמים הללו.

געגועינו להורים הלכו וגברו. מחשבותינו נדדו לשניהם, מה עלה בגורלם? לא היו לנו ידיעות. איך אמא מסתדרת? מה הם התנאים שם בבית הסוהר? האם יש די אוכל? האם הסוהרות פוגעות ומתעללות באסירות? יונה ואני החלטנו לנסוע ולבקר את אמא. איך נקנה כרטיסים לנסיעה ברכבת ואין ביכולתנו לשלם עבורם?

התגנבנו לרכבת ללא כרטיסים ובידנו חתיכת ממליגה עטופה בנייר, אותה הצלחנו להשאיר מתוך הממליגה האחרונה שהכנו. קשה היה שלא לאכול את הכול. פיסה לא גדולה הצלחנו לארוז כדי להביא לאמא,

שבוודאי לא מקבלת אוכל כראוי. למזלה, הסוהרות הגויות אהבו אותה והיחס אליה היה פחות אלים ואכזרי מאשר לאסירות אחרות, ואף מדי פעם נתנו לה איזו חתיכת לחם, דבר שהקל עליה. באחת הפעמים עמדו האסירות שעבדו מחוץ לכותלי הכלא בנחל הסובב את המקום. אמא מעדה, נפלה ושברה מספר צלעות. לא היו טיפולים רפואיים באסירות והשבר הסב לה כאבים קשים.

הנשים המסכנות נאלצו לשכב על הרצפה. לא היו מיטות בכלא. למותר לציין שלא היו בגדים חמים בחורף. כאמור יונה ואני נסענו לבקר אותה ברכבת, כשאנו מתחמקים מהכרטיסן. כשהבחנו בו מרחוק, ברחנו מיד לקרון אחר וכך נהגנו עד שהגענו למחוז חפצנו.

במרחק קצר ממקומה, אפשרו לנו לראות את אמנו מעבר לסורגים. אפשר היה לשוחח בקול רם. היא נראתה לנו חלשה, בקושי רב יכולנו לשמוע את דבריה, רזה מאד וכחושה מתקשה לעמוד על רגליה.

רבקה: באחת הפעמים גם אני הגעתי עם רחל ויונה. המראה של אמא היה נורא. אני יכולה לשכוח את דמותה השחוחה, רבת הסבל. פיה היה חסר שיניים, החניכיים היו פצועות מהמחסור במזון מתאים, ואמא נאלצה לאכול בהן את האוכל שלא התאים למצבה. זה היה לאחר שנפלה ושברה צלעות ובקושי יכלה לעמוד על רגליה. באותה פעם הבאנו לה מעט ממליגה מהבית וגם לחם, ספק אם יכלה לאכול אותו.

בחלוף זמן מה, גם יונה נלקח למחנה עבודה בטימישוארה. כעבור כשנה וחצי אמא שוחררה. הביאו אותה לפתח הכלא ואמרו לה "לכי, את משוחררת". ללא פרוטה בכיסה היה עליה לצעוד מספר ימים עד שהגיעה תשושה ועל סף עילפון אל דלת ביתה.

באחד הלילות החמים נפתחה דלת הבית ואמא עמדה בפתח. לא האמנו למראה עינינו, נבהלנו למראה. פניה היו נפולות, רזה הייתה, ממש עור על עצם, והמבט בעיניה כבוי. הרבה משיינה נשרו, עקב המחסור במזון, והבגדים שהיו תלויים עליה היו מלאי קרעים. נעליה נשחקו גם הם בדרך. "לא שמרתם על ניקיון הבית", היה המשפט הראשון שהוציאה מפיה.

לאחר מכן סיפרה שהלכה ברגל שני לילות, עם שיחרורה מבית הכלא. אמרו לה ולנשים הכלואות ללכת, ללא אמצעי תחבורה וללא כסף. הן

הוזהרו ללכת רק בלילות. כך הלכה במשך שני לילות ללא אוכל ומים, ועדיין כואבת מהשברים בצלעות. שמחתנו על השחרור הייתה מהולה בעצב.

במלחמת העולם השנייה

אזור העיר פלוישט בדרום רומניה הוא מקור הנפט היחיד במרכז אירופה. משום כך הייתה לפלוישט חשיבות אסטרטגית עצומה במלחמת העולם השנייה, כי שם היה מקור הנפט היחיד של גרמניה הנאצית, וכל כוחו הצבאי של היטלר היה מותנה בהמשך זרימת הנפט ומוצרי הנפט הרומני לגרמניה.

תשומת הלב הצבאית, משני הצדדים, הופנתה לעבר פלוישט החל מהשנה השנייה למלחמה. בסוף שנת 1940 היטלר העביר כוחות שריון ואוויר גדולים לרומניה, בעלת בריתו, שתפקידם העיקרי היה להגן על פלוישט מפני התקפה אפשרית מצד ברית המועצות, שגבולה עבר אז במרחק 120 מייל בלבד משם.

באוגוסט 1943, כשמפציצים כבדים אמריקניים ארוכי-טווח מסוג ליברייטור יכלו להגיע לטווח תקיפה על פלוישט מבסיסים בצפון אפריקה ואיטליה, בוצעה סדרת הפצצות מרוכזות על תעשיית הנפט של פלוישט, שנמשכה חרף אבידות כבדות למפציצים עד שתשתית הנפט נהרסה, מה שגרם למחסור משתק בדלק ומוצרי נפט אחרים לצבא, ובמיוחד לחיל האוויר של גרמניה הנאצית מאז ועד סוף המלחמה.

באוגוסט 1944 נכבש האזור על ידי הצבא האדום, ואספקת הנפט הרומני פסקה, מה שהחריף את המחסור עוד יותר ושיתק את צבא גרמניה כמעט לגמרי.

מתוך: ויקיפדיה

לאחר מכן נשכבה במיטה ולא הוציאה עוד מילה מפיה. היא לא הגיבה לסביבה ובהתה בנו ובתקרה. כך שכבה מספר ימים, עד שהזמנו את הרופא שהיה בשכנות לנו, ד"ר חֶרְשֶׁן. הוא הגיע עם תיק, הוציא ממנו את

הסטטוסקופ, הצמיד אותו לליבה וריאותיה והקשיב. "גברת יעקובסון, את תהיי בסדר, עלייך לאכול זה יחזק אותך". הרופא היה מאוד נחמד הוא עודד אותה ואותנו. אך להשיג אוכל שיחזק את אמא לא היה דבר של מה בכך באותם הימים, שבהם המלחמה עדיין לא הסתיימה. גם זמן רב לאחר המלחמה היה מחסור במצרכים. הרופא שלף מהתיק תרופה והסביר כיצד עליה לקחת ובאיזה מינון. אמא התאוששה אט אט וחזרה לעצמה. את הרופא הנחמד והטוב רצחו הרומנים כעבור כשבוע מיום שהושיט עזרה לאמא. הגרמנים פלשו אל ביתו הנאה והרסו את הגינה היפה והמטופחת.

אמא חזרה ולעצמה והחלה לתפקד בבית.

הפצצות בנות הברית על עירנו לא פסקו. אזעקות מחרישות אוזניים נשמעו לעתים קרובות, ואז נראו המונים רצים אל המקלטים. לאחר ההפצה, מראות ההרס והזוועה היו בלתי ניתנות לתיאור. היו הרוגים רבים, והיו כאלה שאיבריהם, שנקרעו לגזרים, פזורים היו בכל המרחב. בנות הברית הרבו להפציץ יעדים שונים ברומניה, שהייתה, כזכור, בת ברית של גרמניה, ובעיקר את עירנו ואת שדות הנפט שבסמוך.

באחת הפעמים, עת הלכנו ברחוב, רבקה ואני, בסטרדה נציונל (הרחוב הלאומי), החלה אזעקה מחרישת אוזניים, ואנו רצנו למקלט שבחצר הנשיונל בנק (בנקה נציונלה). היה זה מבנה מפואר מאוד במושגי אותם ימים, בן שלוש או ארבע קומות. אנשים רבים התקבצו וגדשו את המקום. על ספסלי העץ ישבו אנשים רבים. למזלנו נותרו עוד מספר מצומצם של מקומות קרוב לכניסה. המקלט היה צפוף ודחוס וכמעט לא היה אוויר לנשימה. פצצה נפלה על המקום. אש שלחה לשונותיה כלפי מעלה ועשן רב וסמך אפף את המקום. אנשים רבים נפצעו בדרגות חומרה שונות ואחרים נשרפו חיים. רעש, מהומה וצעקות לא אנושיות מלאו את החלל. למזלנו, כשהגענו למקום, נותרו עוד מספר מצומצם של מקומות בכניסה למקלט. כך יכולנו מיד לזנק החוצה. אני יצאתי ולא ראיתי את רבקה. לא עלה בדעתי לעזוב את המקום בלעדיה. חזרתי על עקבותיי ונכנסתי שוב למקלט. בקושי הצלחתי לפלס לי דרך, הלכתי בכיוון המנוגד לזרם הנסים על נפשם. על הארץ שכבו פצועים והרוגים. עשן עירפל את עיניי בקושי נשמת. את רבקה לא מצאתי בפנים, אך

נכוויתי קשות בפניי ובכפות ידיי. לא נמלטתי, אלא המשכתי לחפש את אחותי הצעירה. רבקה הצליחה לחמוק מהמקלט, אך אף היא נכוונה בידיה ובפניה. ברחנו הביתה. הכאבים, כתוצאה מהכוויות, היו קשים ביותר, נדמה היה לי שידיי ופניי בוערות. הכאבים היו עזים, אבל שמחנו שניצלנו ונותרנו בחיים. השמועות אמרו שכ-160 איש נשרפו למוות ונחנקו מעשן במקלט בו שהינו.

מיד לאחר שהגענו הביתה אמא לקחה אותנו למרפאה קרובה למקום מגורנו. שוב נשמעה אזעקה ופצצה נפלה בחצר המרפאה. רגבי אדמה עפו לעברנו, היה זה בטרם הספקנו להיכנס. גופינו, כולל הכוויות, התכסו בעפר והזדהמו עד מאוד. שוב, כפסע היה בינינו לבין המוות. הפעם הגרמנים פינו את שתינו יחד עם פצועים נוספים לבית החולים. הם לא עשו הבחנה בין רומנים לבין יהודים, הגישו לנו עזרה, ומרחו את הכוויות במשחות וחבשו אותנו.

רבקה: אני זוכרת שבעת שיצאתי אל החצר בסמוך למקלט, וראיתי ילדה שעמדה ובידה כלוב ובו ציפור שהייתה מפויחת לגמרי. גם הילדה הייתה מפויחת ומלאת כוויות, ממש שרופה. שיער ראשה היה שרוף לגמרי. ימים אלה לא נמחקים מזיכרוני, הם טבועים בי. לא שכחתי את המראות. הן מלוות אותי כל חיי ואין ספק שהשפיעו עליי. היו אלה ימים של אימה. המוות ארב בכל פינה. הרגשנו תדיר את ריחו וראינו את דמותו. הוא היה קרוב אלינו... היו אלה ימים אומללים.

באחד הימים שמענו קול משאית נעצרת ברחוב. אבא ירד ממנה ואנחנו צוהלים ושמחים הקפנו אותו בחיבוקים ונשיקות. נצמדנו לאבינו והתרפקנו עליו. חשבנו לתומנו שהוא שוחרר. אך עד מהרה התבררה הטעות, אבא שוחרר לזמן קצר בלבד. אמנם הרוסים כבר שלטו והגרמנים עזבו, אך עדיין היה על אבא להתייצב לשירותם של האדונים החדשים. החייל שנהג במשאית היה מיווד עם אבא והסכים להסיעו לביקור קצר מאוד בבית. אבא מיד נפרד מאתנו וחזר למשאית, שיצאה בדרכה חזרה לבוזאו. לפחות, הביא לנו כיכר לחם גדולה וטרייה - לחם רוסי.

אמא התאוששה והחלה שוב לתפקד. הייתה לנו שוב אמא בבית. רבקה: היה לי פצע מוגלתי באצבעי, ברגל. אמא הניחה עלי פטלג'ינה

על האצבע מספר פעמים והאצבע נרפאה.

עקרנו לעיר בוזאו. אבא שכר דירה בת חדר, וכך היינו קרובים אליו. בסמוך גר דוד, אחיו של סבא. הוא היה נשוי לאישה לא יהודייה, וסייע לנו למרות שקודם לכן הקשרים איתו היו רופפים. הוא ואשתו היו עריריים, וביקשו לאמץ את אחד הילדים ממשפחתנו... אף אחד מאתנו לא ניתן להם, כנראה שההורים לא התלהבו מהבקשה.

עד לשחרורה המוחלט של רומניה (או כיבושה לגמרי על ידי הרוסים) המשכנו להתגורר בבוזאו, והמשכנו כך גם לאחר שאבא שוחרר. בינתיים הגרמנים עדיין היו במקום, וחייל זה או אחר הגיע אלינו, מבקש מאבא שיעשה לו תיקונים, לאחר שנודע לו על עיסוקו.

רבקה: במיוחד זכור לי חייל גרמני, נמוך קומה רזה, בעל עין אחת, שהיה מביא לאבא את מדיו לתיקון וגם מביא לנו דברי מזון. אבא היה משוכנע שיש לאותו חייל יש קשר ליהדות. אולי היה בן למשפחה מעורבת וזרם בו דם יהודי?

באחד הלילות שמענו קולות ירי תותחים וברחנו למרתף הבית. חששנו מאוד שהגרמנים יכלו בנו את זעמם ויבקשו לנקום בנו וביהודי המקום. הצבא האדום, הסובייטי, עמד להשתלט על העיר. שמענו את הדהוד פרסות הסוסים, את קול שקשוק גלגלי העגלות על גבי אבני הכביש, את קולות הסוסים הצוהלים ואדוניהם מצליפים בהם שימהרו לדהור. הגרמנים נסו כל עוד נפשם בם, כשהם מותירים אחריהם את מדיהם, כדי שלא יזהו אותם כחיילים גרמנים - זרקו הכול ומיהרו לברוח. כל מי שלא הספיק להימלט נרצח באכזריות על ידי החיילים הרוסים. "הם כבר לא יגעו בכם, הם עסוקים בלהציל את עצמם", הרגיע אותנו בעל הדירה השכורה, הרומני, שישב יחד אתנו במרתף.

השתרר שקט, וכאשר הרגשנו בטוחים יצאנו מהמרתף. בגינה בסמוך היו פזורות גופות של גרמנים מתים. שליטי המקום היו מעתה הרוסים. רבקה: החיילים הרוסים היו גסי רוח, נהגו לשתות לשוכרה ונראו פעמים רבות מרושלים ומוזנחים. כל חפץ שחמדו, בזזו ללא היסוס. בעיקר התלהבו משעוני יד, והחרימו שעונים שראו על ידיהם של בני המקום. אבא החל כעת לעבוד למען הרוסים. הוא עשה תיקונים במדיהם הצבאיים של החיילים הרוסים, ובכל בגד שביקשו. והם כתמורה נתנו לו

שקי תפוחי אדמה, קמח ועוד. שכר נאה זה, הציל אותנו בתקופה בה היה עדיין רעב, עקב מחסור במוצרי מזון. האזור בו שהינו נכבש על ידי הרוסים, ובהמשך, הם השתלטו גם על פלוישט. חזרנו כולנו לעירנו.

יהדות רומניה

יהדות רומניה היא קהילה יהודית עתיקה, מפוארת וחשובה. חלקים גדולים ממנה הושמדו בשואה ואחרים עלו לישראל, אך שרידיה קיימים עד ימינו ברומניה של היום. בתקופות שונות בהיסטוריה חלקים מרומניה נשלטו על ידי מדינות שונות ואפילו שפת המקום שונתה, ויהודי המקום הושפעו בהתאם. היווצרותה של עדה יהודית אחידה, בעלת מוסדות מרכזיים ומנהיגות משותפת, הייתה תהליך מקביל לתהליך איחוד רומניה והתרחבותה למחוזות בהם חיו דוברי רומנית.

ערב מלחמת העולם השנייה חיו ברומניה כ-850,000 יהודים, כ-4.5% מאוכלוסיית המדינה. במפקד של שנת 2002 נמצאו ברומניה 6,179 יהודים. כאשר קיבלה רומניה עצמאות החלו היהודים לסבול מפרעות קשות ופגיעות בהם, למרות שרומניה חויבה להעניק שוויון זכויות לאזרחיה תמורת הכרה בעצמאותה בשנת 1878. יהודי רומניה היו מחוסרי אזרחות (גם ילידי המקום), סבלו מאפליה קשה, והיו כ-200 חוקים שכוונו נגדם. בין השנים 1906-1900, הרדיפות והאנטישמיות אילצו כ-70,000 מיהודי רומניה (מתוך מספר כולל של כ-270,000) לעזוב אותה ולהגר. בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 עזבו יהודים רבים את רומניה לארצות הברית וארץ ישראל. בין העולים לארץ ישראל, בראשית העלייה מרומניה, היו גם רבים שהתיישבו במושבות החדשות וסייעו להקמת היישובים החדשים בארץ ישראל ותחילת פיתוחי התשתית בה. במלחמת העולם הראשונה השתתפו יהודים רבים בלחימה בחזית ומספר הנופלים בקרב היה גדול משמעותית מחלקם היחסי של היהודים באוכלוסיית רומניה. אחרי מלחמת העולם הראשונה אולצה רומניה להעניק זכויות אזרח

למיעוטים, כולל היהודים, אך אווירת הרדיפה לא נפסקה, ואף גברה ההתמרמרות על הזכויות שקיבלו היהודים. לאחר המלחמה היו ברומניה כ-700,000 יהודים בשטחי רומניה המורחבת. בין מלחמות העולם גדלה הקהילה בצורה ניכרת, ומספר היהודים בה גדל פי שלושה לערך. בשנת 1930 היו כבר ברומניה 756,400 יהודים. אחת הסיבות לגידול המהיר במספר התושבים היהודים היא הוספת השטחים הנרחבת לרומניה, במיוחד מהאימפריה האוסטרו-הונגרית, והאימפריה הרוסית לשעבר. הקהילה היהודית בין מלחמות העולם הייתה פורה ביותר. היה בה מספר רב של מרכזים רבניים חשובים, וחיי הקהילה בה היו עשירים מאוד.

ערב מלחמת העולם השנייה היו ברומניה כ-850,000 יהודים, שמהם נותרו לאחר השואה רק כ-425,000. במהלך המלחמה שיתפה רומניה פעולה עם גרמניה הנאצית וכמוה שמה לה למטרה לסלק את היהודים מרומניה, תוך שדידת רכושם. בשנת 1941 נערכו פרעות יאש, בהן וברכבות המוות נהרגו כ-15,000 מיהודי רומניה. לאחר הטבח נערכו גירושים המוניים של יהודי בוקובינה ובסרביה לטרנסניסטריה. במהלך הגירושים נרצחו יהודים רבים, ורבים מהמגורשים מתו כתוצאה מחיי המצוקה אליהם נדחקו. יהודי צפון טרנסילבניה הועברו יחד עם השטח לריבונות הונגרית ומרביתם נשלחו למחנות המוות. מהמגורשים מתו כתוצאה מחיי המצוקה אליהם נדחקו. יהודי צפון טרנסילבניה הועברו יחד עם השטח לריבונות הונגרית ומרביתם נשלחו למחנות המוות.

עם סוף המלחמה ועד סגירת שערי רומניה עזבו אותה כ-200,000 יהודים לארץ ישראל, כ-100,000 מהם עזבו בין השנים 1950-1952, ועוד מספר אלפים היגרו למדינות אחרות. עם הצטרפות רומניה לגוש המזרחי היו הגבלות על יהודי רומניה והם לא הורשו לעזוב אותה עד לשנות ה-60. במפקד של שנת 2002 נרשמו ברומניה 6,179 יהודים.

מתוך: ויקיפדיה

סיום המלחמה ולאחריה

השמחה על כך שכולנו חזרנו שלמים ובריאים נמהלה בצער על ביתנו, שדבר כמעט לא נותר בו. הכול נבזז. אבל אט אט חזרו החיים למסלולם. אבא היה אז בן 45 בלבד, והוא חזר לעבודתו. גם יונה שוחרר וחזר הביתה. הרוסים שלטו ברומניה, ואף אחד לא הודיע רשמית שמלחמת העולם הסתיימה. כשנודע לנו על סיומה, לא יצאנו במחולות. החיים חזרו למסלולם כל אחד חזר למקומו. הלימודים בבתי הספר חודשו. מצאנו עצמנו תחת הכיבוש הרוסי.

4

תנועת השואר הצעיר

שירת הנוער שירת עתידנו...

(שירת הנוער)

מילים: שמואל בס

לחן: דוד מערבי

שירת הנוער שיר עתידנו,
שיר התחדשות בניין ועלייה.
מן הגולה ינהרו אחינו,
ארץ מולדת שבה לתחייה.
מי זה חולל הפלא - ארץ מולדת,
מי זה הקים כל אלה - ארץ מולדת.
זו ידך, ידך היא הזרעת,
זו ידך, ידך היא הנוטעת.
כל עוד הנוער לנו במולדת,
קום יקום חזון עם ישראל.

בין גבולות

מילים: חיים חפר (פיינר)

לחן: וסילי איבנוביץ' אגפקין

בין גבולות, בין הרים, ללא דרך,
לילות חשוכי כוכבים -
שירות של אחים, בלי הרף,
למולדת אנו מלויים.
לעולל ולרף -
שערים פה נפתח.
למד ולזקן -
אנו פה חומת מגן!
אם השער סגור, אין פותח -
את השער נשבר ונתץ.
כל חומה בצורה ננצח,
וכל סדק נרחיב ונפרץ.

שיר זה ואחרים שרנו בפעולות בקן בו היינו חברות - רבקה ואני.

גילינו שיש מקום בו מכנסים את הנוער, והחלטנו גם אנו להגיע ולתהות על קנקנו. התקבלנו בשמחה ובזרועות פתוחות. המדריכים סיפרו לנו על ארץ ישראל, על הקיבוץ, למדנו שירים בעברית משירי תנועות הנוער. המדריכים היו מקומיים ולא ידעו אף הם היטב את השפה העברית, ובוודאי לא הבינו את כל המילים שבשירים. שרנו מבלי להבין את פירושי המילים, ומכיוון שכך, קרה לעתים קרובות שגם לא ביטאנו אותן נכון. דוגמה משעשעת בשיר בין גבולות. את המילים בפזמון: ... אנו פה חומת מגן... היינו שרים: אנו פה קיבוץ מגן... לא סביר. זה לא שיבוש של מילה, אלא מילה אחרת, מכוונת. וזאת בטרם ידענו שרבקה אחותי אכן תגיע לקיבוץ בשם זה.

המדריכים ניהלו איתנו שיחות ודיונים בנושאים כבדי משקל כגון:

סוציאליזם, ציונות, הגשמה בקיבוץ, וכן משחקים ופעולות שונות נוספות. לאחר השיחות והשירה יצאנו בריקודים, בעיקר, ריקודי הורה שהיו מוכרים לנו: ימינה ימינה ... שמאלה שמאל לפנים אחורה... כך היינו שרים ורוקדים. (באותם ימים הימין והשמאל עדיין לא קיבלו משמעות אחרת כמו בימינו).

האינטרנציונל

מילים: אז'ן פוטייה

תרגום/נוסח עברי: אברהם שלונסקי

לחן: פייר דה-גייטר

כתיבה: 1871 במקור

הלחנה: 1888

קוֹם הַתְּנַעֲרָה עִם חֵלְכָה
עִם עֲבָדִים וּמְזִי רָעָב
אֲשֶׁ הַנְּקָמוֹת הַלֵּב לַחֲכָה
לְקִרְאָת אוֹיֵב הַכּוֹן לְקָרֵב.
עוֹלָם יִשָּׁן עַדִּי הַיְסוּד נַחְרִימָה
מִגֵּב כְּפוּף נִפְרָק הָעַל
אֶת עוֹלָמֵנוּ אֲזִי נִקְיָמָה
לֹא כְּלוּם אֶתְמוֹל,
מָחָר - הַכֹּל.
זֶה יִהְיֶה קָרֵב אַחֲרוֹן בְּמִלְחָמַת עוֹלָם
עִם הָאִינְטֶרְנַצְיוֹנָל יַעֲזֹר, יִשְׁגֵּב אָדָם!

התאספנו בימי חול, אך בעיקר בשבתות. הרגשנו תחושת שייכות בקרב נוער, שגורלו היה דומה לשלנו. חיפשנו להיות במקום אחר ושונה מאשר ביתנו, שלא תמיד הייתה בו שמחת חיים לאחר המלחמה. רבקה: זוכרת לטובה את המדריך איזו ברוקמאייר. בארץ הוא עיברת את

שמו והיה לשחקן בתיאטרון הבימה.
זה היה ההמנון של הפועלים וגם המנון תנועת השומר הצעיר, אותו שרנו יחד עם המנון התקווה, בראשיתה של כל פעולה.

הגיע העת לצאת להכשרה (מקום שם חיים החניכים חיים משותפים בקומונה, ומקבלים הכשרה לחיי קיבוץ).

"את בטוחה שיהיה לך טוב שם? זה ביאש עיר מאוד רחוקה, תהיי לבד מחוץ לבית", הגיבה אמא בחשש. היסוס נשמע בקולה כאשר פרשתי את התכנית בפני ההורים.

"כן, אני בטוחה שזה מה שאני רוצה". מאוד שאפתי להיות זמן מה מחוץ לבית, להרגיש יותר חופשיה במקום אחר. לא הכרתי מקומות מחוץ לפלוישט ולא ידעתי עד כמה יאש רחוקה.
לאחר שהאחראי על הקן נפגש עם ההורים, סיפק להם מידע וגם הרגיע אותם, נתנו הם את הסכמתם לנסיעה.

היו נערים ונערות שהוריהם התנגדו לנסיעה והם לא הצטרפו.
כך הגעתי לעיר יאש (בפי היהודים היא נקראה: יאסי), בה הייתה לפני המלחמה קהילה יהודית גדולה ומפוארת בת דורות רבים. התגוררנו בבית ברחוב פקוֹרֶרו - רחוב ראשי, סואן למדי (לא רחוק משם התגוררה משפחתו של שמואל לייזר, גיסי. לא ידעתי באותה עת שיהיה לי קרוב מעיר זו).

בהכשרה גרנו בקומונה. היה זה קיבוץ קטן. הבחורות עבדו במקום בניקיון, בישול, כביסה, ועוד מעבודות הבית. רוב הבחורות עבדו מחוץ למקום. עבדנו קשה, לא היה קל כלל וכלל, אבל החיים בחברת צעירים וצעירות נעמו לי מאוד.

אחד הבחורים שבמקום מצא בי עניין. הוא קשר איתי שיחה. היה לי נעים מאוד לשוחח ולדעת שיש מישהו שמתעניין בי, במצבי, ברגשותיי ותחושותיי, והיה לי כאח בכור - דואג ומטפל. ממש לקח אותי תחת חסותו. היה זה וילי פוקס מהעיר בוטושאן. הבחור היה גבוה, חביב וחסון, יפה בלורית ותואר. מראהו הנאה שבה את ליבי. הוא למד ב"חדר" בילדותו וידע מעט עברית ולימד גם אותי.

סמדר: מתוך התמונות והסיפורים, אף דודתי רחל הייתה נערה יפה.

עיניה הגדולות והשחורות, שיערה השחור השופע והגולש על כתפיה וגבה - כל אלה שיוו לה מראה של נערה יפת תואר. כאמור, הבחור משך אותי (ממשיכה רחל) ואהבה גדולה נוצרה בינינו. הפכנו לזוג. לא זזנו זה מזו. הגיעה זמננו לסיים את ההכשרה ולעלות ארצה. היה זה בשנת 1947. חזרנו לפלושט להיפרד מהמשפחה. רבקה, אחותי, הצטרפה אליי. דמעות עמדו בעינינו והחיבוקים והנשיקות היו אינסופיים. אמא הביטה בנו ובעיניה חשש רב, ומן הסתם גם תהתה מתי תשוב לראות אותנו. הייתי כבת שבע עשרה ורבקה בת שלוש עשרה שנים. "תשמרי עליה (סה) אי גרישה דה בקה). תשגיחי, את האחראית עליה עכשיו. תני לה תמיד יד שלא תלך לאיבוד", צעקה לי אמא כשעלינו לרכבת. עד היום אני שומעת את קולה המדהד. אני הקפדתי תמיד לשמור על רבקה, שתהיה עד כמה שאפשר בקרבתני. אני יודעת, ועד היום אני תוהה, איך ההורים הסכימו לאפשר לנו, שתי נערות צעירות, לנסוע לבד לפלשתינה-א". בדיעבד, מסתבר שצדקו והם כנראה ידעו שזה הטוב ביותר בשבילנו.

תנועת השומר הצעיר

כינוי השוה"צ, השמו"צ

תאריך ייסוד 1913

השתייכות פוליטית: ציונות סוציאליסטית

השומר הצעיר הוא תנועת נוער שהוקמה בשנת 1913. ערכי הליכה

של התנועה הם: ציונות, סוציאליזם ואחוות עמים.

רקע

בשנת 1913 הוקמה תנועת השומר הצעיר, הראשונה לתנועות הנוער הציוניות. ראשיתה בגליציה שבפולין, בה נאספו צעירות וצעירים יהודים לקבוצות, נפגשו לפעולה ולמדו מפיו של מדריך על ציונות, שיתוף והגשמה. תוך שנים מספר התפשטה התנועה לעשרות ומאות קינים ברחבי פולין ומשם ל-35 מדינות. ערב השואה עמד מניינה על 70,000 חברים ברחבי תבל.

בארץ הקימה תנועת השומר הצעיר 85 קיבוצים והייתה לתנועת הגשמה. במרוצת השנים יצרה מפעלים חברתיים וחינוכיים אשר תרמו לבניין המפעל הציוני והחברה הישראלית.

הקמת הקיבוץ הארצי

בשנת 1927 הקימו חברי התנועה את "הקיבוץ הארצי השומר הצעיר", לימים תנועת האם והגוף המיישב של תנועת הנוער. בוועידה העולמית השלישית שהתקיימה בשנת 1930 בוורוסקי שבצ'כוסלובקיה (Vrútky; כיום בסלובקיה), הוחלט שהצטרפות לקיבוץ הארצי מהווה דרך ההגשמה היחידה והמחייבת עבור כל חניכי התנועה. לאחר הקמת הקיבוץ הארצי עברה למעשה הנהגתה של התנועה מהגולה (בעיקר פולין) לארץ. 85 הקיבוצים החברים ב"קיבוץ הארצי" לקחו חלק בהתיישבות, בהגנה, בחקלאות, בתעשייה, בחינוך ותרבות של היישוב שבדרך ושל מדינת ישראל. בשנת 1931 הוקם בקיבוץ משמר העמק המוסד החינוכי הראשון של השומר הצעיר, שומריה, שבו למדו כל הילדים והילדות הגרים בקיבוצי התנועה.

צמיחה בגולה: 1931-1939

הסלידה מאורח החיים היהודי בגולה והמאורעות ההיסטוריים, דחפו רבבות של בני נוער אל קני התנועה, שהציעה אלטרנטיבה אישית ולאומית. היה זה מרד מתוך אחריות כוללת על העם היהודי, שמדריכה אותו האמונה בהיתכנותו של עולם אנושי אחר. בעשרות הקינים נוסדה חברת נעורים תוססת, אשר לא ראתה עצמה כמסגרת לחינוך משלים בלבד, אלא הקיפה את חיי הנוער בכליותם והציעה פתרון חיים מלא: עלייה ארצה והגשמה בקיבוץ. החוליה המחברת בין הקן לבין ההגשמה החלוצית בארץ הייתה ההכשרה. בכל עיר ועיירה הוקמו חוות ההכשרה בהן התגבשו הקבוצות לקראת עלייה לארץ.

מתוך: ויקיפדיה

5

בזרן

הרכבת זזה. עוד נפנוף אחרון, וההורים שעמדו בתחנה הפכו לנקודה זעירה הנעלמת מהעין, וכמוהם גם עירנו פלוישט. פנינו היו קדימה אל עתיד מעורפל. לא ידענו מה טומן הוא בחובו. השתדלנו להימלט מהמחשבות המציקות, השתדלנו להיות אופטימיות וגם לצפות בסקרנות לבאות.

לא היינו בטוחות שעוד נחזור לעיר הולדתנו אי פעם, קיווינו שנראה את הורינו, אחותנו ואחינו במהרה.

לאחר נסיעה בת מספר שעות הגענו לקן המרכזי של השומר הצעיר בעיר הבירה - בוקרשט. בראש הקינים ברומניה עמד בחור צעיר - מישאל (מיכאל) הרסגור, לימים פרופסור להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב. הוא היה ידוע בדעותיו הפוליטיות כקומוניסט ואף נכלא בשל כך. מישל נשא נאום רב רושם על המטרות העומדות בפנינו. וכך נודע לנו שאנו מיועדים להקמת קיבוץ בשם זיקים. מעבר לכך לא ידענו דבר על מקום הקיבוץ, היכן נהיה לפני העלייה על הקרקע, והיו לנו שאלות נוספות שנותרו בינתיים ללא מענה. היה עלינו להאמין ולסמוך על הנהגת התנועה ועל המדריכים. היינו צעירים ומלאי ציפיות לקראת המפגש עם המולדת האהובה.

הרכבת זזה מהתחנה בבוקרשט. היינו בה כל חברי הקבוצה, בדרכנו לגבול בולגריה. חששנו מפני הבאות אף שידענו שבסופה של הדרך נגיע אל הארץ המובטחת, ארץ ישראל. אך איזה גורל מצפה לנו? מה נעבור במסע עד שנגיע? לאלוהים פתרונים. גם אלה שארגנו את המסע

לא ידעו להגיד בבירור. הרכבת עצרה ואנחנו ירדנו, ובחסות החשכה התחלנו לצעוד לכיוון הגבול. הלכנו והלכנו במשך כל אותו הלילה. עלינו הרים וגבעות. היה עלינו לצעוד בעקבות מבריחי הגבול. קיבלנו הוראה חד משמעית שלא להוציא הגה ולהתנהל בשקט גמור. חלילה, שלא יגלו אותנו שומרי הגבול.

עם אור ראשון היינו בבולגריה. חציית הגבול עברה בהצלחה. הגענו עייפים ומותשים אך איש לא התלונן. בכל אותו מסע רגלי לא זכינו למזון כלשהו, אף לא למים. דבר לא בא אל פינו במשך שעות רבות. היינו נחושים לצלוח את המסע, ואף אחד לא פקפק בכך שיש להגיע בשלום למחוז חפצנו, ולשם כך יש לקבל את התנאים, אף אם אינם נוחים בלשון המעטה. לא יצאנו למסע תענוגות זאת ידענו.

נעליה של רבקה התבלו מההליכה, אבל היא ידעה שנעליים חדשות או אחרות הן חלום רחוק בשלב הזה. השמחה על חציית הגבול בשלום פיצתה על הכול. המשכנו את דרכנו בבולגריה, עד למקום בו העלו אותנו על מעבורת. שטנו בחסות החשכה ובדממה מוחלטת. אניית "השעשועים" **"מדינת היהודים"** חיכתה לנו במרחק מה מחוף בורגס. טיפסנו אליה.

רבקה: זכור לי שחילקו לנו ענבים בעת השייט. חיכתה לנו אנייה גדולה, שידעה ימים יפים יותר, כשוברת קרח בשירות צבא ארה"ב, וכעת היה צורך לדחוס בה כמה שיותר מעפילים. הבריטים כידוע סגרו את שערי הארץ ולא אפשרו לנוסעים להיכנס בשעריה.

עלינו לאנייה, כל אחד עם הצרור שלו בידיו. זו התמלאה, מלבד המוני נוסעים, גם בהמון פעקלעך (ביידיש - תיקים, שקיות, שקים ועוד) ומזוודות. בבטן האנייה היו דרגשי שינה, צמודים אלה לאלה, ואם רצית להסתובב לצד השני זה היה כמעט בלתי אפשרי. הצפיפות באולם הייתה בלתי נסבלת וריח רע עמד באוויר. קודם לכן העבירו באנייה בהמות וסוסים. איש לא ניקה את המקום. לכלוך וגללים של שוכני האנייה הקודמים עדיין היו במקום.

גלי התרסיס שריססו לעברנו באנייה, לא נעמו לנו בלשון עדינה. היה זה חומר ה-די.די.טי הידוע ששימש לחיטוי. הפנים והגוף התכסו בחומר

הלבן בעל הריח הרע. אבל, בדיעבד, יתכן שזה הציל אותנו מלחלות במחלות שונות, שהיו יכולות לתקוף אותנו "הודות" להיגיינה הירודה, אשר בשילוב עם חוסר מזון וחולשת הגוף, היו יכולות להיות קטלניות. בצפיפות הרבה ששררה במקום היו יכולות להתפשט מחלות כאש בשדה קוצים, שהיו מכלות בנו עוד לפני שהבריטים היו מגלים אותנו. היו נוסעים שנאלצו למצוא להם מקום על הסיפון. האנייה הייתה מלאה בהמוני בני אדם ולא היה מקום "לזרוק סיכה".

חיכינו במקום כשלושה ימים עד שהסתיימו ההתארגנויות והאנייה הרימה עוגן ויצאה כשהיא מתקדמת אט אט מן הנמל אל הים הפתוח. שחפים ליוו אותנו בדרכנו. היה זה חודש ספטמבר והים השחור, בו הפלגנו, היה רגוע. גלים ליחכו את דופן האנייה ומסביב היה רק כחול וכחול וגם שובל לבן של קצף הגלים.

"אני צריכה לשירותים", ביקשה רבקה. השירותים היו למעלה על הסיפון - שירותים מאולתרים לכל ההמונים. היה שם מושב עשוי מעץ מסביב לפתח ומתחתיו הים. רבקה מאוד חששה שמא חלילה תיפול למים. המקום שנקרא שירותים היה מזוהם. נו, תארו לכם כשהמונים משתמשים במקום הזה... גם היה צריך להמתין זמן רב עד שהתפנה מקום. על האנשים היה לחכות בתור ארוך וללמד את השלפוחית להתאפק.

כך הפלגנו במשך כשבועיים, עוברים את מיצרי הבוספורוס והדרדנלים שם הים פסק מלהיות רגוע והפך לסוער. גלים התרוממו לגבהים, והאנייה כמו שנאמר "חישבה להישבר", חרקה והשמיעה קולות כאילו היא עומדת לרדת למצולות. כשאיסטנבול מאחורינו המשכנו אל הים האגאי ומשם אל הים התיכון. קיבלנו שקיות אוכל שכללו קרקרים שהיו קשים כאבן וגם, לעתים, איזה בשר שנראה היה כבשר משומר שלא היה מתאים למאכל אדם. רבים אחזו בבטנם לאחר שאכלו ממנו. גם אם נשמעו תלונות פה ושם הן היו חרישיות. האנשים לא התלוננו, לפחות לא בקול רם. על הכול פיצה הצורך להגיע למולדת.

רבקה עלתה במסגרת עליית הנוער והייתה רזה מאוד, ממש עור על עצם, כמעט לא אכלה דבר במשך המסע, ואף אני הייתי מאוד רזה. היא בילתה הרבה על הסיפון. באמת היה קשה לנשום את האוויר הרע, מהסירחון

שהיה בבטן האנייה. באחד הימים התבוננתי בה, בשמלתה ונעליה שבלו מההליכה הרבה, יושבת על הסיפון ושתי צמותיה מושלכות על כתפיה. לפתע התערפל הכול סביבה והיא איבדה את הכרתה. מעולפת הובאה אל המרפאה המאולתרת, ואני כמעט התעלפתי בעקבותיה. חששתי לה מאוד. גהרתי מעליה ושפכתי מים על פניה. דמעות כבר החלו לזלוג מעיניי. אסור לי לאבד את אחותי היקרה ומה אומר לאמא שצוותה עליי לשמור עליה.

הבריטים מסתבר עקבו כל הזמן אחר האנייה וידעו עליה עוד לפני הגעתה לבולגריה. הם החליטו להשתלט על האנייה בלב ים. מן המשחתת הודיעו לנו בכריזה, בשפה האנגלית, לעצור ולהיכנע, וכי כל מי שיעז לקפוץ למים יירה מיד.

באמצעים הדלים שעמדו לרשותנו, ובנסיבות המקום והזמן, היה ברור שלא נצליח להתגבר על חיילי הוד מלכותו, חיילי האימפריה הבריטית. לא רצינו להיכנע והשלכנו בקבוקים, פחיות שימורים, מקלות וחפצים שונים אחרים. המאבק היה קצר. המשחתת הבריטית נגחה בירכתי האנייה. מים החלו למלא את בטנה, וזו החלה לנטות על צידה. מיד קבלנו הוראות שעלינו לעמוד בצד הנגדי. ריססו לעברנו גז מדמיע שצרב בעיניים וגרם לחנק בגרון. הבריטים הציפו את הסיפון בסילוני מים רבים ורבי עוצמה. מי שעמד על הסיפון נשטף במים. לא יכולנו לעמוד יציבים על רגלינו. היה חשש ובעיקר הלם. לא הכינו אותנו לאפשרות של התקפה כזאת. מה עוד צפוי לנו מידי הבריטים איך יגיבו בהמשך על ניסיונות ההתנגדות שלנו? חיילים בריטים נראו, ועל האנייה נשמעה השפה האנגלית. היו ביניהם שנפצעו מהחפצים שהטלנו לכיוונם. החיילים על האנייה כיוונו אותה לחוף תל אביב ולאחר מכן לנמל חיפה, שם חיכתה אניית גירוש, שאמורה הייתה לקחת אותנו למחנות המעצר בקפריסין. היה זה לראות את הארץ מנגד, ולא להיכנס אליה. בשירת התקווה על שפתינו ודמעות בעיניים הגענו לנמל חיפה. עוד יחלוף זמן רב עד שנחזור וניכנס לארץ בצורה חוקית וגלויה. מי שדעתו הייתה נתונה למתרחש מסביב יכול היה להבחין בהר הכרמל שהתנשא, בחורשות הירוקות שבו, ובבתים הגולשים ממנו אל שכונת הדר.

מדינת היהודים (אוניית מעפילים)

קורות ההפלגה

נמל המוצא: נמל בורגס

מפקד האונייה: יוסף (פינצ'וק) אלמוג

יום היציאה 26 בספטמבר 1947

מקום ההגעה: נמל חיפה

יום ההגעה: 2 באוקטובר 1947

מדינת היהודים הייתה אוניית מעפילים שהגיעה לחופי ארץ ישראל באוקטובר 1947 ובה 2664 מעפילים. מסעה אורגן על ידי המוסד לעליה ב' של "ההגנה" והיא נקראה על שם ספרו של חוזה מדינת ישראל בנימין זאב הרצל: "מדינת היהודים".

נבנתה במקור כשוברת קרח ואניית תותחים ארקטית עבור משמר החופים האמריקאי ונקראה אז, "נורת'לנד". לאחר שנרכשה להפלגת העפלה, העלתה מעפילים בבולגריה. נתפסה על ידי הבריטים בסמוך לחופי תל אביב, נגררה לנמל חיפה, ומעפיליה גורשו למחנות המעצר בקפריסין. לאחר הקמת מדינת ישראל ולקראת הקמת חיל הים הישראלי הוסבה לשימושו ונקראה אח"י אילת.

ההפלגה

עימות עם הבריטים

כבר בצאתן ממצר הדרדנלים לים האגאי המתינו להן שתי משחתות בריטיות. ובעין בוחנת התבוננו בנעשה על סיפוני הספינות, וליוו את הספינה עד מיצרי רודוס - סקרפנטו. הן ליוו את הספינות כברת דרך ואף הזהירו את מפקדי הספינות ממוקשי ים בדרך והמליצו על נתיב חלופי. הבריטים גם אספו מידע על הנעשה בספינה וההכנות עליה. כמו כן, בקטע דרך בים האגאי, שהיה זרוע שדות מוקשים, אף יעצו מדי פעם לבחור נתיב שונה מזה שהפליגו בו, ולאחר שיקול האפשרויות נבחר הנתיב שהמליצו עליו, וניתנה על כך תודה בקשר האיתות.

הקרב באונייה

ביומיים האחרונים להפלגה נתקבלו ממפקדת "ההגנה" בארץ ישראל הוראות לא להתנגד לעליית הבריטים לספינה, ולארגן אך התנגדות פאסיבית, להעברה הכפויה לספינות גירוש לקפריסין. מכיוון שלבריטים היו ידיעות על נשק באנייה, והתנגדות עלולה הייתה לגרום לשפיכות דמים. המעפילים עשו הכנות אחרונות להגנת הספינה ולהתנגדות במקרה של השתלטות בריטית. אורגנה קבוצת הגנה מצוידת במקלות, בוצרו סיפוני הספינה משלושת צדדיה, פרט לחרטום, ברשת ותיל דוקרני, נעשו סידורים - סגירת כל פתחי הספינה והכניסות אל מתחת לסיפונים לבטן הספינה. על הסיפונים הוכנו מכלי מים עם תמיסה מיוחדת לשטיפת העיניים במקרה של מתקפת גז מדמיע, וכן הוכנו מקומות ריכוז לצידוד לחימה (אבנים, ברגים, חלקי מתכת וקופסאות). תורגלה כוננות להגנה ומעבר לשליטה בחדר ההגה הרזרבי. התוכנית הייתה לא לאפשר לבריטים לעלות על הספינה, ובמיוחד לא לתת להם להיכנס אל מתחת לסיפון הראשי, אם גשר הפיקוד ייתפש בידיהם. הכוונה הייתה לנטוש אותו ולעבור לשליטה על הספינה באמצעות חדר ההגה הרזרבי, שהיה בירכתי הספינה, מתחת לסיפון הראשי.

ב-2 באוקטובר, בהתקרב הספינות, בנפרד כבר, לחופי ארץ ישראל, הגיעו לקרבנותן חמש משחתות בריטיות נוספות. "מדינת היהודים" הוקפה בשלב זה בארבע משחתות, בעודה ממשיכה בהפלגתה לתל אביב.

בשעה 13:30 החלו הבריטים בניסיונות התקרבות לספינה ובחסימת הנתיב, ובו בזמן גם ניסו לשכנע את הספינה לעצור מרצון. באמצעות כושר התמרון בהנהלת הקצין הראשון (מתנדב יהודי-אמריקאי) נמנעה גישתם, ודבר זה רומם את מצב רוחם של המעפילים. הבריטים המשיכו ברציפות בפעולה זו עד 18:00, כאשר מכל צד מנסה להתקרב משחתת אחת. אז הורו הבריטים לעצור מיד. מאחר שלא נענו, החלו בירי פצצות גז מדמיע ובהתזת סילוני מים מלוחים רבי עוצמה מצינורות כיבוי אש שנמשכו כ-25 דקות. חלק גדול מאנשי ההגנה שעל הסיפונים נפגעו. הגז חדר לבטן הספינה,

וכתוצאה מכך נחנק תינוק. אחר כך, נותק גשר הפיקוד והשליטה על הספינה נוהלה מחדר ההגה המשני שבירכתי הספינה.

ב-18:40 שוב התקרבו שתי משחתות לשם היצמדות לצדי הספינה, וגם הפעם הצליחה הספינה להתחמק תוך פנייה חדה שמאלה לעבר המשחתת, ולהתנגש בה. נגרם נזק קל למעקה החרטום, המשחתת נהדפה וחרטומה התקפל פנימה עד לעמדת תותחיה הקדמית. בה בעת הצליחה המשחתת מימין להתקרב, להיצמד לדופן הספינה ולהנחית חיילים חמושים. הבריטים השתלטו על גשר הפיקוד, ועל הסיפון הראשי נאבקו אנשי ההגנה המאורגנת באונייה בכוחות הבריטים, אשר ניסו לפרוץ ולהשתלט על הספינה מעמדת גשר הפיקוד. רבים מהבריטים נפצעו, אחדים מהם נזרקו לים תוך כדי המאבק. היו כמה עשרות פצועים קל מבין המעפילים, אך לא היה שימוש בנשק חם. בהמשך העלו הבריטים לספינה דרך גשר הפיקוד כלי עבודה עם חוליית הנדסה, שפרצה פתח בסיפון העליון אל תוך חדר המכונות וניתקה את צינורות אספקת הדלק למנועים שנעצרו. הספינה הוסטה מנתיבה המזרחי לכיוון צפון, בכוח פעולתה של המשחתת מימין.

הגרירה לחיפה והגירוש

הבריטים קשרו את הספינה למשחתת, וזו גררה אותה לנמל חיפה. השעה הייתה 20:00 בערך, והמרחק היה כעשרה קילומטרים מחוף תל אביב. האנייה נקשרה ל"רציף הדמעות" ליד אחותה "גאולה", שגם עליה השתלטו הבריטים במקביל ואף היא נגררה לחיפה. הבריטים החזיקו את המעפילים על האניות שלושה ימים ולאחר מכן הועלו מעפיליהן לשלוש ספינות גירוש למחנות המעצר בקפריסין.

מתוך: ויקיפדיה

6

קפריסין - אאחורי האזר

מיד בבואנו לקפריסין נשלחנו [למחנות המעצר](#). זו הפעם הראשונה שהפרידו ביני לבין רבקה. בכל התלאות שעברנו עד כה היינו תמיד ביחד. זה היה דבר נורא בעיניי. רבקה נשלחה למחנה אחר, עם חברי עליית הנוער. מעמדם היה שונה משלנו. אנחנו - חברי התנועה - נחשבנו לבוגרים.

היה עלינו להקים את אוהלי המגורים שלנו. את המחנה הקיפה גדר תיל. חיילים בריטים שמרו ועשו פטרולים מסביב. הם לא התערבו בחיי המחנה. האוכל שחולק לנו לא היה רב - שמינית כיכר לחם, דייסת שיבולת שועל, תפוחי אדמה שטעמם טפל ועד היום אני מתלהבת - בלשון המעטה - ממאכלים המכילים תפוחי אדמה.

זכינו לתפוזים. פרי הדר היה יקר מציאות ברומניה ונרכש כמתנה בהזדמנויות נדירות. כאן לא האמנו למראה התפוזים, אותם יכולנו לאכול. בין היתר עשיתי שם וילונות מהבדים הפשוטים שהיו שם ומעט החוטים שהיו בהישג יד. שהותנו במחנה ארכה זמן ממושך, וכדי להעסיק את עצמי חשבתי להוסיף קישוט לאוהל. מצאתי דרך להעביר את זמני גם בהכנת וילונות.

החורף הגיע ולא תמיד היינו לבושים בבגדים שחיממו אותנו. למזלנו היה זה אזור הים התיכון והיה קר פחות ממה שהורגלנו בארץ הולדתנו, רומניה. לאחר מכן הגיעו ימי קיץ, והחום היה קשה מנשוא באוהלים. מי בכלל חלם על מאוורר או מזגן?

"אני מאוד חוששת לאחותי", ספרתי לאחת החברות ממשמר העמק,

שהייתה איתנו במחנה (הבריטים אפשרו לחברי קיבוצים ומדריכים מהארץ להיכנס למחנות המעצר).

"הסירי דאגה מליבך, אחותך נמצאת במחנה הנוער, מטפלים בהם היטב", הרגיעה אותי.

המחנות, בהם שהינו רבקה ואני, היו במרחק קטן זה מזה, אך היה בלתי אפשרי להיפגש. הם היו מגודרים ומרחב צר, כדי מעבר כלי רכב, הפריד בין הגדרות.

עמדתי ליד הגדר וחיפשתי בעיניי את אחותי. הצלחתי. מבטינו הצטלבו. קריאות השמחה היו רמות ואף יכולנו לתקשר בינינו בצעקות.

"מי פואָמָה" (אני רעבה) קראה אחותי לעברי. היא הייתה צנומה מאוד, נכמרו רחמי עליה. בידי אחזתי את מנת הלחם שקיבלתי עטופה בעיתון וזרקתי אותה במלוא כוחי. החבילה הקטנה התרוממה באוויר, אך צנחה בטרם הגיעה לצד השני. בעיניים כלות ראיתי איך לא הצלחתי לקלוע ולזרוק רחוק יותר. שתינו התבוננו בחבילה שנחה על הקרקע באכזבה וצער, אף אחת לא זכתה בה.

בחסות החשכה הצליחו מספר בחורים לחפור מנהרה מתחת לגדר ולהתחמק בשקט מהמחנה. בשקט, בשקט, לאט, לאט, בלילות, חפרו בהדרכת חברי "ההגנה" ונמלטו אל החופש. חברי "ההגנה", ששהו בקרבת מקום, אספו את הנמלטים אל הנמל, ומשם הפליגו לחופי הארץ. את האדמה שחפרו הכניסו לתוך צריף ריק. למרבה המזל החיילים לא חשו בדבר. כך מדי פעם הצליחו קבוצות נוספות לברוח. היה זה מעשה אמיץ מאוד, אלא שאי אפשר היה להבריה רבים מדי, כי אז הבריטים היו מבחינים בכך והדבר היה מעורר את חשדם. לכן עדיין נותרו בחורים במקום.

המדריכים שהיו איתנו המשיכו בפעולות התנועה - סיפורים על הארץ, לימוד שירים ישראלים, ולעתים התארגנו הבנים למשחק כדורגל או פעילויות אחרות, ככל שהמקום אפשר זאת.

במקום הייתה מרפאה לכל הזקוק לרופא וגם שירותים, ציבוריים במלוא מובן המילה. בצריף גדול נחפר בור באמצעו וסביבו מושבים. האנשים היו יושבים זה ליד זה ועושים את צרכיהם.

בשלב מסוים הגיע זמנם של הנערים והנערות מעליית הנוער לעזוב את

המחנה ולהפליג לארץ. הבריטים, שעדיין שלטו בארץ סיפקו לעליית הנוער סרטיפיקטים (רשיונות כניסה). היה זה רגע משבר נורא עבורי כאשר נופפנו זו לזאת לאות פרידה, מרחוק. חששתי וחרדתי לגורלה של רבקה, כיצד תסתדר בארץ לבד ללא קרוב ומכר. מאז שיצאנו מהבית לא התרחקנו אחת מהשנייה. אם יקרה לה דבר מה רע, איך אביט בעיניה של אמא? התפללתי וקיוויתי שהנוער יקבל טיפול ראוי מהאנשים המתאימים והמוסדות של הישוב היהודי.

שהינו במחנה עוד זמן רב עד ששוחררנו. במשך כל הזמן הזה השתלטו עליי געגועים לבקה, להורים, למינה וליוינה.

למרות כל הקשיים שחווייתי לא נפלתי ברוחי. הציפייה להגיע לארץ חיזקה אותי ואת כל אלה שהיו סביבי. כולנו עברנו ביחד את אותם אירועים. העובדה שהיינו צעירים, וביחד, וגם עודדנו איש את רעהו, רוממה והעצימה אותנו. במחשבה לאחור דווקא הסבל גרם לנו להתחשל ונטע בנו את היכולת לשרוד.

כעבור שנתיים הגיע הזמן לעזוב את המקום. המדינה הוקמה, המחנות חוסלו וכל הנותרים הובאו לארץ. היו אלה שנתיים ארוכות וקשות כשאני נזכרת כעת לאחור.

מחנות המעצר בקפריסין

מחנות המעצר בקפריסין הוקמו על ידי ממשלת בריטניה החל מאוגוסט 1946 ועד נובמבר 1949, לצורך כליאת המעפילים המגיעים לארץ ישראל.

לאחר תום מלחמת העולם השנייה חידשו ביתר שאת ארגון ההגנה והנהגת היישוב את ההעפלה אל חופי ארץ ישראל של היהודים ששהו במחנות העקורים באירופה. ממשלת בריטניה, שהייתה נחושה למנוע שינוי במדיניות הספר הלבן של מניעת העלייה לארץ ישראל, חיפשה דרכים למנוע את ההעפלה. באוקטובר 1945 הציע מפקד כוחות בריטניה במזרח התיכון לעצור אניות מעפילים גדולות בדרכן לארץ ישראל ולהוביל אותן לקפריסין. לעומתו, הדיפלומט הבריטי ג'ורג' ויליאם רנדל הציע להחזיר את המעפילים חזרה למקומות מהם הגיעו כצעד שירתיע מעפילים נוספים.

אולם הנציב העליון, אלן גורדון קנינגהם טען שמדובר בצעדים מוגזמים, לאור ההיקף הדל עד אז של ההעפלה, שניתן היה פשוט לקזזה ממכסת הסרטיפיקטים.

בקיץ 1946 הגיעה ההעפלה לממדים כאלו שכבר לא היה ניתן לקזזו ממכסת הסרטיפיקטים. בהיעדר מקום במחנה המעצר בעתלית, שלטונות המנדט היו משחררים מעפילים על חשבון סרטיפיקטים שהוקצבו שלושה חודשים קדימה, וההנחה הייתה שהכליאה לא הייתה אפקטיבית. בנוסף, בעקבות השבת השחורה ביוני 1946, הרגישו שלטונות המנדט שגירוש המעפילים לא יוכל להרע את היחסים עם היישוב היהודי הרבה יותר משהיו ממילא. בעקבות זאת, הוחלט כצעד מרתיע לשבור את רוחם של המעפילים על ידי הרחקתם מארץ ישראל. האי קפריסין, שהיה גם הוא תחת שלטון בריטי, נבחר כמקום מתאים לכליאת המעפילים שנתפסו, בגלל קרבתו לארץ ישראל, ומעפילים הועברו אליו החל מאוגוסט 1946. סך הכל גורשו לקפריסין כ-52,000 מעפילים שהובאו לשם ב-39 ספינות.

תנאי החיים במחנות

על אף שהרעיון לכלוא מעפילים בקפריסין הועלה כבר שנה לפני תחילת הגירוש, לא נעשו הכנות לקבלת המעפילים. הצבא הבריטי בנה 12 מחנות בארבעה אתרים - פידולס, קראולוס, קסילוטימבו ודֶחְלִיה. מחנות בהם הוקמו אוהלים כונו לרוב "מחנות קיץ", וכאלה שכללו צריפי פח כונו "מחנות חורף".

הצבא הבריטי סיפק לעצורים מים, מזון, טיפול רפואי וצרכי יום יום אחרים, אולם אלו סופקו במידה לא מספקת ואף לא היו במחנות אמצעי בישול מתאימים למצרכי המזון שסופקו, כך שהכלואים היו על סף רעב רוב התקופה. רבים מאנשי הצבא הבריטי שניהלו את המחנות הרגישו אי נוחות מכך שהם מתעסקים במעצר של אזרחים, סייעו לעצורים בלחץ על הדרגים הגבוהים לשיפור תנאי העצורים, ואף נתנו לעצורים הקלות בניגוד להוראות. למשל, אחד המפקדים התיר לילדי מחנה 64 בקסילוטימבו לרחוץ בים בניגוד להוראות.

הוועד למען גולי קפריסין, אירגן בארץ ישראל, בסוף שנת 1947, משלוחים של בגדי חורף ונעליים לעצורים במחנות. מכונית סבבה בתל אביב וקראה ברמקול לתושבי העיר לתרום ציוד למעפילים שגורשו. ההיענות של תושבי תל אביב הייתה גדולה מהציפיות ובאולם המרכזי של ארגון כסות חורף הצטברו כמויות גדולות של בגדים ונעליים. אלה מוינו ותוקנו, במידת הצורך, לפני שנשלחו לקפריסין.

למחנות הגיעו שליחים תושבי ארץ ישראל, בעיקר מהקיבוצים. עקב כך, השליחים ניהלו את המחנות בדומה לקיבוץ והקימו בתי ילדים וכפרי נוער. המתנדבים לימדו עברית, נגינה, מלאכה, לימודי יהדות וארץ ישראל, והכירו לעצירים את הווי הארץ. הם הפעילו בתי ספר, הקימו תנועות נוער, ואף יסדו סמינר למבוגרים.

לקפריסין נשלחו גם אנשי ההגנה והפלמ"ח, שאימנו בחורים צעירים אימוני קרב ושימוש בנשק על מנת להכשירם להיות לוחמים בעת עלייתם ארצה, וכן לשם שמירה על הביטחון הפנימי במחנות. התארגנות סודית זו נקראה "שורות המגינים". כמו כן נחפרו בחשאי שמונה מנהרות מתחת לגדרות המחנות, דרכן הצליחו

לברוח כמה עשרות עצירים. במשך שלוש שנות הפעילות של המחנות שהו בהם 52,000 מגורשים ועוד כ-2,200 ילדים נולדו במקום. במהלך כל התקופה יצאו מעפילים וותיקים מהמחנות ועלו לארץ ישראל על חשבון מכסות העלייה, כך שלא היה זמן בו שהו בו זמנית במחנות למעלה מ-35,000 נפש.

מתוך: ויקיפדיה

7

ארץ ישראל - מאקיא קיבוץ ציקים

לרוע מזלנו היינו בין האחרונים שהועברו למדינה שזה עתה הוקמה. נשמנו לרווחה. בשנת 1949 סוף סוף היינו בדרך לארץ ישראל. העלו אותנו על האנייה אנדריאה. ההפלגה בים הייתה קצרה. רבקה: זאת הייתה אנייה, שכל מי שפונה מקפריסין הגיע על סיפונה. בדרך חילקו לנו תפוזים, אותם אכלנו בתאוה ועוד קיבלנו פרוסות לחם טרי, עליהם מרחו מרגרינה וריבה. הייתה זאת ארוחת מלכים.

משמר העמק

רחל ממשיכה: לא עבר זמן רב ומרחוק ראינו את בתיה של חיפה על הכרמל. ככל שהתקרבנו לחיפה יכולנו להבחין גם בצמחייה ובבתים נוספים על פסגתו ומורדותיו של ההר. השמחה וההתרגשות גברו. לא יכולנו להפנות את מבטינו מהמראה שנראה לפנינו.

הגענו לנמל. האנייה הטילה עוגן ואנחנו וירדנו אל הרציף. הפעם התקבלנו בחביבות ובסבר פנים יפות. איש לא אסר עלינו לרדת ואיש לא גירש אותנו. חשנו כבנים השבים אל המולדת במלוא הכנות ולא כקלישאה. משם עלינו למשאית ונסענו לקיבוץ משמר העמק שבעמק יזרעאל, אחד הקיבוצים הוותיקים של תנועת השומר הצעיר, שחלקו היה עדיין הרוס.

קודם בואנו, במלחמת העצמאות, הופצץ המקום על ידי כוחותיו של קאוקג'י שלחמו בנו באזור.

התקבלנו בזרועות פתוחות, ומיד דאגו לספק לנו את כל צרכינו עד כמה

שהדבר התאפשר. חברי הקיבוץ ולוחמי הפלמ"ח הגיעו לקבל את פנינו. ביניהם היה גם הפלמ"חניק ברוך קנל. לא ידעתי שברבות הימים עוד ניפגש בנסיבות אחרות. וילי חברי היה איתי כל העת. יחד הגענו לארץ; יחד למשמר העמק ואחר כך לקיבוץ זיקים. כל אותה עת לא נפרדנו.

במשמר העמק שהינו כחצי שנה. למדנו איך לנהל ולהתנהל כקיבוץ. שיכנו אותנו בצריפים והתחלנו לעבוד בעבודות שונות. אותי שיבצו לעבודה בבתי הילדים. באותה עת הילדים לנו בבתי הילדים, בנפרד מהוריהם, ובילו יחד את כל שעות היממה. הילדים הגיעו לביקור בחדרי ההורים החל מהשעה ארבע אחר הצהריים ועד השעה שבע, וחזרו לארוחת ערב ואחר כך להשכבה.

הצברים הקטנים נהגו בהתחלה ללעוג לנו ולהזכיר לנו שאנחנו שונים, ומדברים בשפה מוזרה ואחרת. נעלבנו. אבל היום בדיעבד אני חושבת שזה היה משעשע ולא היה עלינו להיעלב מהזאטוטים הללו.

זוג המדריכים שלנו חבר וחברת הקיבוץ ליוו אותנו במשך כל שהותנו בקיבוץ. הם טיפלו בנו במסירות רבה ודאגו שלא יחסר לנו דבר. באופן רשמי היינו כבר בוגרים בסביבות גיל 17/18 אך היינו בודדים בארץ ללא כל קרוב וגואל (לי הייתה רק אחותי, רבקה, שהייתה באותה עת בקיבוץ אילון במסגרת עליית הנוער). המדריכים היו לנו תחליף להורים, והקיבוץ

כתחליף לבית ולמשפחה. היינו זרים ולא ידענו לדבר את השפה, דבר שהקשה על התקשורת עם חברי הקיבוץ.

בבית הילדים, בו שובצתי, היו הצברים הקטנים חמודים ועוקצניים. היה עליי לסייע לגננת במשחקים ובפעילויות השונות, להביא את האוכל בארוחת הצהריים מחדר האוכל, לסדר את השולחן לארוחה, לסייע לילדים לשכב למנוחת הצהריים ועוד כהנה וכהנה.

במשך הזמן התיידדתי עם הילדים ונוצרו קשרים אוהבים וחמים. השתדלתי לעשות את עבודתי בצורה הטובה ביותר, ידעתי שילדים זקוקים לאהבה ולחום. הייתה בי היכולת להעניק להם זאת. לעתים הבחנתי בילדים, שהתקשו להיות בחברת האחרים כל כך הרבה שעות, והיו זקוקים ליתר תשומת לב. היו ילדים שהיו במידה זו או אחרת שונים ולא השתלבו בחברת האחרים, אף סבלו לפעמים מהצקות. השתדלתי לסייע ולקחת אותם תחת חסותי. התחלתי כבר לצבור ניסיון בטיפול בילדים וגם ללמוד יותר את השפה העברית, כדי שאוכל לתקשר איתם. יתר חברי הקבוצה עבדו במקומות שונים במשק, כפי שסדרן העבודה שיבץ אותם: בשדות, ברפת, בלול, בכרם, בחדר האוכל ועוד.

אהבתי מאוד את המדריכה שלנו שהייתה לנו כאם טובה וחביבה. היא מילאה את תפקידה כאם בית וגם עבדה בלול. בשלב מסוים רציתי גם אני לעבוד איתה. כל כך אהבתי להיות בקרבתה, גם אהבתי את העבודה בלול התרנגולות. תפקידי היה להאכיל את התרנגולים והתרנגולות, לאסוף את הביצים וכל עבודה אחרת שנדרשה ממני. אהבתי את מרחבי הדשא והצמחייה המטופחת בקיבוץ. את תקתוק הממטרות שהישקו, בעיקר בקיץ. אהבתי ללכת בשבילים ולפגוש חברים וחברות, ילדים ותינוקות; את האכילה בצוותא בחדר האוכל עם חברי הקבוצה שלי וחברי הקיבוץ - ארוחת בוקר שכללה ביצים, זיתים, לחם, מרגרינה, (מעין תחליף חמאה, אבל יותר זולה ופחות בריאה) ריבה, וירקות טריים שהעלו ריח של רעננות ושל אדמה טרייה - עגבניות, מלפפונים, בצל ירוק ועוד. הריח הוטבע בזיכרוני וגם הטעם. העסיסיות הייתה ממלאת את הפה, והיה זה תענוג לבלוטות הטעם. וגם הפירות - פרי הדר שכבר הורגלנו לכך שהוא מצוי בשפע, בננות - פרי שהיה חדש ובמהרה אהבנו את טעמו המתוק, וגם תפוחים וענבים בקיץ. אני מתגעגעת לטעם של

פעם - לירקות ופירות ללא ריסוס, טבעיים. גם בארוחת הצהריים, כשלא עבדתי בבית הילדים, האכילה המשותפת מצאה חן בעיני. הייתי לוקחת מגש וסכו"ם ומקבלת קציצה, או מנת פילה דג בקלה (דג זול באותם ימים), ולעתים מנת עוף ותוספות - אורז, פתיתים, תפוחי אדמה וכדומה. ולבסוף - לקינוח - לפתן, פודינג או פירות טריים. יש והייתי משובצת לתורנות מטבח וחדר אוכל. אז היה עליי ועל חברים נוספים בתורנות לסדר את השולחנות, לערוך אותם לקראת הארוחה, ולאחר מכן לפנות וגם להגיש את האוכל לחברים בעמדת ההגשה. לבסוף, לשטוף את חדר האוכל. בתורנות מטבח היה עלינו לסייע בקילוף תפוחי האדמה ושאר הירקות, לשטוף כלים ולנקות לאחר הבישול.

אהבתי גם את המטעים, הכרם ושדות הפלחה שהשתרעו למרחקים. מסביב לקיבוץ השתרע יער ובו עצים רבים שנשתלו עם עליית הקיבוץ על הקרקע (כך נקראה הקמת נקודת התיישבות חדשה). בעונות הבוערות, עת היה צורך בידיים עובדות באיסוף הירקות או בקטיפי הפירות, במטע או בכרם, גויסו כל החברים. על כל חבר/ה היה מוטל

שדות שבעמק

מילים: לוי בן-אמיתי

לחן: אפרים בן-חיים (לייבינזון)

כתיבה והלחנה: 1937

שְׂדוֹת שְׁבַע־מֶקֶם

קִדְמוֹנֵי הַלֵּילָה

בְּרִיחַ הַזָּבֶל,

נִיחוּחַ חֲצִיר.

הַלֵּילָה לְעֶמֶק

אֲנִי אֶזְמְרָה,

כִּי אֲשֶׁר בְּאֶנִּי

וְחֶסֶד הַשִּׁיר.

(...)

להקדיש מספר שעות לעבודות הדחופות, שנקראו "גיוסים". אלה בוצעו בדרך כלל בשבתות. אז הייתי מתייצבת במכנסיים קצרים בקיץ ובכובע טמבל (כך נקרא כובע בד, ללא שוליים) על ראשי, נעולה בנעליים גבוהות, עולה עם האחרים על העגלה הרתומה לסוס או לטרקטור וככה נוסעים למטע, לכרם או לשדות.

משמר העמק

קיבוץ משמר העמק ממוקם בחלקו הדרום-מערבי של עמק יזרעאל, בין כביש 66 למרגלות רמות מנשה. סמוך לקיבוץ נמצא יער משמר העמק. היער הינו יער נטע אדם, אשר נשתל על ידי קרן קיימת לישראל ובני הקיבוץ ונכלל בפארק מנשה הסמוך, אשר הוכר על ידי אונסק"ו כפארק ביוספרי.

בתקופת העלייה הרביעית (1924-1928), היה עמק יזרעאל בראש סדר העדיפויות של קק"ל, אשר רצתה להקים בעמק הפורה התיישבות חקלאית משמעותית, וליצור רצף טריטוריאלי של היישוב העברי, על ידי חיבור חיפה לגוש ההתיישבות בין עפולה לבית שאן. במסגרת המאמץ ליישב את העמק רכשה קק"ל בשנת 1924 כ-30 אלף דונם מהכפרים הערביים על יד נהלל, עליהם הוקמו היישובים שריד, רמת דוד, גבת, כפר ברוך ומשמר העמק.

במלחמת העצמאות היווה הקיבוץ מטרה לצבא ההצלה של קאוקג'י, שקיווה לפרוץ את המעבר לחיפה לאחר כיבוש הקיבוץ. ב-4 באפריל 1948 פתח צבא ההצלה בהתקפה על הקיבוץ בכוח של למעלה מגדוד ובסיוע ארטילרי. הייתה זו הפעם הראשונה שבה השתמשו בתותחים במלחמת העצמאות. ההפגזות גרמו לאבדות בין המגינים וחברי הקיבוץ וכן לנזק רב למבני המשק. במהלך ההתקפה הגיעו משוריני האויב עד גדרות המשק. הקרבות נמשכו עד 13 באפריל 1948 (עם הפוגה קצרה בתיווך הבריטים, שבה נלקחו כל ילדי הקיבוץ למקום מבטחים בקיבוצים שכנים) והסתיימו בניצחון המגינים הודות לעזרה מחטיבת הפלמ"ח שנקראה לעזרה, והגיעה לאחר 4 ימים מראשית הקרבות במקום.

מתוך: ויקיפדיה

הייתי עולה על סולם ועל כתפי סל, ממלאת אותו בפרי ויורדת לרוקן בעגלה גדולה שעמדה בשביל שבין העצים, או בין שיחי הגפנים בכרם. יכולתי גם לטעום מהפרי הבשל והעסיסי. היה זה תענוג לקטוף ולאכול ישר מהעץ. נהניתי מהמרחבים שמסביב מהשקט ומהאוויר הנקי בשעות הבוקר המוקדמות.

בעיקר, אהבתי את ארוחות ערב שבת. אווירה חגיגית שררה בחדר האוכל שהיה מתמלא בחברים, חברות וילדים הלבושים בבגדים חגיגיים. על פי רוב, חולצות לבנות. משפחות, משפחות ישבו סביב השולחנות הערוכים, והמולת השמחה הייתה רבה. השולחנות היו מכוסים במפות צהורות ועליהן צנצנות ובהן פרחים. היה נערך טקס קבלת שבת קיבוצי, מלווה בשירים, דקלומים וריקודי-עם לאחר האוכל.

בחגים נערכו ארוחות חגיגיות, בהן הוגשו תבשילים מיוחדים ושונים מימי החול. האוכל לא היה בשפע ולא היו תבשילים מגוונים, אבל איש לא רעב, חלילה.

ידוע שבתנועת השומר הצעיר לא שמרו על מצוות הדת, בלשון המעטה, אך היו מסורות שנוצרו ונשמרו בדרך שונה ממה שהיה מקובל. בחגים היו ארוחות חגיגיות וכל הקיבוץ היה מתאסף לחגוג יחדיו. את ליל הסדר חגגו, אך חיברו הגדה שונה לפסח. בחגים הדגישו את עונות השנה והחקלאות. בשבועות חגגו את הביכורים, את ראשית הפרי ועבודת האדמה. עגלות עמוסות בחציר ובילדים עליזים, מקושטות בירק נעו בשבילי הקיבוץ, כששירת הילדים וצהלתם נשמעת בכל רחבי הקיבוץ: "ביכורים הנה הבאתי ועל ראשי עטרת זר...", "סלינו על כתפינו, ראשינו עטורים, מקצות הארץ באנו הבאנו ביכורים..."

כך גם בסוכות, אז חגגו את חג האסיף. בחנוכה הדליקו נרות ושרו את שירי החג.

היינו בודדים בארץ, אבל לא לבד. חברי הקיבוץ נתנו לנו תחושה של משפחה ושייכות. לעתים ברגעי מנוחה ופנאי, כשהיה לי זמן להרהר, נזכרתי בגעגועים בהוריי איתם לא היה לי קשר במשך כל התקופה מאז עזבתי את הבית. רבקה, כאמור, הייתה בקיבוץ אילון והמרחק היה גדול. געגועי היו רבים גם אליה. למזלי הייתי בחברת הצעירים, וכמובן היה לי את חברי וילי לצדי.

הגיע הזמן להיפרד ממשמר העמק ולעלות על הקרקע ולהקים את הקיבוץ אליו ייעדו אותנו בתנועה. נפרדנו בצער מהמקום, שהיה לנו כחממה בה התגברה אהבתנו לארץ עוד יותר. זאת הייתה ארצנו ואנחנו היינו מוכנים ולסייע בבנייתה ובביסוסה.

זיקים

העלייה על הקרקע בקיבוץ זיקים הייתה מלווה בטקס בו השתתפו ראשי הסוכנות ועוד מכובדים מהממסד. הגדיל לעשות הרצפלד שנשא נאום ציוני מרגש ומלא פאתוס וגם סחף אותנו לשירה ולריקודים.

שורו הביטו וראו

מילים ולחן: זלמן חן

שורו, הביטו וראו
מה גדול היום הזה, היום הזה!
אש יוקדת בחזה
והמחרשה
שוב פולחת בשדה.

את, מכוש, טוריה וקלשון
התלכדו בסערה,
ונדליקה שוב,
שוב את האדמה,
בשלהבת ירקה.
(...)

לאחר מכן החלו חיי היום יום. כל אחד מאתנו שובץ לעבודה. התגוררנו בצריפים בהתחלה, ועבר זמן רב עד שהחלו להיבנות בתי אבן. הקיבוץ הלך והתבסס. הצלחנו להקים רפת ולול, לזרוע ולנטוע בשדות, וגם להקים את בתי הילדים. המטבח וחדר האוכל שכנו ביחד בצריף גדול

יותר. הקיבוץ שוכן בסמוך לחוף הים בנגב הצפון-מערבי, בגבול הדרומי, לא רחוק מרצועת עזה. בקיץ ירדנו לרחוץ בים, כשהיינו פנויים מכל עיסוק. פעם ראשונה בחיי שהים היה קרוב אליי ויכולתי לרחוץ בו לעתים קרובות.

היינו משכשכים במים בחדווה, נוהרים שלא להיסחף עם הגלים. רובנו לא ידענו לשחות. היו ויש עד היום חולות זהב בחוף. רגלינו שקעו בהם, אבל

נהנינו גם להיות מוטלים על החול ולהרגיש את החמימות מתחתינו ואת קרני השמש מעלינו (לא הייתה מודעות אז לנזקים שעלולה השמש לגרום לעור).

רחל
עם ילדי עליית
הנוער בזיקים

עבדתי בענפים שונים, אבל בעיקר נהניתי לעבוד עם קבוצות נוער שהגיע אלינו ממרוקו, במסגרת עליית הנוער. ראיתי בקליטת הילדים ושילובם בקיבוץ, ובכלל ולהוויה הארצישראלית, שליחות. הם באו מתרבות שונה וזרה. גיליתי כלפיהם אמפתיה וחיבה וסייעתי ככל יכולתי. בעיקר אהבתי שניים, את אלי, ורחל שמאוחר יותר גם נישאו ועברו לקיבוץ להבות הבשן. נשארתי איתם בקשר. אמנם נפגשנו לעתים רחוקות, אך הקשר לא ניתק.

במקום היו בוסתנים של פירות שונים. תאנים בעלות ריח משכר, משוכות שיחי צבר, בעלי עלים גדולים ובשרניים, ופרחים צהובים

צמחו בקצותיהם, שבבוא הזמן הפכו לפרי, העטוף בקליפה עבה מכוסה בקוצים. היה זה פרי חדש שלא היה מוכר לנו. היה עלינו לקטוף

רחל בזיקים

בזהירות ולחתוך את הקליפה מבלי שינעצו בנו אלפי קוצים קטנים. למדנו לעשות זאת במשך הזמן, לאחר שזמן רב לא העזנו לגעת בסברס. לאחר שהצלחנו לחתוך את הקליפה ולהגיע לפרי, היה לו טעם גן עדן - טעים ומתוק. אבל, בעיקר, היו ענבים בשפע, טעימים ועסיסיים. קטפנו אותם מהגפנים שהשתרגו על החולות. כנראה שתנאי מזג האוויר במקום היו מתאימים ביותר לגידולם. הבוסתנים היו שייכים לתושבי כפר ערבי שהתושביו נטשו וברחו (או הוברחו...) אבל הבוסתנים המשיכו

ללבלב והעצים נתנו את פריים. אנחנו נהנינו מההפקר. כמו בגן עדן היה עלינו רק להושיט את ידינו ולקטוף. שמואל גיסי, בעלה של רבקה היה נוסע עמוס במשאית של הקיבוץ, למכירת התוצרת בשוק הסיטונאי בתל אביב.

בנינו מקום חדש מההתחלה. היינו חלוצים בכל מובן המילה. אמנם היה עלינו לייסד את היישוב לפי עקרונות הקיבוץ, אבל גם יכולנו לעצבו כראות עינינו ולתת גוון המיוחד אותנו. באספות הקיבוץ קבענו והגענו להחלטות. לעתים הסכמתי איתן ולעתים לא. אך הרוב קובע ויש לקבל את דעתו.

גם בזיקים חגגנו את החגים. לקראת ליל הסדר הורגשה תכונה מיוחדת. חברים וחברות התגייסו לארגן את טקס החג, וקריאת ההגדה לפסח שחברה על ידי התנועה. עיקרה היו שירים ודקלומים על עונת האביב, הפריחה והצמיחה. כל אחד מהחברים קיבל קטע לקריאה. המוכשרים קיבלו עליהם לשיר ולרקוד במופע רב רושם, כמובן בחדר האוכל. ביום העצמאות חגגנו בחגיגה גדולה ומיוחדת, ובשבועות שוב התגייסו

החברים להכין מסכת שבה קטעי הקריאה נסבו על עבודת האדמה וראשית הפרי, הביכורים. בחולצות לבנות נאספו כולם לטקס הבאת הביכורים שנערך בטבע. בחורות יחפות רקדו ריקודי עם, אחרים שרו סולו או במקהלה ולעתים גם כל הקהל הצטרף לשירה: "שיבולת בשדה כורעה ברוח מעומס גרעינים כי רב... ובמרחב הרים יום כבר יפוח השמש כתם וזהב...". העגלות הרתומות לסוסים קושטו בירק ועליהן ערימות חציר, וגם ערימות של ילדים צוהלים ולראשם זרים. בשדה קצרו את השיבולים וערמו אותן לעומרים. כך עמדו בשדה עד שאספו אותן בשדות השלף הצהובים לאחר הקציר.

עם הפנים אלינו על הספסל הנגדי:
שניה משמאל ואחריה: רחל, וילי, רבקה ושמואל בקיבוץ זיקים

לפעמים נסענו להצגות ולמופעים בעיקר בתל אביב, ולעתים היו השחקנים והזמרים מגיעים אלינו. בקיבוץ הקפידו שנקבל גם מנה של תרבות והשכלה. השתדלנו מאוד לקיים את המשפט: "עברי דבר עברית" ולא לדבר בשפה הרומנית. יכולנו לרכוש ספרים שהופיעו בהוצאת ספריית פועלים.

היו קיבוצים בסביבתנו, אבל לא ממש לידינו. העיר הקרובה אלינו היא אשקלון אך לא קל היה להגיע אליה.

זיקים

זיקים הוא קיבוץ במועצה אזורית חוף אשקלון, דרומית לאשקלון. הקיבוץ נוסד ב-1949, בידי גרעין של חניכי תנועת הנוער השומר הצעיר על אדמות הכפר הערבי הרביא. סמוך לו נמצאים מאגר שיקמה, כרמיה וחוף זיקים. בתקופה שלפני הקמתו היו מעט יישובים יהודיים באזור.

מקור השם

פרופסור מיכאל הרסגור היה בצעירותו חבר הקיבוץ, וזה שהעניק לו את שמו, בציטוט מתשובת ה"דקבריסטים" למכתבו של פושקין אליהם, האומר (בתרגום לעברית): "מזיקים תצא להבה". גרסה אחרת רואה בשם זה סימן להשפעת הקומוניזם במזרח אירופה וכי השם הוא תרגום עברי לשם עיתונו של לנין - "זיקים".

מתוך: ויקיפדיה

חלק מאיתנו נטה לרעיונות הקומוניסטיים וראה בסטלין שליט ברית המועצות את השליט האידיאלי. השמועות על מעלליו כלפי עמו ואכזריותו הגיעו לאוזנינו מאוחר יותר.

רחל בקיבוץ מגן, 1951

רבקה אחותי הגיעה לקיבוץ מגן ושם נישאה לשמואל. נפגשנו לעתים רחוקות. הנסיעה באותם ימים לא הייתה פשוטה כבימינו. בינתיים נולדה סמדר בקיבוץ מגן. מהרגע הראשון ראיתי תינוקת יפה ומקסימה, ואהבתי אותה.

רבקה ושמואל עזבו את קיבוץ מגן ועברו לגור אצל ביאנקה, אחותו של שמואל, באשקלון, עד שיסתדרו וימצאו מקום מגורים ועבודה. הגעתי לבקר אותם, ודברתי על ליבם שיעברו לזיקים ונהיה ביחד. המגורים הצפופים והתנאים בבית הערבי הנטוש, בו גרו ביאנקה

ובעלה ליאון, לא נראו לי מגורים מתאימים לזוג עם ילדה קטנה.
כך הגיעה משפחתה הקטנה של אחותי להתגורר בזיקים.

"האם את רווקה או נשואה?" נשאלתי כשהגעתי לנמל בחיפה.
"נשואה" עניתי. ראיתי בוילי ובי זוג נשוי, למרות שלא היה טקס רשמי.
כך, בהמשך, קיבלנו חדר משותף בקיבוץ זיקים.
וילי היה בעל השכלה ויכולות וקיבל תפקיד של רכז קניות, שהצריך ממנו
להתגורר במשך השבוע בעיר תל אביב. כעבור זמן התברר לי שלא נוכל
להמשיך בחיינו המשותפים למרות אהבתנו. נפרדו דרכינו, אבל נותרנו
ידידים. כל אחד ואחת מאתנו פנה לדרכו. עזבתי את הקיבוץ.

חופים

מילים: נתן יונתן

לחן: נחציה היימן

חופים הם לפעמים געגועים לנחל.

ראיתי פעם חוף

שנחל עזבו

עם לב שבור של חול ואבן.

והאדם, והאדם הוא לפעמים גם כן יכול

להישאר נטוש ובלי כוחות

ממש כמו חוף.

גם הצדפים

כמו חופים, כמו הרוח,

גם הצדפים הם לפעמים געגועים

לבית שתמיד אהבנו,

אשר היה ורק הים

שר לבדו שם את שיריו.

כך בין צדפי ליבו של האדם שרים לו נעוריו.

8

תל אביב - נישואים

בלב דואב עזבתי את הקיבוץ, את החברים איתם עברתי כברת דרך לא קטנה. היה זה פרק זמן השמור בזיכרוני כטוב ונעים. הודעתי לחברים שאני עוזבת בקול חנוק. נפרדתי משולה ושאלו שגם הם עזבו אחר כך.

העפתי מבט אחרון במקום ששימש לי כבית. הגעתי לתל אביב והעתידי נראה מעורפל. איך ייראו חיי כעת? שכרתי חדר צנוע בשכונת התקווה והתחלתי לעבוד בסוכנות היהודית. הייתי חסרת מקצוע. למעשה, לא סיימתי שום בית ספר מלבד בית ספר יסודי. אירועי המלחמה והמציאות שהייתה בעקבותיה - לא אפשרו לי ללמוד, כרבים אחרים בתקופתי.

הייתי לבד בעיר הגדולה. אחותי מינה ואחי יונה, שהגיעו בינתיים גם הם לארץ, ואחותי רבקה - כולם, היו עסוקים בהשרדותם. לא הייתה לנו כל יד מכוונת ומייעצת.

באחת הפעמים הגיעה אליי מינה אחותי לביקור. יצאנו לטייל והנה מולנו צעד בחור. הוא היה מאוד מוכר לי.

"שלום, את מוכרת לי, לא היית פעם במשמר העמק?"
נכון, וגם אני זוכרת אותך."

"את מתגוררת כעת בתל אביב?"

"כן, ואתה עדיין במשמר העמק?"

"כן, הגעתי לבקר את הוריי שמתגוררים כאן, בנחמני".
כך המשכנו וגלגלנו שיחה.

"רוצה לבוא לבקר בקיבוץ, אצלי?"
"כן, בשמחה".

נפרדנו ממנו, ושתינו הבנו שלבחור יש כוונות לגביי.
"הוא נראה לי בחור טוב (ברומנית: בֵּיט בון)", התלהבה מינה, "קיבוצניק, פלמח"ניק, ואת לבד. כדאי לך להכיר אותו", דיברה מינה על ליבי.
נסעתי לקיבוץ לבקר את ברוך קנל. היתר הוא היסטוריה משותפת.
הצעד הבא היה להגיע להוריו ברחוב נחמני בתל אביב לארוחת צהריים בשבת.

ברוך היה בחור עם ערכים ואיכויות, בעל השכלה תיכונית (חלקית) וידע רב בנושאים שונים, למרות שעקב הנסיבות לא הזדמן לו להשלים את לימודיו ולהמשיך להשכלה גבוהה.

החתונה נערכה באולם, במלון מנדריין ביולי 1956. ברוך עדיין היה חבר קיבוץ, והחברים התארגנו והביאו את הכיבוד, כפי שהיה נהוג באותה תקופה לגבי חברים שנישאו. הכיבוד בחתונות באותם ימים היה צנוע: כריכים, עוגות וגם שתייה קרה. חברי הקיבוץ וגם קרובי משפחה מלאו את המקום.

סמדר: הייתי כבת חמש ואני זוכרת את החתונה במעורפל. כילדה התרשמתי שהגיעו אורחים רבים. את החתן והכלה אני רואה בתמונת החתונה. רחל, דודתי, בשערה השחור ועיניה השחורות והמאירות, לבושה הייתה בשמלת כלה לבנה, שהבליטה את עורה השחום. היא הייתה כל כך יפה. גם החתן ברוך, נאה בעל בלורית התבונן אל המצלמה במבטו הנבון.

לאחר מכן החלו חיי היום יום. ברוך עזב את הקיבוץ והחל לעבוד בסוכנות היהודית כמדריך חקלאות במושבים.

אני התחלתי לחפש לי ילדים בגיל הרך, שאמותיהם היו מעוניינות במטפלת לילדיהם. היו לי קבוצות ילדים מגילאי שלוש עד חמש. התגוררנו בבית הוריו של ברוך, מרדכי וחיה. הבית לא נרכש על ידם, הם התגוררו בו בדמי מפתח, כפי שהיה נהוג בהרבה מהבתים בתל אביב של אותם הימים.

לא הייתה באפשרותנו לרכוש בית. ההורים גרו באחד החדרים וחדר וחצי אחרים היו ברשותנו. שירותים ומטבח היו משותפים.

80866 *

 מדינת ישראל - משרד החירות
תעודת נשואין

פרטים אישיים	ה ב ע ל	ה א י ח
הזוג שם המשפחה	קנל	מוקס לבית יעקובסון
השמות הפרטיים	ברוך	רחל
העדה (התורה) (מתיק את הפרטים)	יהודי במלכות ישראל	יהודית
תאריך הלידה	1921	1929
מסלול יד הנבחן	הקלאסי	מסעלת
מקום המגורים לפני הנשואין	ת"א רח' נחמני 62	ת"א רח' גבעת משה 18
מס' תעודת הזהות	186391	70322/א
ההורים שם המשפחה והשמות הפרטיים של האב	מלרבי	ברנרד
שם המשפחה והשמות הפרטיים של האם	חיה	רחל
מקום מגורי האב	בניל	רוסניה
מקום מגורי האם	א	א
מסלול יד של האב	סנדלר	חיס
מסלול יד של האם		
העדים שם המשפחה והשמות הפרטיים	חיים יעקובסון	חזון ק. מילר
מסלול יד		

הריני מאשר בזה כי הנשואין של חזון ק. מילר
נערכו ב... **גלאזוב-18**...
(מקום החתונה)

אורקים ר. כהן... **אלול**...
(האריך לידה) 28.8.1958

וגרשמו בלשכות הרבנות ב... **גלאזוב-18**...
(מקום הרבנות)

 חתימת הרב המדינה
 חתימת

9

ברוך

ברוך נולד בפולין בעיירה פרוזנה בדצמבר 1920. אביו מרדכי קניאל היה סנדלר ואמו עקרת בית. בשנת 1936 עלו ארצה במסגרת העלייה החמישית. למזלם ניצלו כך מציפורני הנאצים והשואה באירופה. ברוך הספיק ללמוד עד כיתה י' בבית הספר התיכון. אחיותיו של ברוך, שרה ושושנה, עלו ארצה ופעלו להבאת ההורים, שעלו עם שני בניהם הצעירים יצחק וברוך בן ה-16.

שושנה כבר הגיעה לארץ כשהיא נשואה לאפרים. שתיהן התיישבו בתל אביב. ההורים, שהגיעו לארץ, שכרו דירה בדמי מפתח ברחוב נחמני בסמוך אליהן.

יצחק הגיע ישר לכפר סבא, שם עבד בפרדסים והכיר את סוניה אשתו. להם נולדו שלוש בנות: רחל, נאוה וחנה.

אפרים בעלה של שושנה היה בין מקימי המשביר לצרכן. שתי האחיות היו מורות בבית ספר יסודי בתל אביב. הן למדו בסמינר עוד בפולין ובארץ לימדו עברית.

שרה ובעלה, הניק (שעלה מגרמניה), גרו ברחוב מאז"ה. הניק היה מהנדס במקצועו, ואמיר אהב להתבונן בו בשעה שהיה יושב ומשרטט, כאשר הזדמן לביתם.

בין הפרויקטים הרשומים על שמו היה נמל התעופה בן גוריון (שדה התעופה הישן). לשרה והניק נולדו שתי בנות: נילי ומירי.

לשושנה ואפרים: יעל ועמיקם (עמי).

נילי היא רופאה במכון הלב בתל השומר.

ברוך

ברוך לא המשיך את לימודיו בארץ, אלא החל לעבוד בבית דפוס ברחוב מאז"ה הסמוך לבית הוריו. תוך כדי עבודתו למד את רזי המקצוע. הייתה לו קליטה טובה לשפות. הוא שלט בשפה האנגלית, אותה למד בארץ, וגם הישגיו במתמטיקה, עוד בלימודיו בפולין, היו גבוהים. כישוריו סייעו לו לעזור לבניו בלימודיהם.

ברוך היה חבר בתנועת השומר הצעיר בתל אביב. במסגרת הפעילויות בקן יצאו החניכים למסעות ברחבי הארץ, וכן לשהיות, בעיקר בחופשות, בקיבוצים של התנועה, שם סייעו לחברים בענפי המשק השונים וגם למדו מקרוב על חיי הקיבוץ. המטרה המוצהרת הייתה להפנות את החניכים בבוא היום להגשמת החזון הציוני של התיישבות ברחבי הארץ, והחזון הסוציאליסטי להצטרף כחברים לאחד הקיבוצים של השומר הצעיר.

רוב החניכים באותם ימים, שלפני קום המדינה, התגייסו לפלמ"ח בהגיעם לגיל 18. גם ברוך היה ביניהם. כך הגיע לאחד הקיבוצים הוותיקים של השומר הצעיר, הלא הוא קיבוץ משמר העמק. יחד עם האחרים עבר הכשרה ואימונים צבאיים. הבחורים למדו כיצד להשתמש בנשק, קרב פנים אל פנים - קפ"ק, להתמצא בשטח, וממש להילחם.

בימים שלא היו עסוקים בפעילות מבצעית הם עבדו בקיבוץ, ובערבים ישבו סביב למדורה, סיפרו סיפורים שלעתים היו נכונים, לפעמים נכונים למחצה ולפעמים פשוט בדו מליבם. הם כינו זאת בשם צ'יזבטיס. היו אלה סיפורים מהווי הפלמ"ח וסיפורי גבורה מפעולות לחימה שונות. כך נוצרו אווירה והווי מיוחדים. שררה רוח חלוצית ורצון לעשות למען המדינה שתקום - להילחם ולעבוד למענה. הייתה רוח של רעות, קרבה בין הלוחמים, שחשו אחד כלפי השני מחויבות כאחים, ושם נוצרו מנהגים ומסורות, שהשפיעו גם על האווירה בצה"ל לאחר פירוק הפלמ"ח והקמת צבא מסודר. כולם היו מגויסים למטרה של הגנה על הישוב העברי.

ברוך השתתף בקרבות נגד קאוקג'י באזור משמר העמק במלחמת העצמאות. כמו-כן, גם בפעולות בים המלח ובאזורים אחרים. הוא היה חבר משמר העמק עד לנישואיו, שלאחריהם עזב את הקיבוץ וחזר לתל אביב.

ברוך, רחל והילדים

ברוך הוכשר באמצעות הסוכנות היהודית, בקורסים לחקלאות, במכללת רופין, להיות מדריך חקלאי. הוא שובץ לעבודה במושב עולים באזור רמלה-לוד ובפרוזדור ירושלים. ההכשרה הייתה במחלקת ההתיישבות של הסוכנות.

העולים שהגיעו ארצה עם קום המדינה יושבו בחלקם על ידי המדינה במושבים חקלאיים. לרובם הגדול לא היה מושג בחקלאות. הם לא עסקו בכך במקום בו נולדו. היה צורך דחוף להדריך אותם וללמדם את עבודת האדמה, הקמת משק ואחזקתו.

בבוקר היה ברוך נוסע לרחובות, שם היה מרכז הסוכנות להתיישבות חקלאית, וכל יום קיבל את הסידור היומי - הפניה לישוב שעליו להגיע באותו היום. הוצע לו לעבור להתגורר באחד המושבים. לאחר שהביא את הרעיון בפניו, התלבטנו מעט אבל דחינו את ההצעה. רצינו להישאר בתל אביב.

לאחר הפרישה לגמלאות מצא לו עיסוקים שונים. כאמור הוא היה מכור לחדשות ולעיתון. היה מרבה בשעות הפנאי להאזין לרדיו והיה להוט כרבים מתושבי המדינה לדעת מה קורה בארץ בכל רגע נתון. עיתון "על המשמר" ליווה אותו שנים רבות עד שנסגר. לאחר מכן החל לקרוא את העיתון "דבר".

הוא היה בקי בקורה במדינה ובעולם. היה מרבה לשוחח על אקטואליה

עם כל מי שהזדמן לו. היו לו דעות ברורות, שליוו אותו עוד מימיו בקיבוץ של השומר הצעיר.

ברוך אהב ללכת לשחות בבריכה.

ב-2008 חלה בסרטן. לפני כן היה בריא לגמרי. הרופאה בקופת חולים לא התייחסה לסימנים שהעידו שהוא חולה במחלה קשה. הגידול התחיל בעור והגיע מהר לראש. תוך שנה הוא נפטר - בקיץ, ב-29 ביוני 2008, ביום נולדתו של אמיר, כשאמיר ורובין היו באותה עת בארץ.

יהי זכרו ברוך

פלמ"ח

הפלמ"ח (ראשי תיבות: פלוגות המחץ), היה הכוח הצבאי המגויס של ארגון "ההגנה", ששימש כצבא של המדינה היהודית שבדרך, בארץ ישראל בשנים 1941-1948.

הפלמ"ח הוקם ב-19 במאי 1941, על בסיס סגל פיקודי של אנשים שפעלו כבר יחד במסגרת "הפלוגה הנוודת" ו"פלוגות השדה" בסוף שנות ה-30, תחת פיקודו של יצחק שדה. הוחלט כי כוח זה יפעל בשיטות של לוחמה זעירה, יסייר, יפעל לחבלה, גישוש ותקיפה, ו"יכין את השטח" לקראת המתקפה הנאצית, אם וכאשר זו תבוא. את הפיקוד על היחידה החדשה קיבל יצחק שדה, שהיה כפוף ישירות למטה הכללי של "ההגנה".

בשלבים הראשונים של מלחמת העצמאות היווה הפלמ"ח את עמוד השדרה של הכוח הצבאי של היישוב, מילא תפקיד מרכזי בקרבות בצפון ובמרכז, ונשא בעיקר עול הגנת הנגב, עד שצבא ההגנה לישראל סיים להתגייס ולהתארגן ללחימה. לפלמ"ח הייתה גם תרומה חשובה בתחומים אחרים כמו המאבק בשלטון המנדט הבריטי בארץ ישראל, ההעפלה והעלייה לארץ ישראל, ההתיישבות, התרבות והספרות העברית והזמר העברי.

מתוך: ויקיפדיה

המנון הפלמ"ח

מילים: זרובבל גלעד

לחן: דוד זהבי

הלחנה: 1942

מסביב יהום הסער,
אך ראשנו לא ישח
לפקדה תמיד אנחנו,
תמיד אנו, אנו הפלמ"ח.

ממטולה עד הנגב,
מן הים עד המדבר -
כל בחור וטוב - לנשק,
כל בחור על המשמר!

נתיב לנשר בשמים,
שביל לפרא בין הרים,
מול אויב דרכנו יעל,
בין נקרות ובין צורים.

ראשונים תמיד אנחנו,
לאור היום ובמחשך
לפקדה תמיד אנחנו, תמיד
אנו, אנו הפלמ"ח.

10

אמיר ואוטי

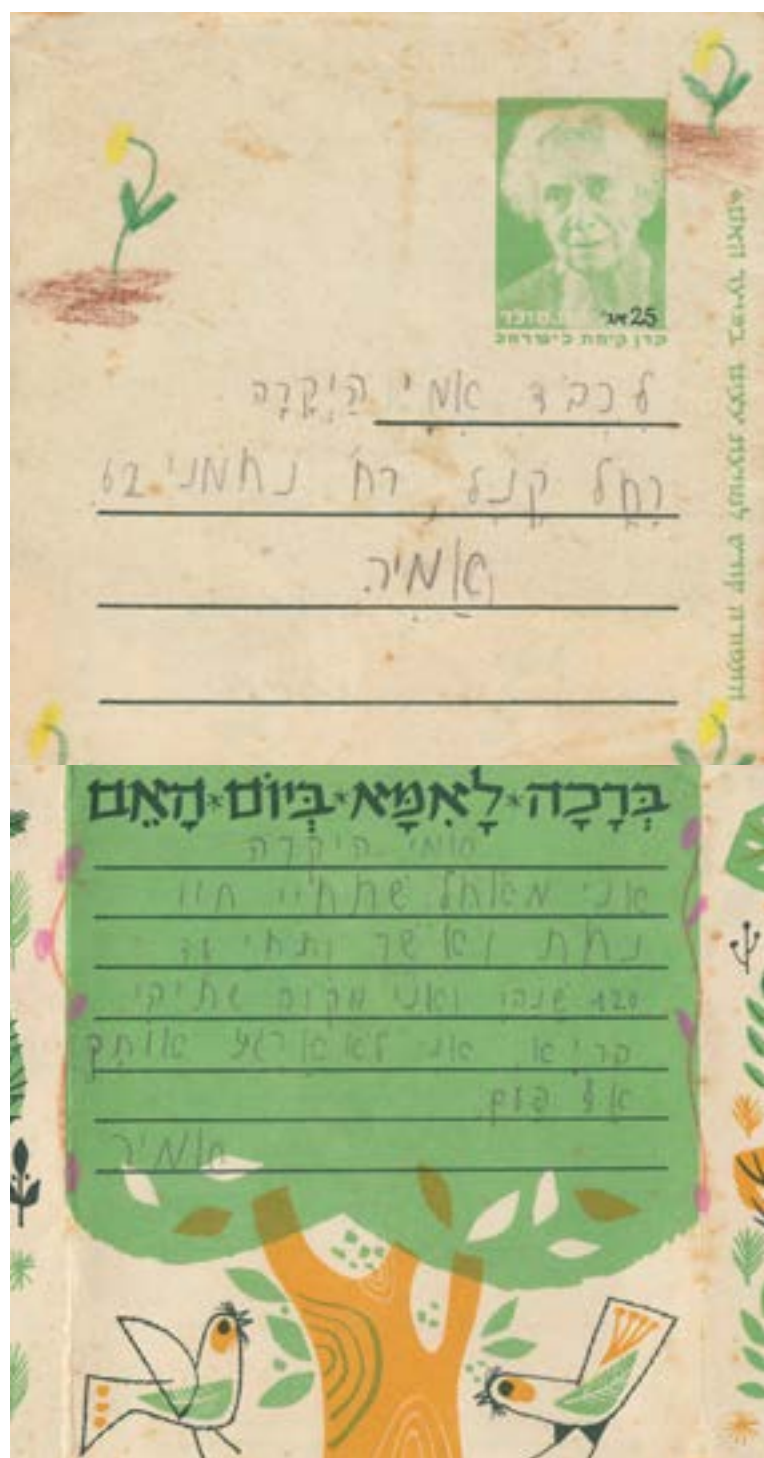
אמיר

כשנה לאחר הנישואים נולד בנו הבכור, אמיר. ב-29.6.1957 הוא הגיע לאוויר העולם בבית החולים בלינסון. שמחנו מאוד כשנודע דבר ההיריון.

מאוד רציתי ילד משלי וגם ברוך היה שותף לשמחה. הלידה עברה בשלום. התינוק היה חמוד, ובעינינו - מושלם. הוא גדל ככל התינוקות. היה תינוק נוח, אכל את הארוחות יפה, גדל והתפתח בדירתם של חמי וחמותי, שיחק במשחקים שהיו מקובלים באותה תקופה, הלך לגן הילדים ולאחר מכן למד בבית הספר היסודי, יהודה הלוי, שהיה בסמוך לביתנו. בדרך כלל אמיר למד היטב והיה

מסודר ואחראי.

באחד מימי הגשם בתל אביב הוא לבש את השכמייה והמגפיים שקניתי לו. הם היו חדשים לגמרי. הוא חזר מבית הספר ללא השכמייה. לא ידע היכן השאיר אותה. אבל זה היה ממש אירוע יוצא דופן, בדרך כלל היה ילד מסודר למדי.

בהיותו בן שנה נולד לנו בנו השני, מוטי (מרדכי), שנקרא על שם אביו של ברוך, שהלך לעולמו זמן קצר לפני כן. למעשה אמיר גדל עם מוטי והיה צמוד אליו.

סבתא לוצ'י עם אמיר ומוטי

השניים אהבו להשתובב. שני בנים שובבים, אבל חמודים וחינניים. אמיר תמיד גילה עניין במבנה של מכונות ומכשירים שונים. חייב היה לפרק לחלקים ולתהות על קנקנם, ממה הם בנויים, כיצד הם מורכבים וכמובן להרכיב את החלקים, שוב, לשלם.

אמיר התגורר בחדר הקדמי של הבית הפונה לרחוב נחמני. היה זה חדר גדול, והוא חלק את חדרו עם האימא של ברוך לאחר שהתאלמנה. הוא אהב את החדר שהיה מעט מנותק מיתר חלקי הבית. בבית ספר התיכון למד אמיר ביד סינגלובסקי, בית ספר למקצועות הטכניים - בית הספר ידוע ברמתו הגבוהה שתלמידיו סיימו עם תעודת בגרות והתמחות מקצועית.

ברוך עם אמיר ומוטי

רחל עם סמדר ואמיר

אמיר זומן לקורס טיס, אך בסופו של דבר שירת בצוות קרקע בבסיס חצרים.

"אפשר להזמין את רובין לארוחת ערב?" שאל אמיר לאחר שהכיר אותה והיו חברים זמן מה. רובין הגיעה לארץ לביקור מארה"ב והתנדבה בקיבוץ מעיין צבי. "גם ההורים שלה בארץ", הוסיף ואמר. "נשמח להכיר את רובין ולארח את הוריה".

לאחר מכן אמיר נסע אליהם לארה"ב והתארח חודשיים אצל משפחתה. הוא נשא לאישה את רובין והחל את לימודיו בארה"ב. שם סיים כמהנדס מכונות באוניברסיטה בפילדלפיה. הם הקימו את משפחתם בארצות הברית וגרים עד היום באזור ווסט פאלם ביץ' בפלורידה. רובין עובדת כמורה לחינוך מיוחד.

לרובין ואמיר שני ילדים: אילנה ואורן. אילנה היפה והחכמה נשואה לאדם. היא סיימה את לימודיה באוניברסיטה במנהל עסקים ועובדת כיום באיפ"ק (הארגון היהודי למען ישראל בארה"ב).

אורן החביב והנחמד - למד הנדסת מכונות באותה אוניברסיטה שאמיר למד בה. היום הוא מהנדס מכונות ועובד במקצועו.

אמיה, רובין והילדים

רובין ואמיר ביום נישואיהם

רובין, אמיר והוריהם

רחל עם אילנה ואדם

סקס סיום לימודיו של אורן

החתונה של אילנה ואדם

מוטי

זמן קצר לאחר לידתו של אמיר מצאתי את עצמי שוב בהיריון. בננו השני מוטי נולד גם הוא בבית החולים בילינסון ב-11.7.1958.

רחל עם מוטי ואמיר

גם הפעם הלידה עברה בשלום וכעת היה עליי לגדל שני תינוקות - כמעט תאומים. אין זה קל, אבל ניסיתי לגדלם בשלווה וברוגע ככל שיכולתי. מוטי אף הוא היה תינוק חמוד ומקסים בעל מזג נוח. הוא גדל והתפתח, הגיע לגן הילדים, ולאחר מכן למד אף הוא בבית הספר היסודי יהודה הלוי. מוטי המשיך ללמוד בבית הספר המקצועי שבת. הוא מצא עניין בפעילויות בתנועת הצופים, במפגשים עם בני גילו ופחות בלימודים.

בצבא שירת בצנחנים. הרבה שעות ללא שינה וחשש ליוו אותי בזמן שירותו. נשמתי לרווחה

אמיר ומוטי

רחל, מוטי ואמיר

בכל פעם שהיה מגיע לחופשות. לאחר שחרורו למד הנדסאות והחל לעבוד בתעשייה הצבאית. הוא נשא לאישה את דפנה ולהם שלושה ילדים: טל, ליאור, וגיל. דפנה למדה במכון וינגייט והיא מורה לחינוך גופני.

עם הולדתו של טל נכדנו הראשון ב-15.8.1984 שמחנו להיות סבא וסבתא.

טל היה תמיד ילד חביב ואחראי, וכיום הוא בעל מופת לאשתו רותם ואבא מצטיין לבתו יובל. הוא סיים את לימודיו בתחום המתמטיקה ומדעי המחשב באוניברסיטה.

ליאור חביבה ויפה, ילידת 20.7.1985, למדה מדעי ההתנהגות ומשאבי אנוש. היא נשואה לנועם. נולדו להם שני בנים: ינאי ואיתמר.

גיל הצעיר נולד ב-29.3.1995. הוא סיים את שירותו בצבא, בהנדסה קרבית, וימשיך ללמוד.

מוטי ודפנה מתגוררים בחולון.

נישואי דפנה ומוטי

מוטי ודפנה נישאים
למטה: ההורים של דפנה ומוטי

אמיר, דני ומוטי

אורי, מוטי וחייה

מוטי ודפנה

מוטי ואמיר עם סבתא לוצ'י

מוטי - בר מצווה

נישואי דפנה ומוטי

מוטי, שמואל ודפנה

רחל, דפנה ומוטי

בר ובת מצווה של
טל וליאור

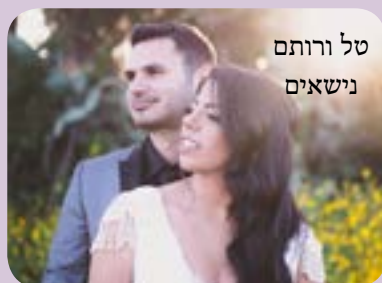
ליאור ודפנה

ליאור ונועם נישאים

רחל עם ליאור ביום נישואיה

11

עבודה ואיסוקים

גן שלנו מה נחמד הוא

קבוצה של ילדים קטנים בני שלוש-חמש צעדה לכיוון שדרות רוטשילד הקרובים למקום מגורנו, ואני בראשם. היה יום חם באחד מימי יולי-אוגוסט, השמש יוקדת והזעה ניגרת. הלכנו כעשר דקות והדרך נראתה לי ארוכה מתמיד, והדרך חזרה ארוכה עוד יותר. חזרנו בשעות החמות של היום. בגינה המוצלת הילדים שיחקו בארגז החול שהיה במקום, במשחקים שהבאתי איתי.

ילדי הגן בשדרות רוטשילד, תל אביב

הבית בנחמני 62, תל אביב (היום)

עת הושבתי אותם על שני ספסלים במקום, לימדתי אותם שירים וגם הקראתי באוזניהם סיפורים. הגיעה שעת הארוחה והיה עליי לשטוף את ידיהם במים מתוך מימיה שהבאתי איתי, ולאחר מכן להגיש להם את הכריך והפירות. אהבתי ילדים ונהניתי ללמד אותם שירים, לשיר ולרקוד איתם:

עוגה עוגה במעגל נחוגה,

נסתובבה כל היום עד אשר נמצא מקום,

לשבת לקום...

גן שלנו מה נחמד הוא

לנו טוב בו עד מאוד

בוא נשיר ונשתעשע

נשחק ונעבוד...

ועוד שירים רבים.

פתחתי לי גנון פרטי לפרנסתי, ומשפחות מרחוב נחמני, מאז"ה, בלפור ומכל הסביבה הביאו את ילדיהם. בימי הקיץ, כאמור, לקחתי אותם לשדרה. היה עליי להשגיח עליהם היטב, בעיקר כשהיה עלינו לחצות את הכביש, וגם לפקוח עין שלא יעלה על דעתו של איזה זאטוט לרוץ

לכיוון הכביש הסואן.

אבל בימות החורף, כשמזג האוויר הקר והסוער לא אפשר יציאה החוצה, קיפלתי את המיטה הזוגית בסלון, מזיזה את השטיח והרהיטים והחדר היה הופך לגנון. אז הייתי משחקת עם הילדים במשחקים שאותם קניתי,

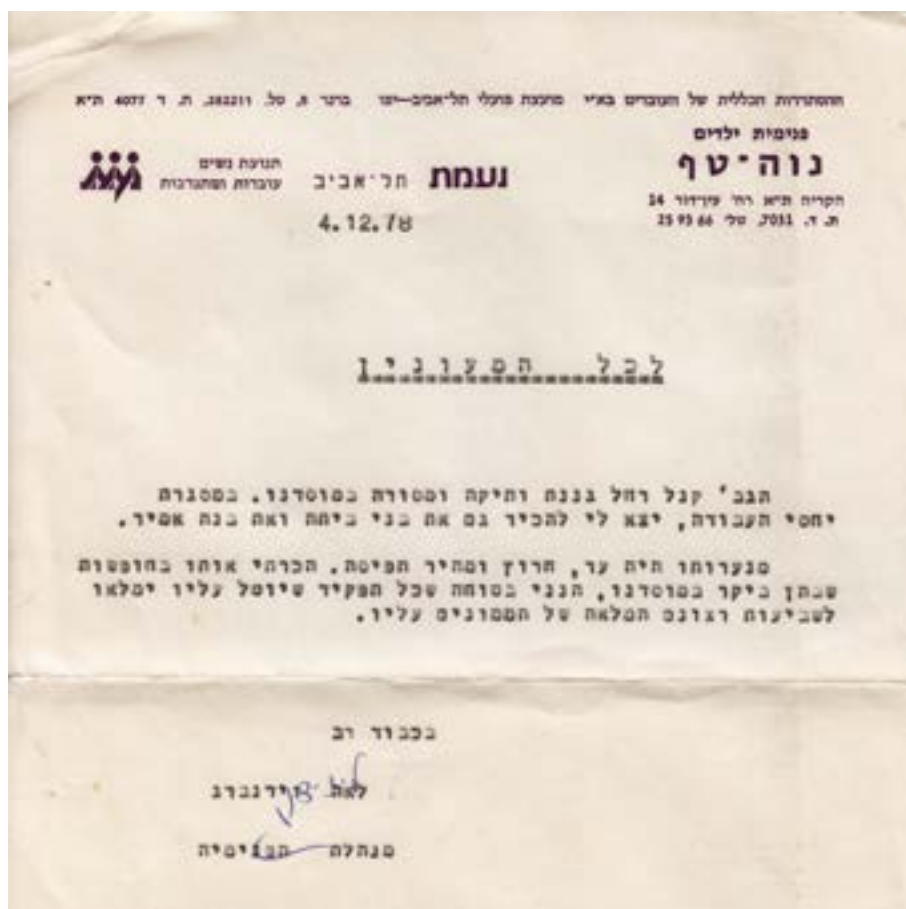

שדרות רוטשילד,
פינת נחמני כיום

וקוראת סיפורים מהספרים שרכשתי לילדיי ומלמדת שירים. לאחר לכתם של הילדים, כשהוריהם באו לקחתם, החזרתי הכול למקומו, והנה שוב הסלון מסודר.

בית הילדים של נעמ"ת

ילד קטן עמד במיטתו ובכה. זה עתה הביאו אותו, מנותק מהוריו, במקום זר, מבטא את עצבותו וכאב ליבו. ילדים קטנים אינם מסוגלים על פי רוב לספר במילים את אשר על ליבם ולכך נועדו הדמעות. הם זלגו על לחייו, עצב רב ניבט מעיניו היפות. אלה שהביאו אותו דאגו למסור יחד איתו צעצוע מביתו שינחם אותו - מזכרת ממשפחתו. אך למרבה ההפתעה, האחראית הממונה, לא הסכימה לתת לילד את החפץ.

"תנו לו את הצעצוע, זה מה שנשאר לו מהבית, זה ינחם אותו והוא יירגע", הצעתי. למרבה המזל הילד שמח כשניתן לו מבוקשו ומיד עלה חיך על שפתיי. לקחתי אותו בזרועותיי, דבר שהוסיף לשמחתו והוא אכן נרגע והתנחם בי ובצעצוע. התקבלתי לעבודה כמטפלת בבית הילדים ששכן בקריה בתל אביב, לשם הגיעו ילדים מבתיים שהמשפחה לא יכלה לטפל בהם. חלק מהם ננטשו בינקותם או בילדותם. כדי לטפל בילדים כאלה - עזובים ונטושים, יש צורך בהרבה חמלה,

אהבה, לב רחב ונדיב, ומקום רב להכיל את הצער והסיפורים הקשים על חייהם של הילדים. היו אלה ילדים הצמאים להרבה אהבה, חיבוקים, ליטופים וקבלה.

הילדים חולקו לקבוצות - תינוקות מגיל שלושה חודשים ועד ילדים בני שנים עשרה.

היו שם ילדים שהוריהם היו עבריינים בכנופיות פשע, ילדים שהוריהם נטשו אותם בבתי החולים לאחר שנולדו, והועברו למשפחות אומנה, ובמלאות להם מספר חודשים הובאו אלינו לבית הילדים. ילדים רבים התקשו להיפרד מהוריהם שהביאו אותם. הם נצמדו אליהם, אחזו בהם בבכי קורע לב, ולאחר לכתם של ההורים היה עלינו המטפלות לטרוח הרבה עד שנרגעו.

היו הורים שהתחרטו על המסירה של הילדים, ובשלב זה או אחר ניסו להחזירם אליהם. על פי רוב ההמלצה הייתה שהילדים יישארו איתנו. הם קיבלו טיפול טוב, מסור ואוהב, הרבה יותר טוב מאשר יכלו להעניק להם הוריהם.

היו מקרים ששיקול הדעת אמר שלמרות הכול אפשר להחזיר את הילד לביתו. לעתים טוב בית דל עם הורים, מאשר מקום שהוא גדל - עם אחרים - באמצעות מטפלות. הורים אלה ואחרים היו מגיעים עם מכתב מגורמים שונים, המעידים עליהם שהם יכולים לקבל את ילדיהם ומסוגלים לגדל אותם בחיק המשפחה.

המקרים הללו הם לא חד משמעיים אלא מאוד מורכבים. לפעמים היה עלינו לחתוך לכאן או לכאן. גורלות של ילדים היו נתונים בידינו. "אני רוצה את ילדי בחזרה, אני יכולה לגדל אותו בעצמי", אמרה לי אם אחת מכפר סבא.

הכרתי את הרקע וידעתי שטובת הילד דורשת שיישאר איתנו. "הילד שלך מקבל כאן הכול. כל מה שהוא צריך, השאירי אותו כאן ובואי לבקר אותו ככל שתרצי", ניסיתי לשכנע. לשמחתי האם השתכנעה והילד נותר בפנימייה.

הילדים התגוררו ארבעה בחדר. לקטנים היו פינות משחק עם שפע של משחקים וצעצועים. הייתה לנו אפשרות גם להשמיע להם מוסיקה.

הם יצאו לחצר ושיחקו בה בימים שמזג האוויר אפשר זאת. הגדולים הלכו לבית הספר. בשעות אחר הצהריים הם ישבו בחדרים, שהוכשרו להכנת שיעורים וללמידה. ניתנה עזרה לזקוקים לסיוע בלימודים.

המקום קיבל עזרה ממשרד הרווחה, אבל גם הרבה תרומות הגיעו למוסד (פנימייה כונתה בעבר: מוסד).

מהדברים שהגיעו לאוזנינו התברר שחלק רב מהילדים גדל וחי חיים נורמטיביים כמבוגרים, אך היו גם שהגיעו לפשע ולא הצליחו לחיות חיים רגילים, לצערנו.

אני עשיתי ככל יכולתי לשדר לילדים אהבה וקבלה ולהיות מסורה מבלי להכביר במילים. אכן, רבים מהם ביקשו להיות איתי בקבוצה שלי. הטיפול בילדים מבטא את הרצון שלי להעניק ולהביא תועלת לזולת, זאת הייתה משמעות חיי ושליחותי.

אני מזכירה כאן לטובה את מנהלת המקום, גברת תיאא, שעמדה השגיחה שהמקום יהיה בית אמיתי לכל הילדים חסרי הבית, שיהיה טוב לכולם ולא ייגרע מהם דבר. תיאא השרתה על המקום אווירה טובה ורגועה. סמדר: ביקרתי את רחל מספר פעמים בפנימייה. מן הזכור לי, הילדים היו מטופחים ונראו טוב, אבל את החסר בהורים ומשפחה גם המקום שהיה גדוש ברצון טוב ונכונות לסייע לילדים לגדול היטב, לא היה יכול למלא.

"את רוצה להיות אמא שלי"? נשאלתי על ידי כמה ילדים. קורע לב.

מביתי לפנימייה (מוסיפה רחל), שהייתה ממוקמת בקריה, צעדתי ברגל כעשרים דקות הלוך וחזור, גם בימי סער ושרב. רק לעתים רחוקות נסעתי באוטובוס. הדבר נעשה מתוך רצון לחסוך.

קרת. המקרר היה תיבה גדולה בו אחסנו את הקרח במדף העליון. הקרח היה נמס והמים היו מטפטפים אל קערה שהייתה בתחתיתו. כך היה עד שהחלו להופיע למכירה מקררים חשמליים, ביניהם והבולטים שבהם מקררי אמקור מתוצרת הארץ.

בצורה דומה קנינו נפט. המוכר היה עובר עם עגלתו הרתומה לסוס מכריז "נפט, נפט" ומצלצל בפעמון. קולו היה מהדהד מקצה הרחוב וכל אחד מהשכנים היה יוצא עם מכל הנפט, ובאמצעות משפך גדול היה

המוכר מעביר את הנוזל היקר למכל. בשלב מתקדם יותר קנינו כעין מחמם מים על גז. הוא היה קבוע במקלחת והיה צורך להדליקו כשלהבה בערה בו. למען האמת היה צורך להשגיח על פעילותו הוא לא היה בטיחותי ביותר.

בשלב מסוים הפתילות הוחלפו בכיריים שפעלו על גז, וכך זה עד עצם היום הזה.

בחורף, במשך שנים רבות, חיממנו את הבית באמצעות תנור שפעל על נפט.

את הכביסה היה צורך לכבס בהרתחת המים בדוד, וביצוע הכביסה, ידנית, על "קרש כביסה" שהיה עשוי מפח גלי. לאחר מכן שטיפה

וסחיטה בידיים, שכאבו לאחר העבודה הזאת. חבלי הכביסה היו מונחים על הגג. היה עליי לטפס במדרגות הרבות מקומת הקרקע, שם גרנו, עד לקומה העליונה ובידיי גיגית מלאה בכביסה רטובה.

רוב עקרות הבית באותה תקופה לא עבדו מחוץ לביתן וכל זמן הקדישו לבית ולמשפחה. לא כן אני, תמיד עזרתי בפרנסת הבית ומעולם לא הייתי עקרת בית בלבד.

באותה תקופה לנשים עובדות לא היו כל אותם האביזרים המקלים על החיים כפי שיש היום. גם היום הנשים העובדות ולא רק בביתן - למעשה עובדות בשתי משרות ואין זה קל, כל שכן באותם ימים. למזלי, ברוך יכול היה לסייע לי בעבודות הבית, בקניות ובגידול הילדים. בעת שהיה חוזר מהעבודה בשעות אחר הצהריים, היה לו פנאי לערוך קניות ולעסוק בעיסוקים נוספים. בשעות המנוחה אהב ברוך להאזין לחדשות ולתכניות ברדיו, ובעיקר לקרוא בעיתון האהוב עליו אותו היה מקבל מדי יום - "על המשמר". כמוהו, תמיד גיליתי עניין בנעשה בארץ ובעולם, ושנינו תמכנו ברעיונות ובדעות של מה שנקרא בימינו השמאל.

אני אהבתי לצאת מהבית גם אחר הצהריים, לשוטט לפעמים ברחוב אלנבי וגם בדיזנגוף. לפעמים הגיעו אליי אחי ואחיותיי וטיילנו יחדיו.

רחוב נחמני היום

אהבתי לבקר בשעות הפנאי את חברותי: מיה, ריקה, שולמית ועוד. נהנתי גם לשבת בשלווה, לתפור, לסרוג ולרקום מפות ומפיות. ברוך ואני היינו מתארחים ומארחים את יהודית ושמעון שיפריס, חברים של ברוך עוד ממשמר העמק, שעזבו את הקיבוץ ועברו לגור בתל אביב. נותרו עוד חברים וידידים בקיבוץ, אליהם היינו נוסעים להתארח עם הילדים, אחד מהם היה מאיר (לצערי איני זוכרת את שם משפחתו). התארחנו גם אצל אלי ורחל קבסה, שהגיעו בעליית הנוער לזיקים ועברו לקיבוץ להבות הבשן כזוג נשוי. הם נהגו להתארח בתל אביב ואנחנו נסענו אליהם לקיבוץ. מוטי: גם אני זוכר את הנסיעות לחברים במשמר העמק ולהבות הבשן עם ההורים, ואת האירוח שם.

הבה נלך לתל אביב

מילים: עמוס אטינגר

לחן: יוסף אורג

שם ברחובות מלאי המון,
עגלון וסוס בצד שוסון.
ובלילות אורות ניאון
בתל אביב.
בחלונות הראווה
צולים קרטון על להבה.
בצפון העיר שיכון נבנה
בתל אביב.
הבה נלך לתל אביב.
הבה נלך לתל אביב,
העיר היא כמו חלום.
הבה נלך לתל אביב.

נגיע עוד היום
הבה נלך - אם ישאלוך אז תשיב:
הבה נלך לתל אביב!
על כל טרסה ובלקון
דוברים בערך לקסיקון.
סירות שטות על הירקון
(או סולה מיו) בתל אביב.
מבית הספר, מן הגן
ברחו התלמידים מזמן -
מהם של בני טובים - לאן?
לתל אביב.
האוטובוסים פה טסים
יורדים, עולים ונכנסים -
היזהרו מכייסים,
בתל אביב.
הבה נלך לתל אביב .
הבה נלך לתל אביב...
יש לפעמים, בבוא הסתיו,
שוטר אומר שלום נלבב,
לברכתו משיב גנב
בתל אביב.
בלבבות אשר בגן,
דלקה האהבה מזמן.
ומכבי האש מוכן
בתל אביב .
ועת כולנו ישנים
אז מחלקי העיתונים שוב
מעירים את השכנים
בתל אביב.

הבה נלך לתל אביב.
הבה נלך לתל אביב...

שבתות, חגים ומאכלים

תמיד היינו חילוניים, וכחניכי תנועת השומר הצעיר מעולם לא שמרנו מצוות. אבל נהגנו לשמור על המסורת במספר תחומים.

בשבתות, כשכירים לא עבדנו, ואז נהגנו לטייל עם הילדים, להקדיש להם מזמננו הפנוי. וכשגדלו והתפנו לעיסוקיהם, עסקנו בענייני הבית, או מפגש עם קרובים וחברים.

את החגים חגגנו כרוב תושבי הארץ החילוניים. אכלנו ארוחה חגיגית בראש השנה. כשהילדים היו קטנים והמשפחות היו קטנות נהגנו לחגוג עם המשפחות של אחיותיי ואחי. כך גם את ליל הסדר עם קריאת ההגדה, אכילת הארוחה החגיגית - גפילטע פיש, מרק עוף עם קניידלאך, בשר, קומפוט (ליפתן) ועוד. ההורים שלי - לאחר שהגיעו ארצה - הסבו לשולחן החג אתנו, או אצל מישוהו אחר מבני משפחתי.

הבישולים בבית היו בחלקם מאכלים, אותם ידעתי לבשל עוד מהבית ברומניה: ממולאים - כרוב ועלי גפן; גיבץ' - ירקות מבושלים; מרקים - מרק עוף עם אטריות, מרק צ'ורבה - מרק ירקות חמוץ, מרק סלק ועוד, וגם פשטידות שונות. עלו על השולחן גם מאכלים, שהפכו להיות חלק מהתפריט אצל רוב תושבי הארץ. הבנים אהבו בעיקר לאכול שניצלים וצ'יפס, סטייקים, נקניקיות וכדומה - אוכל שלא דרש מאמץ רב מדי בהכנתו.

לעתים קרובות הייתי אופה עוגות, בעיקר עוגות שמרים ולקח, עוגות גבינה ואחרות.

באופן כללי לא הייתי עקרת בית המקדישה הרבה מזמנה לבישול ולאפייה. אבל כמובן תמיד היה אוכל מבושל ומוכן לארוחות.

13

ראת אביב

בשנת 1977 עברנו מרחוב נחמני לרמת אביב, רחוב גרונר-1. יכולנו לרכוש לעצמנו דירה משלנו.

הייתי מעוניינת להישאר במקום עבודתי, אך בהנהלת נעמ"ת חשבו אחרת. נקראתי אל המזכירות לראיון. "אנחנו רוצים שתעברי לעבוד במעון ברמת אביב. אנחנו זקוקים לך שם".

"לי חשוב להמשיך בקריה, זו היא עבודת קודש ואני רוצה להמשיך".
"תוכלי לעבוד ברמת אביב לשנת ניסיון. אם תרצי לחזור מבטיחים לך שתחזרי".

ברוך עודד אותי לעבור: "יהיה לך יותר נוח. מה אכפת לך. לא תצטרכי לנסוע".

הסכמתי.

נשארתי במעון ולא בקשתי לחזור לקריה. ביססתי את מעמדי כגננת מבוקשת. עד מהרה השמועה עשתה לה כנפיים ברחבי רמת אביב ג', והורים ביקשו שילדיהם יתקבלו לקבוצה שלי. הייתי אחראית על קבוצה של ילדים קטנים. שלוש מטפלות עבדו איתי כסייעות וכנשות צוות.

"שמענו עלייך. ביקשנו שהיא תהיה אצלך בקבוצה", אמר לי באחד הימים מישה אשרוב (שחקן ידוע), שנכדתי הייתה בקבוצה שלי.

נשלחתי להשתלמות ולימודים, שבסופם ניתנה לי תעודת גננת מוסמכת. למדתי בסמינר הקיבוצים בעניין רב. אהבתי ללמוד והקורסים השונים הוסיפו לי ידע בתחום הפסיכולוגיה, הפדגוגיה, ותחומים אחרים שנוספו להשכלתי ולידיעותיי. בשמחה הגעתי ללימודים.

אוכלוסיית ההורים וילדיהם בגן הייתה ממעמד בעלי ההכנסה הגבוהה. זאת לא ערובה לילדים חמודים ומחונכים. אבל במקרה שלי, ניכר על הילדים שהגיעו מביתם בהם קיבלו הם חינוך טוב. הילדים היו נחמדים באופן מיוחד, ועם הוריהם היו לי יחסים טובים והדוקים.

לפעמים ברוך היה מגיע למעון, וילדי הקבוצה התחילו לזהות אותו. כשהבחינו בו מעבר לגדר, קראו לו בשמו וביקשו שיקנס אליהם. הוא היה יושב עם קבוצת ילדים, מדבר איתם, ויש שהיה גם פעיל במשחקיהם ובפעילות כזאת או אחרת.

לפעמים הייתי עורכת אספות הורים בבית. הרגשתי שההורים מעריכים את עבודתי וגם את מעורבותו של ברוך.

עבדתי שם עד פרישתי לגמלאות בגיל 61. אבל לא אישה כמוני תשב בבית על זרי דפנה. הרגשתי שאני יכולה לעבוד עוד ולתרום.

מיקי הורביץ, שגרה לא רחוק ממני, הציעה לי להיות המטפלת של התינוק שאמור להיוולד. היא הייתה אז בהיריון. גיא נולד ואחריו אביב ואני טיפלתי בשניהם. ממש גידלתי אותם. הייתי חלק מהמשפחה. הרגשתי שאני תורמת ונתרמת. אהבתי אותם.

רק לפני שנים אחדות פרשתי מעבודתי אצלם. עד היום קיים קשר טוב בינינו.

כיום, אני מרותקת לביתי. מבקרת מספר פעמים בשבוע במועדון גיל הזהב ברמת אביב. אני נהנית מהפעילות לקשישים בתחומים שונים. יש לי קשרים טובים עם מרבית האנשים והמטפלים.

יש לי מטפלת צמודה, לידה, המטפלת בי יפה ודואגת לכל צרכיי. אני מוגבלת עקב מחלתי ואיני ניידת עוד כמו בעבר.

לאחרונה, נפלתי, לצערי, ושברתי את עצם הירך. אושפזתי ונותחתי בבית חולים איכילוב. לאחר מספר ימים בשיקום, חזרתי לביתי ואני כבר עושה צעדים ראשונים בהליכה ומקווה לחזור למצבי הקודם, בהקדם.

14

הוריי, אחי ואחיותיי - בארץ

הוריי

ההורים הגיעו לארץ בטיסה מרומניה בשנת 1956 כעולים חדשים, לאחר כתשע שנים שלא התראינו. היציאה מרומניה הקומוניסטית, באותן שנים הייתה כמעט בלתי אפשרית, למרות זאת הגיעו משם עולים.

ליקירנו שלום
לאושרנו ושמחתנו קיבלנו אשרת יציאה מרומניה.
נאצו הטיסה בחוצה...
מתרשמים לקראת הפעצה לארץ ומחכים לה מאו.
מתעצצעים,
אנחנו ואנחנו

המפגש היה מרגש. כולנו קיבלנו את פניהם בשדה התעופה. החיבוקים והנשיקות נמשכו זמן רב. הדמעות זרמו כמים. הכול ביטא את הגעגועים והפרידה הממושכת.

כאשר רבקה ואני עזבנו היינו עוד נערות ולא היה ברור אם עוד נשוב וניפגש, והנה הגיע היום של המפגש המחודש, כשאנחנו כבר נשואות, ולרבקה שני ילדים (דני נולד באותה שנה).

בשלב ראשון גרו ההורים אצל רבקה ושמואל בכפר ורבורג. לאחר מכן הם קיבלו צריף במעברת גבעת עדה בהרצליה. לאחר מכן עברו לאשקלון לשכונת עולים.

אבא נשלח לעבוד בעבודות ייעור (שנקראו עבודות יזומות. הממשלה יזמה עבודות כמו ייעור וסלילת כבישים כדי לספק עבודה). הוא עבד מספר ימים, והיה עליו לחפור בורות עם טוריה (מין מעדר) בשמש היוקדת. העבודה הייתה למעלה מכוחותיו, וכעבור זמן ביקש להפסיק. לאחר התערבותו של יונה והתערבותי, הועברו ההורים לשכונת שיכון דרום בהרצליה, שם התגוררו עד יום מותם. אבא עבד בתפירה בבסיס של הצבא. עיקר עיסוקו היה תיקון המדים לחיילים.

פלא בעיניי כיצד עשה זאת. באותה תקופה כבר סבל מרעד בידיו. הוא היה משכים קום והולך קילומטרים לא מעטים למקום העבודה ברגל,

מרחיק לכת עד למרכז העיר ומעבר. ככה נהג גם בחזרה וסרב לנסוע באוטובוס. רק לעתים רחוקות נסע. הוא לא אהב את הנסיעה בתחבורה ציבורית.

אבא היה קפדן גדול בענייני סדר וניקיון. בהקפדה רבה צחצח את נעליו עד שהבהיקו, ולא הסכים שייתכסו באבק ולכלוך. לכן היה צועד על הכביש (למרבה המזל לא היו מכוניות רבות באותה עת, לא כבימינו) ולא בשולי הכביש - כי לא היו מדרכות - פן יתלכלכו נעליו.

הוא נפטר בגיל 78 ממחלה. אמא האריכה חיים עוד הרבה אחריו ונפטרה בגיל 93. אמא הגיעה לעזור לנו לטפל בילדים.

הוריי עם אמיר

אמי עם הדר - נינתה

הוריי עם סמדר החיילת

כאשר עבדתי והייתי זקוקה לשמרטף, היא הגיעה לעתים קרובות. גם כשרבקה הייתה זקוקה לה, היא הגיעה לרחובות וסייעה. לאחר שהזדקנה וכבר לא הייתה ניידת, אנחנו הגענו אליה ועזרנו לה בכל הנדרש. זה כלל ניקיון הבית, בישול וגם עזרה כספית. מוטי: כינינו את סבתא בשם מָמו. אמא קראה לה ממא ומכאן גזרנו את הכנוי. את סבא כינינו זיידה (סבא ביידיש).

הוריי עם בני המשפחה

אמא, רבקה ואני

תמיד בעת שבאנו לבקר אותם, סבתא הכינה לנו תבשיל שהיה אהוב עלינו - אם זה מרק או קניידלעך, ורניקס (כיסונים ממולאים בגבינה), וגם נהגה להכין ריבות שונות. המאכלים היו טעימים מאוד ואני נזכר בהנאה בטעמים ובריחם. נסענו אליהם באוטובוס, שעצר בתחנות רבות, והדרך הייתה מתארכת מאוד, לפעמים שעתיים ויותר. אחר כך היה קל יותר כאשר אבא קנה את האופנוע עם הסירה בצד, ויכולנו כולנו לנסוע.

מינה

נישואי מינה ודוד

מינה הגיעה לארץ בשנות החמישים, לאחר הקמת המדינה. היא התגוררה בחדרה ונישאה לנחמיה. לאחר שנפרדה ממנו עברה לרמת גן בעקבות נישואיה לדוד לוינסון, שעבד כמנהל חשבונות בחברת עילית.

לזוג לא נולדו

ילדים.

מינה נפטרה

ממחלת הסרטן.

יהי זכרה ברוך

יונה (יוינה)

יונה ושושנה ביום נישואיהם

יונה הגיעה לארץ בשנות החמישים, לאחר הקמת המדינה. הוא נהג לבקר את רבקה בקיבוץ מגן, שם הכיר את שושנה ונשא אותה לאישה.

שושנה עזבה את הקיבוץ והשניים התגוררו במגדל אשקלון (כך נקראה העיר בימים ההם). בעיר הוקמה שכונה של עולים ואפשר

יונה ואני רוקדים

היה לרכוש בה דירה במחיר זול. יונה עבד כמחלק לחם בעיר ובישובים בסביבתה. לאחר מכן עקרו מאשקלון לקריית גת. הוא עבר את המבחן של משרד הרישוי כנהג מונית וקנה מונית משלו ומספר ירוק. ההוצאה הייתה גבוהה, אך ניתנה אפשרות להחזיר את החוב בהחזר חודשי. יונה עבד כנהג מונית בחברת "יעל דרומה" במשך שנים רבות. לאחר מכן עבר לעבוד במפעל "פולגת" לטקסטיל כאחראי רכב. רבים בקריית גת, ובעיקר מבין הוותיקים, זוכרים אותו.

אחייני **צביקה** (צבי), נולד בעת

שהתגוררו באשקלון. אנחנו סייענו ליונה ולשושנה והבאנו להם מיטת תינוק ומזרן מהקיבוץ (אמנם עדיין לא היה מפעל "פולירון" ליצור מזרנים בזיקים, אבל היו מזרנים אחרים). צביקה לחם במלחמת יום

מימין: רחל תמי ורבקה. משמאל: שמואל, שושנה, רחל רבקה, תמי ואוסי

המשפחה בבר מצווה של צביקה

רבקה, יונה ואני

שמואל, רחל, שושנה, יונה, סמדר וצביקה

הכיפורים וזכה באות המופת על אומץ ליבו בהצלת חיילים. אחריו נולדה חיה, הקרויה על שם סבתנו. אחריה - תמי (תמר).

צביקה נישא לעירית ולהם שתי בנות: רעות וליאת, ובן: רועי ונכדים.

חיה נישאה לרובי (ראובן) ולהם ארבע בנות: הילה, מיטל, שני ומשי. הם כבר סבא וסבתא לנכדים ונכדות.

תמי נישאה לדנדי ולהם שתי בנות ובן: ניב, עמית ואוֹרֶן. ניב בתם הבכורה נישאה לזיו.

יונה פרש לגמלאות, וזמן קצר לאחר מכן חלה ונפטרה.

יהי זכרו ברוך

שושנה, תבדל לחיים ארוכים, חיה עד היום בקריית גת.

רבקה (בקה)

הקשר בין אחותי הצעירה וביני היה תמיד הדוק באופן מיוחד. עליי לציין שתמיד הקשר בין האחיות והאח היה הדוק, אבל רבקה נולדה

רחל ושמואל רוקדים

אחריי ועברנו רבות ביחד, דבר שגרם לכך שנהיה מאוד קרובות ובקשר הדוק מאוד עד היום. עליי לציין שכך גם הקשר עם שמואל גיסי.

לאחר שעזבו את קיבוץ מגן וגם את קיבוץ זיקים, הם נדדו יחד עם בתם הבכורה, סמדר, למקומות שונים, להיכן שהפרנסה הייתה מצויה. שמואל עבד על טרקטורים ואחר כך כנהג משאית במחלקת הבניה של הקיבוץ הארצי. במסגרת עיסוקו היה נוסע עמוס בחומרי בנייה לקיבוצים ברחבי הארץ, והיה לוקח מדי פעם את הבנים למקומות שונים, בעיקר בחופשות הקיץ, וכך הכירו את הארץ.

רבקה ושמואל קנו דירה ברחובות וחיו

שם שנים רבות, עד שעברו לכפר סבא, שם הם גרים עד היום.

כיום שמואל ורבקה פנסיונרים. שמואל מתנדב בעמותת יש - ילדים ניצולי שואה. הוא משמש כראש הסניף בכפר סבא ועושה רבות למען הניצולים. רבקה מסייעת לו.

סמדר גרה היום עם בעלה, זבולון, בכרמיאל ולהם שתי בנות - הדר ומעיי. בנותיהם נשואות ולהן ארבע נכדות ונכד.

דני נשא את מיכל לאישה ולהם בת - נטע, הנשואה לגיל.

אסנת (אוסית), הבת השלישית - הייתה נשואה לדני פיק, ולה שלושה בנים - רון הנשוי לליאור, רז ועומר.

15

הקשר האשפחתי

היחסים במשפחה הגרעינית שלנו בין אחינו לבין האחיות היו הדוקים. היינו מבקרים הרבה אחת את השנייה וגם את יונה ושושנה. הגענו עם המשפחות לחגים ולשבתות.

באותם ימים רוב האנשים השתמשו בתחבורה ציבורית - מוניות שירות ואוטובוסים. כאשר הגיעו בחג או בשבת היו נשארים ללון.

מכוניות פרטיות היו רק למעטים. הבתים היו קטנים ולא הייתה לנו אפשרות להלין את המשפחה, וגם לא היה מקום לשולחן אוכל שיכיל את המשפחות, למרות שהיו קטנות. אבל רבקה ושמואל שגרו בכפר ורבורג התגוררו בבית גדול יותר, שהיה במושגים של אותם ימים בית גדול.

בני המשפחה התארחו בעיקר אצלם. היה מקום לינה והיה מקום לשולחן אוכל גדול יותר. היינו ישנים שניים במיטה, וגם על שמיכה, הפרוסה על הרצפה בימים חמים.

הארוחות לא הכילו מספר מנות ממינים שונים וסוגים רבים כנהוג בימינו. מוצרי המזון היו יקרים והכסף שהיה בידינו היה מועט. האוכל היה במשורה אך היה מספיק כדי להשביע את הרעב. אצל רבקה ושמואל במושב היה משק קטן, ברווזים ותרנגולות הסתובבו בחצר וגם ערוגת ירק, כך שירקות, בשר עוף וביצים - לא חסרו. ועוד היינו לוקחים איתנו הביתה לעיר.

בשנות החמישים של המאה העשרים, לאחר קום המדינה הציפו עולים רבים את המדינה ולא היה די מזון ומצרכי יסוד לכולם. הממשלה הוציאה

לפועל תכנית שנקראה - צנע, עליה היה ממונה שר האספקה והקיצוב - דב יוסף.

כדי שאנשים לא ירעבו הוחלט לחלק את מצרכי המזון בצורה שווה לכולם. כל משפחה קיבלה תלושים ותמורתם יכלה לקבל מצרכים בסיסיים כגון: לחם, קמח, שמן, מרגרינה, מנת בשר ועוד. היה זה קיצוב וכך כולם קיבלו ואיש לא רעב. אך המנות הקצובות לא תמיד הספיקו ואנשים קנו גם בשוק השחור. היו סוחרים שהצליחו להגניב סחורה ולהתחמק מעינם הפקוחה של הפקחים. את הסחורה מכרו במחירים מופקעים.

נהגו להביא לסמדר, ואחר כך גם לדני, שוקולד וסוכריות, שלפעמים קנינו בשוק השחור. בשובנו לתל אביב לקחנו איתנו - מהמושב בו גרו - עופות, ירקות, ביצים שהיו בחצר הבית.

מדיניות הקיצוב (צנע)

ההחלטה על הנהגת מדיניות הקיצוב נתקבלה בישיבתה הראשונה של הממשלה הנבחרת הראשונה ב-26 באפריל 1949. לשם ביצוע המדיניות הוקם משרד מיוחד - משרד האספקה והקיצוב, ולתפקיד השר הממונה מונה דב יוסף (ברנרד ג'וזף) שזוהה עם תפקידו זה במשך שנים רבות. בין השאר נבחר יוסף בשל הצלחתו להסדיר חלוקת מצרכים כמושל הצבאי של ירושלים בזמן המצור עליה במלחמת העצמאות. מאוחר יותר ב-26 באפריל 1949 הודיע ראש הממשלה דוד בן-גוריון לכנסת על הנהגת המדיניות כהוראת שעה הנובעת מכורח המציאות.

הסיבה המרכזית להנהגת הצנע היא קליטת העלייה ההמונית - ישראל שאפה לקלוט מיד עם הקמתה כמות חסרת תקדים של עולים חדשים. עולים אלו הגיעו לרוב בחוסר כל, בין אם ממחנות העקורים באירופה לאחר השואה, ובין אם ממדינות ערב ששליטיהן לא איפשרו את מכירת או לקיחת הרכוש. באותה תקופה התנהלה גם מלחמת העצמאות שעלתה כסף רב. בשל היותה של ישראל צעירה מאוד לא הייתה הכנה למצב כזה ולא היו יתרות מטבע חוץ.

היה חשש שאם לא תונהג מדיניות הקיצוב יעלו המחירים של מוצרי המזון ומצרכים אחרים על בסיס המשוואה של היצע וביקוש - כמות הטובין קטנה מאוד בשל המחסור במט"ח בעוד שהדרישה לו גבוהה. כך המחירים עלולים לעלות; מי שתשג ידו יוכל לקנות ולאכול או להתלבש, ומי שלא - ירעב. אם כן הרציונל המרכזי מאחורי מדיניות הצנע היה לקבוע רף מחירים נמוך, כדי לאפשר אספקה סדירה של מזון לכל ובכלל זה בפרט העולים הלא מבוססים. בתקופה המדוברת הייתה סכנת הרעב מוחשית בשל מלחמת העולם השנייה, שנסתיימה שנים ספורות קודם לכן.

מתוך: ויקיפדיה

את כל טוב הארץ הזו היה עלינו להביא לתל אביב באוטובוסים, עליהם היו עולים הפקחים ומחפשים בכל סל או תיק שעורר חשד. למזלי מעולם לא נתפסתי.

מוטי: אהבתי להתארח אצל רבקה ושמואל. דודה רבקה בישלה אוכל טעים ודוד שמואל לקח אותנו לטייל בארץ, כאשר נסע לעבודתו עם משאית מלאה חומרי בניין, בעיקר לקיבוצים שונים בארץ. אהבתי לבקר גם אצל הדוד יונה והדודה שושנה. היא הייתה בשלנית מצוינת.

סמדר: אני פחות אהבתי כילדה ונערה את שני השובבים האלה - בני הדודים שלי. כמו מקס ומוריץ היו תעלולים בראשם, ובעיקר חיבבו מאוד את המריבות, וכדרך הבנים השתובבו, "הלכו מכות", והיו הורסים כל חלקה טובה בבית. לאחר שנסעו הדירה שלנו הייתה "זקוקה לשיפוץ". לא אהבתי את הרעש והצעקות. אלה הפריעו לי מאוד. רחל, דודתי האהובה, לא התרגשה, אפשרה לשני בניה להתקוטט, והייתה נזעקת רק כאשר היה איזה מקרה חירום כמו למשל שהם פגעו ופצעו, או "כמעט הרגו" אחד את השני. לחגיגה הזאת היה מצטרף גם אחי, דני, והבלגאן חגג.

אהבתי לבקר בקריית גת אצל הדוד והדודה - הם אהבו אותי והיו מארחים למופת. שושנה בישלה תבשילים שטעמם לא נשכח ממני.

רחל: סמדר אחייניתי נולדה בקיבוץ מגן. רבקה ושמואל היו בגרעין שייסד את הקיבוץ. מהרגע שסמדר נולדה אהבתי אותה מאוד. היא הייתה התינוקת הראשונה במשפחתנו, בעלת תלתלים בלונדניים, עור שחום ותווי פנים יפים. ילד חש את האוהבים אותו, וביני לבין סמדר נקשרו יחסים מיוחדים עד עצם היום הזה.

סמדר

שמואל, סמדר ואני
(סמדר בת שנה ו-8 חודשים)

כבת ראשונה, היא הייתה גם ילדת שעשועים של חברי קיבוץ מגן. גם מינה, יונה ושושנה אשתו גילו כלפיה אהבה יוצאת דופן. כאשר הגעתי לבקר את רבקה ושמואל בכפר ורבורג, וסמדר ידעה שאני מגיעה, היא הייתה רצה לקראתי בשמחה, והשאלה הראשונה לאחר חיבוקים ונשיקות: "מה הבאת לי"? היא ידעה שאני תמיד מביאה מתנות, אני מגיעה בידיים ריקות. בעיקר אהבה את הסוכריות בצבע לבן או ורוד שבתוכן היה בוטן. קניתי לה גם צעצועים, למשל, בובות ועוד. בעת שווילי ואני היינו עדיין זוג, הוא היה מצטרף אליי לביקורים וגם הוא מאוד אהב אותה.

ברוך חשב בהתחלה שיש קשר נוסף בינינו מעבר להיותי דודתה של סמדר, כשנוכח לדעת עד כמה גדולה היא אהבתי. כשגדלה, הייתה מגיעה אלינו לתל אביב בעיקר בחופשות, ואני לקחתי אותה להצגות

ולמופעים. גם ללונה פארק בגני התערוכה, לגן החיות שהיה אז בצפון תל אביב, לבריכה, לחוף הים ועוד.

בעת שלמדה באוניברסיטה בתל אביב, היא באה לבקר וסייעתי לה באותה עת. כשהכירה את זבולון, בעלה לעתיד, היה ברור שגם אלינו, יגיעו לשם היכרות. ביקרנו אותם בעת שגרו בפנימייה בכפר סבא וגם בכרמיאל מקום מגוריהם הנוכחי.

בשנים האחרונות איני נוסעת עוד נסיעות ארוכות, סמדר מגיעה מדי פעם לבקר אותי וכיום כותבת את סיפור חי.

16

אאיר אספר אל ההורים

אמא פגשה את חברתה ריקה על הגשר. השתיים היו עסוקות בשיחה ואני הקטן, שלא מצאתי עניין בשיחתן, פרשתי לי לחקור את הסביבה. שוטטתי לי בוואדי, בשכונת מוסררה שבדרום העיר. הייתי פעוט כבן שלוש. גיליתי עניין בנעשה סביבי ולא שמתי לב שהתרחקתי מאמא. ילד גדול ממני פגש אותי והובילני לאמי המבוהלת, שחיפשה אותי כשהבחינה בהעדרי.

בין הזיכרונות הראשונים שלי היה הפעוטון של אמא בבית. אמא התייחסה לילדים הפעוטים כאילו היו ילדיה. אני זוכר את התמונה שראיתי כילד קטן ואינני שוכח: אמא ניסתה להאכיל את דבורל'ה בביצה, מנסה לשכנע אותה לאכול, תוך שהיא דוחפת את הביצה לפיה. אמא מעולם לא קיבלה סירוב של מישהו לאוכל. היה זה מרכיב חשוב מאוד בחייה.

היה ברור לי וטבעי שאמא מטפלת בילדים של אחרים. עם הידיעה הזאת גדלתי וזה היה חלק מאיתנו.

שני דברים היו חלק מחיי - עבודתה של אמא וחשיבות האוכל. סמדר: וגם בחיי אמא שלי. הדבר נבע מהרעב התמידי שהן חשו בזמן המלחמה. רעב שלא נרגע, למרות שאיש לא סבל מרעב בארץ. אבל כשהאוכל נמצא בהישג יד, לא יעלה על הדעת לא לאכול או לזרוק אוכל. כך הייתה דרך המחשבה של רבים מניצולי השואה.

אני זוכר (אמיר ממשיך) שההורים עישנו סיגריות מתוצרת דובק, בעיקר אבא. כשגדלנו נאבקנו בו, מוטי ואני, שיפסיק. קשה היה לו להיגמל,

והיה נכנס לשירותים לעשן.

אני זוכר באחד מימי העצמאות את שנינו יושבים על טנק. ההורים לקחו אותנו לתצוגה של חיל השריון.

היחס אלינו היה יחס חם ואוהב. לא התייחסו אלינו בנוקשות, נהפוך הוא, לא הגבילו אותנו הרבה... לפעמים הגזימו בחירות שנתנו לנו. ההורים לקחו אותנו לבילויים: ללונה פארק, לגן החיות, לקולנוע, בעיקר זה שהיה ליד שדרות רוטשילד. נסענו לבריכת גורדון, לעתים וגם לחוף הים.

כשגדלתי חלקתי את החדר הגדול בבית עם סבתי, חיה, אם אבי, לאחר מות הסבא (הוא נפטר בין לידתי ללידתו של מוטי). היא לא ידעה היטב עברית ולכן גם לא הייתה תקשורת רבה בינינו. היה עדיף בעיניי לגור בחדר הזה עם שותפה, ולא בחדר הקטן יותר שהיה חדרו של מוטי. כיום אני מכה על חטא, אבל אז הייתי ילד שובב ולעתים הייתי מציק לסבתא. פעם מוטי ואני מצאנו באזור התעשייה מין מנוע ישן, לקחנו ואחסנו אותו בחצר. באחד הימים הגיעו אנשים וגילו את המנוע. סבתי ישבה באותה עת במרפסת.

"ידוע לך גברת מי הניח את זה כאן?" שאלו.

הסבתא הניעה את ראשה לאות שלילה, "ראיתי מישהו זורק את זה לכאן", ענתה.

האנשים הסתלקו ואנחנו נהנינו מתשובתה של סבתנו.

מאז ילדותי הרכה אהבתי לפרק מכשירים לחלקיהם, לראות ממה הם עשויים ומורכבים, ואחרי שסיפקתי את סקרנותי הרכבתי הכול ללא כל טעות. לא היה שעון שלא פרקתי. כשגדלתי גיליתי עניין ברדיו, בטייפ וגם במכוניות. רציתי לגלות מהו המנגנון המפעיל ומהו העיקרון על פיהם הם פועלים.

הגיע זמני להתחיל את לימודי בבית הספר היסודי. לא הייתי תלמיד מצטיין בלשון המעטה. באנגלית היו ציוני נמוכים. בחשבון, ואחר כך מתמטיקה, הייתי טוב יותר.

לעתים, אמא הייתה מוזמנת לבית הספר לשמוע את תלונות המורים על התנהגותי וחוסר המשמעת שלי. לא הייתה לי סבלנות לשבת ולהקשיב בשיעורים. לא יכולתי לשבת זמן רב וללמוד למבחן או להכין שעורי בית.

רובין: עד היום אין לו הרבה סבלנות לכך.

אבא עזר לנו לפעמים בשעורי הבית.

בתיכון למדתי ביד סינגלובסקי. לצערי גם שם לא השקעתי בלימודים ולא סיימתי עם תעודת בגרות. המשפט ששמעתי הרבה מפיה של אמא: "איזה ילד כזה אתה, שלא לוקח ספר ליד!" אין ספק שציערתי את הוריי באותה תקופה. הם, לעומתי, טענו תמיד שצריך ללמוד. צריך לרכוש מקצוע מכובד, עודדו ודחפו את שנינו ללמוד.

לא היה לי ראש ללמוד והיה קשה לי לשבת. הייתי מה שנקרא היום, "תת משיג" ילד עם יכולת, אבל חסר מוטיבציה. בנערותי אהבתי להיפגש עם חברים, ביניהם היה ערן חברי עד עצם היום הזה. יצאנו לבלות בדיסקוטקים (כך נראו המועדונים באותם ימים) וגם הייתי חבר בתנועת הצופים.

ההורים לחצו שנלך לתנועת השומר הצעיר, שנמשיך את המסורת. אבל הקן היה רחוק ביד אליהו, ואילו אנחנו רצינו ללכת למקום קרוב יותר ולהיות עם החברים שלנו. בסופו של דבר הם נכנעו וויתרו לנו.

השירות הצבאי התקרב. הוזמנתי למבדקי טיים. הזמינו אותי לגיבוש. צלחתי גם את זה. התחלתי את הקורס ואז התגלה שיש לי ליקוי בעיניים. לא יכולתי להמשיך. בקשתי לעבור לקורס חובלים בחיל הים. לא אשרו לי. באותה תקופה היה צורך במכונאים בצוות קרקע בחיל האוויר.

נשלחתי לקורס בטכני של חיל האוויר בבסיס בסמוך לחיפה. לא אהבתי להיות שם, שנאתי כל רגע.

משם הייתי חומק לקיבוץ מעיין צבי, שם הייתה רובין. בעזרת חבר הכרתי אותה ואת אחותה.

סיימתי את הקורס ונשלחתי חזרה לחצרים. קודם לכן הייתי שם באוויר וכעת הגעתי לקרקע.

סיימתי את השירות, השלמתי את תעודת הבגרות ולמדתי הנדסאות. רובין חזרה הביתה לארצות הברית והמשכנו את קשר המכתבים בינינו. הוזמנתי על ידי הוריה לבוא לביקור אצלם. ההורים הסכימו והיתר הוא היסטוריה.

רובין: שאלתי את רחל איך הסכמת שישע למקום לא מוכר, למשפחה זרה?

הרי כאן בארץ את חרדה לכל מי שצריך לנסוע, אפילו בתוך תל אביב. והיא ענתה שכאשר דברה עם אבי בטלפון בידיש היא נרגעה, כאילו היינו כבר משפחה.

יחסי אחים

רכבתי על האופניים ומוטי ישב על הרמה מקדימה. כך נסענו על הכביש הראשי עד שהגענו לפארק הירקון. לא שמנו לב שאנחנו מתרחקים מאוד. חזרנו הביתה והכול עבר בשלום. ספק אם אמא חשה בהעדרנו. היינו כבני עשר - אחת עשרה.

בדרך כלל התקשורת בינינו, כאשר היינו קטנים, הייתה במעשי קונדס ובשובבות. ובעיקר - במריבות, צעקות ומהלומות. כשגדלנו הפסקנו להשתובב ולריב, אבל לא היה בינינו קשר מיוחד כלשהו. אמנם השתתפנו שנינו בפעילויות של תנועת הצופים, אך כל אחד מאיתנו חי את חייו, בילה עם חבריו והתרכז בלימודיו. למרות הקרבה בגיל לא הייתה תקשורת הדוקה בינינו.

רובין: רק אחרי החתונות החלה קרבה רבה יותר ביניהם. כשהייתי אצלם בבית, הייתי משוחחת עם מוטי. הוא לא הרבה לשתף את ההורים במה שעובר עליו, וכדי לדעת פרטים הייתה רחל מבקשת ממני לדובב אותו.

17

אוטי אספר אל ההורים

זיכרון ראשון שלי הוא בהיותי ילד צעיר כבן שלוש. הייתי אחד הילדים בגן של אמא, בקבוצת הילדים, שאיתם עבדה בבית. בימי החורף היה הסלון הופך לגן, את הרהיטים הייתה מזיזה, והמשחקים, הצעצועים והילדים - הכול מכול וכול הסתובבו בחדר.

בימי הקיץ הלכנו מנחמני 62 לשדרות רוטשילד. אמא הייתה מתמקמת על אחד הספסלים, ואנחנו הילדים שיחקנו מסביב. העצים הצלו על הספסל וארגז החול. קיוסק היה במרחק מה מאיתנו.

ילדי הפעוטון שלה, רובם באו ממשפחות דתיות שגרו בשכנות אלינו. היחסים בינם לבין ההורים היו יחסי שכנות טובה. העובדה שאנחנו חילוניים לא הפריעה להם כלל. הם כיבדו אותנו ומאוד העריכו את אמא, ואנחנו היינו נחמדים אליהם. באותם ימים לא חשבו לסגור את הרחוב בשבת ולא כפו את עצמם עלינו.

רחל: מוטי היה מעיק עלי, רצה תשומת לב מיוחדת הזכיר ללא הרף "שזאת אמא שלי".

אחר הצהריים בימי חול, בעיקר, אמא אהבה גם לבקר את חברותיה מיה, בטי, שולמית ואחרות. תמיד הייתה מאוד חברותית ואנשים חיפשו את קרבתה. היא מאוד תקשורתית.

רחל: גם כיום במועדון הקשישים יש לי קשרים חברתיים. אני קושרת קשר עם כל מי שאפשר.

אני זוכר שאבא אהב לשבת בבית והירבה לעזור לאמא. היה עושה קניות, משוחח איתנו ומסייע בשיעורי בית. הייתה לו חכמת חיים מיוחדת. הוא

היה קורא המון: עיתונים - היה מנוי על "על-המשמר" (עיתון שלא קיים היום), וספרים, בעיקר ספרי היסטוריה. הוא היה מספר סיפורים ולימד אותנו נושאים שונים. אבא היה טוב גם בשפות. הוא דיבר פולנית, רוסית, אנגלית וכמובן עברית.

החיים בבית סבבו סביב העבודה של אמא. העבודה מחוץ לבית הייתה תמיד מרכזית בחייה. היא עבדה עד השנים האחרונות, עד גיל 80, והפסיקה רק שכבר לא הייתה ניידת וחלתה.

ההורים התגוררו בביתם של סבתא חיה וסבא מרדכי. גם לאחר מותו של הסבא המשיכו לגור עם הסבתא עוד זמן רב. היחסים בין סבתא לאמא לא היו אידאליים בלשון המעטה. למעשה היה נתק ביניהן. באותם ימים גרו הורים עם משפחות הילדים ביחד באותו בית, ואיני חושב שהיה טוב לחיות כך בצוותא.

את הסבתא חיה אני זוכר כאישה טובה וסבלנית. אמא מאוד אוהבת את סמדר והייתה מזכירה אותה ומדברת עליה, לא רק כשהייתה באה לבקר. יש קשר מיוחד ביניהן.

יש לאמא לב רחב ומקום לאהוב את כולם. כאשר גדלנו הצטרפנו לתנועת הנוער הצופים. היינו הרבה מחוץ לבית. הגענו מבית הספר אכלנו ארוחת צהריים ויצאנו לחברים, או לפעילות בתנועה.

באותה תקופה, בילדותנו ונערוּתנו, לא היה המקום צפוף במגדלים גבוהים וכבישים סואנים. היו גם בנייני קומות, אך גם שטחים פתוחים ושדות - שם היינו משחקים ומטיילים. האזור בו התגוררנו היה בדרום העיר.

אמיר ואני היינו שובבים, והקשר בינינו היה בעיקר של מריבות ומכות. אהבתי את סבא רובין. הוא היה איש חם וטוב. הוא לא הרבה בדיבורים, גם לא דיבר היטב עברית, אבל שידר שקט וחביבות.

אני זוכר גם את בר המצווה שלי. החגיגה הייתה בבית המהנדס בתל אביב. היה זה מקום יוקרתי באותם ימים. קנו לנו נעליים ובגדים חדשים. העלייה לתורה הייתה בבית הכנסת שברחוב אוליפנט. ההתרגשות הייתה רבה, אני קראתי את הדרשה ופרשת השבוע. לא נגרע ממני דבר, למרות שכשנה לפני כן חגגנו את בר המצווה של אמיר.

ביגוד והנעלה היו יקרים, בהיותנו ילדים ונערים, אך אי אפשר היה

להעביר מאמיר אליי, המידות שלנו היו שונות. לכן קנו לי בגדים חדשים ולא חסכו. שנינו קיבלנו באופן שווה. את הנעליים קנו במפעל בדרום העיר, כי שם היה זול יותר, ואמא עוד הייתה מתווכחת ועומדת על המקח. לא בקלות ויתרה למוכרים, אלא עד שהשיגה מחיר טוב יותר. תמיד קיבלנו את כל מה שניתן היה ואת הטוב ביותר.

בבית הספר היסודי וגם בבית ספר שבה, בו למדתי לאחר מכן ושם סיימתי את לימודיי, לא השקעתי בלימודים, והישגיי לא היו גבוהים, לצערה של אמא.

בשירות הצבאי שירתי בצנחנים. בשנת 1977 הייתי בטירונות בבסיס סנור שבין ג'נין לשכם. באותה תקופה ניתן היה לנסוע באזור יחסית בביטחון, למרות שנזרקו שם מדי פעם אבנים. אני הייתי חייל די "מעופף" וחטפתי ריתוקים על ימין ועל שמאל. פעם אחת רותקתי לשישה שבועות. באותם ימים לא היו טלפונים ניידים, ואפילו לא טלפון רגיל. הקשר היחידי, לידע את ההורים, היה דרך חברים בפלוגה שיצאו לחופשה, והביאו הביתה את הכביסה שלי ומסרו ד"ש. בדרך כלל בימי שישי ההורים היו בהמתנה. לא היה להם מושג האם הבן מגיע או נשאר שבת.

ובכן, באחד מימי השבת, בהם רותקתי לבסיס, הייתי בתורנות מטבח בשעות הצהריים. שטפתי סירים ורס"ר המטבח לא הרפה ממני, "תשטוף מהר יותר, אתה בקושי זז". פתאום שמעתי קריאות בשמי: "מוטי, מוטי". האם זהו קולה של אמא? נדמה לי? לא יתכן אולי אני הוזה. אמא כאן, איך הגיעה? איך נכנסה לבסיס? פתחתי בריצה לחצר. לא האמנתי למראה עיניי... הייתי בהלם ובהלה, אבל לא באלם הרמתי את קולי וצעקתי: "מה פתאום באתם? אסור לכם, זה מסוכן, איך נכנסתם?"

אמא פרצה בבכי קורע לב, אפילו לא יכלה לענות לי על שאלותיי. הרס"ר "הרשע" לא יכול היה לשאת את המעמד הזה והלך לו. דמעותיה של אמא הכריעו אותו.

"הגענו לשער הבסיס, השער היה פתוח ה-ש.ג. (שומר גדודי) לא היה במקום, נכנסנו והתחלנו לחפש אותך", ספרה לאחר שנרגעה. התיישבנו, ואז נפתחו סירי האוכל וכל המטעמים הנוספים שהביאו, ואנחנו ישבנו כמה דקות אכלנו ושוחחנו. את המקרה הזה לא אשכח לעולם, הוא מאפיין את אמא ששום כוח שבעולם לא עצר בעדה.

במלחמת לבנון הראשונה בשנת 1981 כבר הייתי מילואימניק. גויסתי והגעתי לציר צידון - הרי השוף. ובאחד הימים, במי אני מבחין נוהג במשאית?... לא תאמינו, בדוד שמואל. השיירות משני הצדדים נעצרו ואנחנו התחבקנו על גג הקבינה. כל החיילים הביטו בנו כאילו ירדנו מהפסים, ולא הבינו את המחזה המוזר.

לאחר השירות הצבאי למדתי הנדסאות. ההורים מאוד עודדו ותמכו בי. הכרתי את דפנה בעת שירותי. נישאנו והתחלנו את חיי המשפחה. תחילה נולד טל ומיד אחריו ליאור. גיל נולד כעבור מספר שנים. ההורים סייעו לנו בכול. בעיקר בטיפול בלתי נלאה בילדינו, נכדיהם. הם היו מעסיקים את הילדים, משחקים ומטיילים איתם. טל וליאור אהבו ללון אצל ההורים, ובעיקר עשו זאת כשיצאנו לסופי שבוע ולטיולים בחו"ל.

אפשר לומר שהשניים ממש גדלו אצל ההורים. הם היו מגיעים אלינו עם סירים וסלים ובהם תבשילים ודברי מאפה.

גיל נולד כשהיו מבוגרים והיה קשה להם כבר לטפל בו. הקשר איתו היה פחות הדוק מאשר עם טל וליאור.

לצערי אבא לא זכה לראות את הנינים. ינאי ואיתמר - שני נכדינו - אוהבים לבקר את אמא. אבל במצבה, כבר איננה יכולה, לצערה, לשחק ולהשתעשע איתם.

18

בני האשמה אספרים על רחל

אילנה: כל שנה הגענו לביקור בארץ. אני זוכרת עוד כשהיינו ילדים - אורן ואני - סבתא הייתה משחקת איתנו, סבא פחות עשה זאת, אבל שיחק בשח-מט עם אורן. סבתא הייתה הולכת איתנו ברמת אביב למרכז שוסטר וקונה לנו משחקים וצעצועים, ולי ולליאור - בובות. כל דבר שקנתה לי הייתה קונה גם לליאור.

הדבר המרכזי היה האוכל. היא הכינה לנו תבשילים שונים, במיוחד למעננו - את אלה שאהבנו. לא הייתה יכולה לקבל סירוב. היא "דחפה" לנו גם כשלא רצינו והיינו כבר שבעים. יש לציין שאהבה ואוהבת אותנו מאוד. סבא וסבתא תמיד קיבלו אותנו בשמחה וברצון. הרגשנו ששניהם התגעגעו אלינו וציפו לנו בקוצר רוח. כשחגגו לי בת מצווה בארץ, סבתא רחל וסבא ברוך עזרו לנו לארגן את החגיגה. הם מצאו את המקום ונטלו חלק פעיל מאוד בהכנות.

סמדר: אני זוכרת את בת המצווה. היה זה אירוע מאוד נעים ושמח, אחת מחגיגות בת המצווה היפות בהן השתתפתי. התזמורת ניגנה ריקודי עם רומנים. חלק מהמוזמנים רקדו את ריקוד הצ'וקרליה (הזמיר, ברומנית). גם רחל רקדה בהתלהבות (זהו מחול רומני. הרוקדים עומדים במעגל ואחד או אחת יוצאים במחול במרכז המעגל ובידם מטפחת, הם מושכים בעזרתה את אחד המשתתפים ורוקדים איתו, תוך כדי תנועות יורדים על ברכיהם. בינתיים כל היתר במעגל שרים את שירת הזמיר).

אילנה: סבתא רחל הייתה דואגת לכולם. לא טיפלה מספיק בעצמה, היא הייתה תמיד אחרונה בתור. סדר העדיפויות שלה היה להעמיד את כולם

בראש הסולם והיא בתחתית. יש לה לב ענק.
היא לא אהבה לצאת לבילויים, לאכול מחוץ לבית. אישה מאוד צנועה
עם נשמה ולב ענק.

רובין: אני זוכרת שגם בחתונה שלנו השמיעו את שירת הזמיר וגם אז
רחל רקדה.

יש לי חמות טובה ונדיבה. היא קיבלה אותי כבת, והיחסים בינינו היו
קרובים מאוד. רחל וברוך קיבלו אותנו תמיד ברצון ואירחו אותנו בצורה
מושלמת. שמחנו גם לארח אותם בביתנו באותן פעמים כשהגיעו.
נסענו איתם לטייל במקומות שונים בארה"ב ובילינו ביחד.

לצערנו, מאז שרחל חלתה ושניהם הזדקנו, הם כבר לא הגיעו. רחל לא
טיפחה את עצמה וחבל. לא נהגה להתאפר והקפידה להתלבש בלבוש
פשוט וצנוע. זוכרת שפעם או פעמיים עשתה זאת, כלומר, התאפרה,
ונתקלה בלגלוג מצד בניה. הם לא עודדו אותה לטפח את עצמה, להפך.

דפנה: רחל חמותי, מה לא נכתב ונאמר על יחסי חמות/כלה... אז זהו
שאני חייבת לנפץ את המיתוס הזה מניסיוני האישי. רחל, את אישה
שכולך לב גדול... נתינה אינסופית ללא גבולות... לפעמים אפילו הכעסת
אותי קצת בזה שלא עשית לעצמך. אבל עם השנים למדתי שמה שעושה
לך טוב זה לראות שלנו טוב, וחייתי עם זה בשלום והבנה.

כידוע טל וליאור ילדינו נולדו בהפרש של 11 חודשים. כמוכן שכאם
צעירה עם תינוק בן כמה חודשים לא הבנתי את המשמעות של ילד
נוסף, בהפרש כה קטן. האמת היא שהיום אני יכולה לומר בפה מלא
שאם לא היית מי שאת, חיי היו שונים לגמרי.

היית מגיעה, לאחר העבודה, עם סלים מלאי כל טוב, מממולאים ועד
למרק עוף. שיחקת עם הנכדים ואפשרת לי את הזמן לסידורים ומנוחה...
הייתי סמוכה ובטוחה שהילדים בידיים טובות. כך גם כשיצאנו לסופי
שבוע.

חברות הרימו גבה כשהשארתי, כבר בגיל חודשיים, את טל אצלך...
ולי זה היה ברור שהילד בידיים הכי טובות שיש. סמכתי עלייך בעיניים
עצומות. היית כמו אם שנייה לילדים, הדבר תרם גם לזוגיות שלנו - של

מוטי ושלי. כל השנים ידעתי להעריך את מה שעשית למעננו. היום, כשאני סבתא בעצמי, את משמשת לי מודל לחיקוי. אין הרבה אנשים ברמת נתינה כמותך. לעולם לא אשכח.

ליאור: כשאני חושבת על סבתא אני רואה לנגד עיניי דוגמה ומופת לכבוד, סבלנות, אהבת אדם, נתינה, טוב לב ורוך. זוכרת איך היינו נוהגות לטייל בשכונה, ואת תמיד חייכת לכולם, גם אם לא הכרת. תמיד אמרת "שלום" עם החיוך הזה שממס לבו של כל ילד ומבוגר, גם אם לא עבר בין ידיך כעולל. ואני, כילדה קטנה, זוכרת את עצמי שואלת אותך, "סבתא את מכירה אותו/ה"? היה נדמה לי שאת מכירה פשוט כל אחד ואחת. הייתי מתפעלת כשהיית אומרת לי "לא". ולפעמים, לפני שהייתי מספיקה לשאול אותך, היית מסבירה לי שכך נהוג, יש להגיד שלום, גם אם לא מכירים. גם במעלית, גם בחנויות... לכולם נתת קצת מהטוב שבך.

ההשפעה של סבתא עליי כאדם היום היא עצומה. כשאני פוגשת או סתם נתקלת במבט של אדם שנקרה בדרכי אני תמיד מרימה מבט ואומרת שלום, בוקר טוב להתראות... בזה יש לך חלק גדול - סבתא שלי. אני תמיד נזכרת בך עם העיניים המחייכות, איך את גרמת לכל הרבה אנשים להרגיש מיוחדים, גם אם לא הכרת אותם. חיוך מבט, מילה טובה, ונועם... כל המחווה הקטנות הללו היו מנת חלקך, ואותם לא אשכח לעולם.

טל: הבית של סבתא רחל וסבא ברוך היה עבורי מקום מיוחד. עוד מגיל צעיר מאוד, מאז שאני זוכר את עצמי, ההתרגשות והצפייה לקראת הגעתי לבית של סבתא וסבא היו גוברים.

זה היה מקום מבטחים עבורי, בו סבתא עושה הכול כדי שיהיה טוב. אם זה בדאגה לאוכל שעליו כבר נאמר הכול, משחקים וצעצועים שתמיד היו בכל עת, ותמיד קלעו בדיוק למטרה. ועם זאת היה כך כה פשוט לנוח ולהירדם... מעולם לא הייתה לי שינה כל כך טובה ורגועה כמו בחדר אצל סבתא. חוויה של התעלות רוחנית וניתוק מוחלט מכל מחשבה,

שזכיתי לחוות עוד מגיל צעיר, ורק שם, במקום בו קיבלתי מסבתא רחל יחס חם, אוהב ומסור שאין שני לו, כאילו כל רצונה ומטרתה לעטוף אותך באהבה ושיהיה לך טוב.

בעת שמחה שלי היא השתתפה והרגישה את שמחתי, וכשהייתי עצוב הייתה בוכה במקומי. כזאת היא סבתא רחל - מונעת מהצורך שיהיה טוב לכל הסובבים אותה, ותמיד שמה אותם בעדיפות לפניה.

דוגמה שקרתה לא מזמן: חברי לעבודה הביט במסך המחשב שלי וראה תמונה של סבתא רחל. הוא זיהה אותה מיד ובהתרגשות שאל: "זאת סבתא שלך? אני לא מאמין איזו מקריות - היא הייתה הגננת שלי". מי זוכר בכלל את הגננת שלו? כנראה שהיא ממש הייתה דמות אותה העריך והוקיר. בהמשך השיחה קרה דבר מדהים יותר - היא לא ממש הייתה הגננת שלו, אלא זכר אותה כמטפלת של אביב, אחד ממשפחה שסבתא טיפלה בילדיה. אותו חבר מכיר את המשפחה והתרשם עמוקות ממה ששמע על סבתי. אם אדם נותר בזיכרון כזה, כנראה שרישומו היה חזק מאוד, סימן שהוא אדם מיוחד, וכזאת היא סבתי רחל.

גיל: סבתא המון זיכרונות יש לי ממך. את סיפור חייה שמעולם לא פירטת לי, תמיד שמעתי "בקטנה". מעולם לא סיפרת על עצמך יותר מדי, כחלק מהתכונה שמאפיינת אותך לאורך כל חיך - לשים את כולם במרכז, את כולם חוץ מעצמך, לדאוג לכולם לפני הדאגה העצמית שלך לעצמך.

אז תמיד שמעתי עוד ועוד סיפורים, כמובן שלא ממך, כל סיפור היה כמו חלק מפאזל שבסופו של דבר יוצר את התמונה המדהימה שממחישה את היופי שבך. אז הזיכרון שאותו בחרתי לספר הוא אומנם לא איזה מעשה גבורה כזה או אחר, אבל עבורי הוא מאוד משמעותי.

כל ילדוטי שיחקתי כדורגל, כל שבת אותו נוהל - משחק, ולאחר מכן ארוחת צהריים אצל סבתא, ישר מהמגרש. הייתי מגיע אליך מזיע, לעתים עם רגליים פצועות ובוציות מהמגרש. וכשהגעתי, התוצאה במשחק כבר לא שינתה שום דבר. ניצחון, הפסד, הכול התגמד וקיבל פרופורציה כשהייתי לוגם את "השלוק" הראשון מהמרק, שתמיד היה שם, בכל מזג אוויר, מהשניצלים, מהעוף עם תפוחי האדמה שכל כך

אהבתי, ואת מתבוננת בי במבט מאושר, אך עם זאת - דואג. תמיד דואגת - זאת סבתא.

יום אחד אפילו הגעת למשחק. את הרגע הזה לא אשכח. שבת, 8:30 בבוקר, 32 מעלות בצל, וסבתא יושבת לה עם כובע ביציע הצפוף. 22 שחקנים על המגרש. בכל רגע, שהסתכלתי עלייך, ראיתי שאת מסתכלת, רק עליי. שוב, במבט מאושר ודואג בו זמנית, דאגה תמידית. הבקעתי שער, רצתי אלייך ושלחתי לך נשיקה. הפעם המבט שלך היה מלא גאווה.

לצערי, ביום שבת ההוא הסיבה לדאגה של סבתא אכן התממשה. מספר דקות לאחר השער שהבקעתי, סובבתי את הקרסול ויצאתי מהמשחק. הפציעה התבררה כלא קלה בכלל. מבחינת סבתא נגמר המשחק באותו רגע. אפשר לשרוק לסיום.

אבא החזיר אותך הביתה, וממך פינה אותי למיון. כבר כשעלינו לאוטו, בחניון הבית שלך, התקשרת. כמובן שאמרנו שהכול בסדר ואין מה לדאוג, למרות שיש. אומרים ויודעים שזה לא יעזור. זהו, על זה היא תחשוב עכשיו עד סוף השבת, לא הזאת - הבאה. הפציעה כבר הרבה מאחוריי, אך בחרתי לספר את הסיפור, כי מבחינתי הוא הכי משקף את סבתא - הדאגה התמידית, המבט הזה עם האושר והדאגה במקביל, תמיד הם היו שם, וזה רק סיפור אחד מתוך רבים.

סבתא כנגב

מילים ולחן: אבשלום כהן

אני והסבתא ישבנו בצוותא
ליד מדורה בחצר.
אני משתוקק לסיפור מרתק,
והסבתא צ'יזבט תספר.
ספרי לי, ספרי לי, איזו מעשיה
על אותם הימים ועל מה שהיה...

והגזימי היטב, סבתי,

איך אומרים בעברית: 'צ'זבטי'.
הסבתא סיפרה איך בנגב שמרה,
כשהיה עוד שומם ויבש.
עם סטן ורימון מול צבאות ההמון
היא אמרה: 'נתגבר, מעלישו!'

ספרי לי, ספרי לי...
כשסבתא נזכרת מיד מתפארת
כיצד על כולם היא 'רכבה'
איך סבא אבנר אחריה חיזר
וגילה לה תמיד אהבה.
נחמד, אך ספרי לי איזו מעשיה...
היכן הימים ש'עשינו חיים'
ועם זוג מיכנסיים קצרים.
לנצח כל דור עוד ידע ויזכור:
כן הין הימים יקרים!
'סחתן' שסיפרת לי את המעשיה,
על אותם הימים ועל מה שהיה...
והגזמת בודאי לא מעט -
איך אומרים בעברית: זה 'צ'זבטי'!

זבולון: רחל היא אישיות מיוחדת. עזרה הרבה לסמדר וגם לי. אני לנתי אצל רחל וברוך תקופת מה, כשעבדתי בארגון המורים בתל אביב. הגעתי אליהם פעם בשבוע. זה הקל עליי מאוד. זכיתי ליחס אוהב ולכבוד מלכים. רחל פינקה אותי במאכלים שונים - תמיד היה מרק טוב, ולקינוח - גלידה. בבוקר הייתי משכים לקום, וכבר ברוך מאזין לרדיו וקורא את העיתון. אני מאוד מעריך את מה שעשו למעני באותה תקופה.

19

סאזר: דוזה שכלאט

במה אתחיל? יש לי כל כך הרבה מה לומר לך. כפי שדפנה כתבה לך שחייה היו שונים בלעדייך, כך ממש גם אני. אז נתחיל מהילדות. מאז שעמדתי על דעתי את היית איתי תמיד שם, בשבילי. עוד בהיותי תינוקת (כך אמא ספרה לי) הגעת לקיבוץ מגן ואהבת להשתעשע איתי. כמובן, גם כשגרנו בזיקים והיינו כל הזמן לידך.

רחל וסמדר

הרבה מקומות עברנו עד שהתיישבנו סופית ברחובות ואחר כך בכפר סבא. ואת תמיד הגעת לכל מקום.

כשגרנו במושב כפר ורבורג הייתי מתמלאת התרגשות וציפייה לקראת בואך. יצאנו לקראתך, ומשהבחנתי בך מרחוק הייתי רצה ונופלת לזרועותייך, מקבלת חיבוקים ונשיקות.

אהבת אותי אהבה אמיתית ללא תנאי. כדרכם של ילדים, ציפיתי למתנה שלעתים הייתה ספר, בובה, משחק כזה או אחר ובעיקר... ממתקים. אהבתי מאוד את הסוכריות שנקראו ביצים, משום שהצורה שלהם הייתה כמו אליפסה. מבחוץ הייתה הסוכרייה לבנה כמו חלבון ובפנים... בוטן. "רחל, מה הבאת לי?" שאלתי, ולא תמיד עזרו גערות ההורים, שהטיפו לי שלא לשאול שאלות כאלה. "זה לא מנומס, לא יפה", אמרו.

אבל את היית שונה מהרבה אנשים באותה תקופה. הייתה לך חשיבה הרואה את הזולת גם אם הוא ילד; לב ענק, הרבה נדיבות ונתינה. זרמת איתי כמו שאומרים היום החברה. הבנת לליבי. לא נרתעת מלקחת אותי למקומות אלו ואחרים. אפילו, אני זוכרת שנסענו שתינו לחוף הים באשקלון מכפר ורבורג. באותם ימים לא הייתה תחבורה ציבורית רבה, ובכלל לא בשבת. אי לכך היה נהוג לנסוע בטרמפים. לא היו מכוניות פרטיות רבות, והנהגים היו אדיבים ונחמדים, ולא הותירו אנשים בצדי הדרכים. ולמען האמת, גם אפשר היה לתת אמון ולבטוח באנשים.

כך מצאנו עצמנו מחכות לטרמפ שייקח אותנו לחוף הים, ובינתיים הרווינו את רעבוננו וצימאוננו בענבים שגדלו פרא בצד הדרך על החולות. הגפנים השתרכו על חולות הזהב וטעמם זכור לי עד היום. אין היום ענבים טעימים ועסיסיים כבאותם הימים.

לא הייתה שהות בידינו לאכול ענבים לרוב. רוב הנהגים של אותם הימים לא נותרו אדישים למראה בחורה צעירה וילדה קטנה, המחכות בשמש הקופחת, וכבר אסף אותנו מישהו וכך הגענו אל הים. תמיד אהבתי לקפוץ על הגלים, להרגיש את הגל החובט בי ואת שובל הקצף שנותר. אבל, בעיקר אהבתי את הגלים הקטנים השקטים, הנותנים תחושת נענוע כמו בעריסה, והמים הטובים העוטפים את הגוף ומרגיעים ומניסים מחשבות לא נעימות. מראה הים משרה רוגע ושקט.

אחר כך כשגדלתי, הרביתי לבקר אתכם בתל אביב. זה היה הבילוי הכי נהדר שלי (הכי כיפי בלשון ימינו), זה היה כמו חו"ל לילדים של היום. בעיר הגדולה תמיד היו בילויים. השתדלת מאוד לקחת אותי להצגות,

למופעים, לחוף הים לבריכת גורדון ועוד ועוד. אני זוכרת מופע של החלקה על הקרח, שהיה באוהל ענק בצפון העיר. המחליקים הציגו את הסיפור "הידי בת ההרים" על הקרח. אחד השירים שאיני זוכרת את כל מילותיו:

לסבא שלי

יש זקן ארוך מאוד

לסבא שלי יש זקן...

השיר הושר על פי מנגינה שהייתה ידועה באותם ימים.

לקחת אותי לצפות בסרטים, קנית לי גלידה בגביע, שהייתה לעתים מטפטפת ונמסה בחום. באותם ימים זה נחשב למותרות. כשטיילנו בימים חמים, בעיקר, ניגשנו אל הקסיוקים, שעמדו במקומות שונים בעיר, בהם היית קונה לי משקה שנקרא גוזו. בדרך כלל צבעו של משקה זה היה אדום. למעט תרכיז פטל שמזגו לכוס זכוכית, הוסיפו מים מוגזים (סודה). את הכוס הריקה היה המוכר שוטף במין מתקן שהיו מצמידים אליו את הכוס כשהיא הפוכה, לוחצים ומעט מים היו מזנקים - ללא סבון אל פנים הכוס - וכך היו שוטפים את הכוסות.

קנית לי ממתקים (באותם ימים עוד לא גילו שהסוכר מזיק) ומתנות שונות. ראיתי איתך את קרקס מדרנו המפורסם ורב הרושם. את הליצנים החביבים; הלוליינים על החבל המתוח; את מאלפי החיות, שהפילים, הנמרים והאריות היו נשמעים ומצייתים להם (היום כבר לא ניתן לצפות בבעלי חיים בקרקסים. הצופים היו נהנים אבל בעלי החיים סבלו והדבר נאסר כיום).

חופשות הקיץ שלי היו מדהימות בזכותך, וגם בזכות מינה שגם אצלה התארחתי.

כן, ילדותי המאושרת הייתה הרבה בזכותך, דודתי היקרה, ובכלל בזכות מינה ודוד, יונה ושושנה - כל הדודים והדודות שאהבו ופנקו אותי.

הייתי הילדה הראשונה במשפחת יעקובסון.

גם כשהגעתי אלייך עם ההורים ואחר כך עם דני, היינו צועדים לרחובות הידועים דיזנגוף ואלנבי, כמובן (היה אז ביטוי לשוטטות ברחוב דיזנגוף: "להזדנגף"). שם היו שלל חנויות, בטרם הוקמו הקניונים. כמו האחיות

אנגלנדר לבגדי נשים, מצקין - לגברים, חנות שנקראה "נעלי פיל", בה היו נעליים לילדים.

גם נסענו לקניות בשוק הכרמל וכשאנו רכובים על האופנוע של ברוך, את מאחוריו ואני בסירה. לעתים ברוך ערך את הקניות לבד ואני נלוויתי אליו. אהבתי את ריח הירקות והפירות הטריים, שהיה נישא בחלל בשלל צבעים. הדוכנים היו גדושים בענבים מתוקים, ערימות של שזיפים אדומים, ובעלי הדוכנים היו מכריזים על מרכולתם בקולי קולות: "סנטה רוזה בלירה" (סוג של שזיפים), וכן סברסים קוצניים שקליפתם הופרדה במקום, אפרסקים, אבטיחים ומלונים וירקות טריים - עגבניות, מלפפונים, חצילים ועוד - הכול טרי ועסיסי. באותם ימים כל פרי נקטף בעונתו. לא הותירו את הפירות והירקות בקירור והם לא גודלו בחממות. כל פרי וירק היה בעל טעם טבעי וטעים להפליא.

בשוק היו גם בגדים זולים ונעליים, דגים, בשרים ומיני מעדנים כמו נקניקים, גבינות ותבלינים. ריחם השתלב עם ריח הפירות והירקות והיה יוצר מיוזג מיוחד של ריחות, שהיו נשאפים אל הריאות וטבועים בזיכרון. משם גלשנו לפעמים אל שוק בצלאל, שהיה ברחוב קינג ג'ורג', מעבר לכביש. היה זה שוק קטן יותר. בעיקר, היו בו בגדים, מיני סדקית, פריטים ישנים שנמכרו מיד שנייה ועוד. על דוכני הפלאפל אי אפשר היה לפסוח. נמכרו שם כדורי פלאפל בפיתה וכל אחד יכול היה להוסיף לו טחינה, סלט, כרוב חמוץ, ועוד כאוות נפשו או כמידת הפיתה. היה זה אחד המקומות הידועים במדינה, ושמו של הפלאפל הטעים של שוק בצלאל יצא למרחוק. משם הייתה פתוחה הדרך להסתובב באלנבי בדיזנגוף וכן בשינקין, זמנהוף ועוד.

בחופשות הקיץ, בהן היה לך את גן הילדים הפרטי, סייעתי לך בהולכת הילדים לשדרות רוטשילד, בטיפול בהם שם, ובהבאתם חזרה לגן. הרגשתי הרבה גאווה שבטחת בי וסמכת על עזרתי.

אהבת את בניין אהבה עזה ככל אם, אבל אני תמיד הרגשתי כאחת מילדייך, בעיקר - שלא הייתה לך בת, ולי לא הייתה מתחרה.

אהבת את כל האחיינים והענקת לכל אחד, כי יש לך לב ענק ובו מקום לכולם, אבל לי היה מקום מיוחד.

אני זוכרת שעזרתי לך לתלות כביסה על הגג. היה עלייך לטפס מדרגות

רבות אל חבל הכביסה ברחוב נחמני. עשית זאת בזריזות, לאחר שעות העבודה הלא קלות. לא זכור לי שהתלוננת אי פעם על קושי. שם למעלה נפרשה לפנינו העיר שהייתה אז מצומצמת יותר בשטחה, אך גם אז נחשבה לעיר גדולה ורועשת. שם על הגג כמעט ולא נשמע רעש הרחוב, אפשר היה לראות את כחול הים וגם משהו מהחולות. וכמובן, את גגות הבתים שבסביבה הרחוקה והקרובה - נחמני, מאז"ה, בלפור ויהודה הלוי.

על גגות תל אביב משהו קורה הלילה
לא מחוס לא מקור התחבאתי כאן.
על גגות תל אביב משהו רואה הלילה
צלליות שנעות על וילון לבן.

מידייך המוכשרות שידעו לתפור לרקום ולסרוג גם אני זכיתי. לא פעם סרגת לי בגדים החל משמלה ירוקה, כשהייתי ילדה, וכלה בטוניקה אותה לבשתי כסטודנטית. אני זוכרת את צבעה החום אדמדם ועוד. כשהתארחתי אצלכם בנחמני, מוטי היה מפנה לי את חדרו (הייתה לו ברירה? לא יודעת אם תמיד היה לו נוח. על כך אני מתנצלת). החדר היה קטן ונעים. כשנפתחו החלונות, נשמע רעש מפעל האריגה שהיה בסמוך. החדר היה מרוחק, בקצה הבית ואני הרגשתי בו פרטיות ורוגע. החדר הקדמי פנה אל הרחוב ותמיד נשמע רעש התנועה שזרמה בו. אני הייתי רגילה לשקט שהיה במקומות הכפריים שם גרנו, אבל בני הדודים שלי, שהרעש ליווה אותם מרגע לידתם, היו רגילים ולא שמעו אותו בכלל. יתכן שדווקא השקט הפריע להם. אני זוכרת גם את המטבח, הסלון וחדר האמבטיה. בשלב מסוים רכשתם תנור שפעל על גז לחימום המים לרחצה. זוכרת את המרצפות, הססגוניות בחדרים, בעלות הצורות הגיאומטריות בצבעים שונים, לפי האופנה שהייתה נהוגה בתל אביב משנות העשרים ואילך. כשהתחלתי ללמוד באוניברסיטה בתל אביב, לתואר ראשון, היה ברור לי שהבית ברחוב נחמני הוא בית פתוח לפניי בכל עת שארצה. גם בשלב הזה התקבלתי בשמחה ובמאור פנים. בעת שהרגשתי לא טוב או שהייתי

זקוקה למנוחה, וסתם התגעגעתי ורציתי לבקר, הייתי מגיעה באוטובוס מהאוניברסיטה או מכל מקום אחר. זה היה ביתי השני. מעולם לא חסכת ממני את עזרתך, אלא להפך. העזרה הייתה גם כספית ותמיד בנדיבות וברוחב לב.

עבדת אז בפנימייה לילדים של נעמ"ת בקריה, ואני הזדמנתי לשם מדי פעם. הייתי כולי פליאה כשראיתי איך מטפלים שם בילדים, שהחיים התאכזרו אליהם, והיו זקוקים מאוד ליד חמה ואוהבת ולתנאי חיים טובים. הם קיבלו זאת שם, והייתי מלאת הערכה אלייך על שיכולת להכיל ולהעניק להם.

"אמא של מי את?" היו לפעמים הילדים שואלים אותי, ולא אשכח את אותה ילדה ששאלה אותי אם אני מוכנה להיות אמא שלה.

את נתת אהבה ושמחה לילדים האלה, וכמובן גם העובדות האחרות במוסד (כך קראו למקום זה פעם). תמיד כשפגשתי את בנותי, ואפילו עוד הספקת את נכדותי ונכדי, אהבת לשיר, לרקוד ולשחק איתם, ממש כפי שהיה איתי בילדותי. חלק מהשירים נלמדים ומושרים עד היום.

תמיד עבדת והעבודה הייתה במרכז חייך, ומוסר עבודה גבוה היה מובן מאליו, כפי שגם בנייך העידו עלייך.

למרבה הצער לא הספקת לסיים את לימודיך ברומניה. הם נקטעו. כמו רבים מהדור שלך, שעברו את מוראות המלחמה, נמנע ממך ללמוד מקצוע. אין ספק שאילו הנסיבות היו אחרות היית מצליחה להגיע להשכלה גבוהה. אבל יאמר שבזכות האינטליגנציה הטבעית שלך, והיותך אישה נבונה ורגישה, הצלחת בעבודתך. וכשהייתה לך הזדמנות נכנסת מבעד הדלת הפתוחה ולמדת, וכפי שספרת גם נהנית. תמיד חשבת שעל אישה להיות עצמאית ובלתי תלויה בבעלה, פמניסטית מבלי להצהיר, פשוט לעשות.

תמיד התעניינת בקורה בעולם ובארץ והיית מעורבת. אפשר היה לשוחח איתך על האירועים במדינה, ואת ידעת להביע את עמדותיך. בביתכם היו בהחלט דרכי מחשבה מבוססות על האידיאולוגיות אותם סיגלתם מתקופת היותכם, את וברוך, בתנועת השומר הצעיר ובקיבוץ.

למרות הקשיים שעברת במלחמה, ההעפלה, המעצר בקפריסין, הבדידות שחוויית לאחר עזיבת הקיבוץ - למרות הכול נותרת אישה

אופטימית, אוהבת אדם, אנושית, חברותית ומסבירת פנים. איך אומרים ביידיש א-מאנטש (בן אדם). כנאמר על ידי חז"ל: "היה מסביר פנים לכל אדם".

תמיד אהבתי לשוחח איתך. כשרציתי לשוחח עם מישהו נפש אל נפש, מיד עלית במחשבותיי.

בסיום לימודיי והמעבר לכרמיאל לא הגעתי יותר לגן נעמ"ת בו עבדת ברמת אביב, ולא הכרתי את המשפחה שבילדיה טיפלת שנים רבות. אבל שמעתי ממך על ילדי המשפחה, ואין לי ספק שהילדים קיבלו את הטיפול הנאמן, המסור והטוב ביותר שאפשר.

כשהכרתי את זבולון, הצגתי אותו בפניכם. היה ברור לי שעליו להכיר אתכם ואתם אותו, ממש כפי שהכיר את הוריי. וככה במשך השנים נשמר הקשר בינינו. מכיוון שעברנו לצפון הרחוק, לכרמיאל, כבר לא נפגשנו לעתים קרובות. אבל הקשר הנפשי תמיד נשמר. בכל עת שהזדמנתי ויכולתי, הגעתי לבקר ברחוב גרונר ברמת אביב. לא נשכחו ממני ימי ההולדת שלך והקשר עם אמיר ומוטי, שנישאו בינתיים ונולדו להם ילדים, גם הוא נשמר למרות הריחוק הגיאוגרפי.

היה לי צער רב על פטירתו של ברוך, איש יקר טוב וצנוע.

יהי זכרו של ברוך, ברוך.

רחל עם לידה (המטפלת), סמדה, מוטי וזבולון (7.11.2017)

בימים אלה רחל, את מחלימה מפגיעה שנגרמה לה כתוצאה מנפילה. לשמחתי את מתאוששת. מה רבו נפלאות הרפואה המודרנית. אבל גם שאבת כוח להתאושש מגילויי האהבה, העידוד והחיוזוק שהיו לך מכל ענפי המשפחה.

אין ספק שהיה זה מתאים ככפפה ליד, שאני אכתוב את סיפור חייך, וגם אוסיף מעט גם על האחרים שחייהם שזורים בסיפורך.

את אישה טובה, נדיבה, בעלת נתינה אינסופית, יש בך צניעות, נזירות (יותר מדי לטעמי). אפשר לספור על כף יד אחת את מספר הפעמים בהם אכלת במסעדה או שתית משהו מחוץ לבית. כשהייתי מבקשת שנצא לאכול מחוץ לבית, והרי ליד ביתך מרכז שוסטר ברמת אביב, שלא חסרים בו בתי קפה נחמדים ונעימים, תגובתך הייתה מאוד אופיינית, "אין לי אוכל וקפה בבית, למה צריך לצאת למקום אחר"?

האיש ההוא (האישה ההיא)

מילים: נתן יונתן

לחן: שלמה ארצי

איפה ישנם עוד אנשים כמו האיש ההוא
אשר היה כערבות הבוכיות.

למרגלות ההר נולד
ליד הנחל.

בחורף שר בין ערבות בוכיות.

בקיץ בין אורות בצעי המים

לחמו שילח על פני הנחל לדגה.

מקני הסוף כרת לו עפיפון

וכשהיה לאיש

מגבעולי הערבות הבוכיות נטה סוכה,

מאבן המבצר האפורה בנה לו בית,

על מי הנחל טחנה הקים, זרע שדות.

שלח הונו על פני הים באניות סוחר.
אך יש אשר יניח כלי מלאכתו,
ויהיה פתאום לאיש אחר.
איפה ישנם עוד אנשים כאלה?

את בהחלט אישה, אמא, סבתא ודודה מיוחדת. אין ספק שהיית אחת מהדמויות החשובות בחיי, ואת עדיין. היית בין המשפיעים על עיצובי ועל האדם שאני היום, מלבד הוריי.

יש ערכים ודרך מחשבה שהנחלת לבני משפחתך וזה ניכר אצל המשפחות של אמיר ומוטי וגם אצלי. ביניהם, כמו שכבר ציינתי, מוסר עבודה, אהבת האדם, יצירת קשר מהיר עם כל אחד, אכפתיות, נדיבות ועוד ועוד.

לדוגמה, כיום כשאני כותבת את הדברים האלה, ימי הקיץ והחופש הגדול בבתי הספר, אני מודעת לעובדה שעל זבולון ועליי לקחת את הילדים - נכדי ונכדותיי לבילויים בעלי ערך. הקשר עם הנכדים הוא לא ברור ומובן מאליו, וכן הקשר עם אחיינים. אם לא מטפחים וגורמים לקרבה, אין ערובה לכך שתישמר לאורך השנים. וזה בנוסף לכך שיש ביכולתנו לתרום להשכלתם ולעיצוב אישיותם. וכן, גם לגרום להם הנאה. ממך למדתי מהי מידה של צניעות והתחשבות בזולת והעמדת האחר בעדיפות לפניי (אצלך זה קצת מוגזם אפילו...).

אני מאחלת לך אריכות ימים עם איכות חיים, והרבה בריאות נחת ואושר. המשיכי לפזר סביבך פניני אורה וניצוצות של אנושיות. עוד יש לך מה להעניק למשפחתך ולסביבתך, ואני מקווה שלידה, המטפלת שלך, תמשיך לטפל בך היטב, כפי שהיא עושה זאת עד כה.

"כמו האישה הזאת דודתי רחל ... הקרבה עצמית והסתפקות במועט עד כדי סגפנות, למען המשימה שהיא טובת הכלל, עבודה ואי ניצול הזולת". כך מביא ד"ר אורי מילשטיין את דבריו של פרופ' איזנשטדט על דמותו של החלוץ. מילשטיין כותב על דודתו המשוררת רחל שכתבה את רוב שיריה בתל אביב.

התכונות הללו מאפיינות גם את רחל דודתי. גם את היית חלוצה, אישה שיופיה הפנימי מקרין לחיצוניותה. הקנקן יפה וגם מה שיש בו. אישה עם נשמה גדולה.

לבסוף ברצוני להודות למוטי, דפנה, אמיר, רובין ולכל הנכדים על העזרה והתמיכה בהוצאת הספר, פרויקט משפחתי חשוב לכל משפחת יעקובסון על כל ענפיה.

ברצוני לציין לטובה את שני בנייך אמיר ומוטי החביבים והנחמדים, שלאחר שגדלו אני בקשר טוב איתם ועם נשותיהם המקסימות, ונכדייך ונכדותייך שדואגים ומטפלים בך מעל ומעבר. בעיקר, מוטי שלא מש ממך בכל ימי האשפוז והשיקום.

כל הכבוד. החינוך שלכם, ברוך ז"ל ורחל, היה מצוין.

ברצוני גם להודות להוריי שנרתמו לעזרתי, ובמיוחד לאמי היקרה, שהוסיפה וסיפרה מזיכרונותיה. הדבר סייע לי מאוד להוציא ספר עם זיכרונות רבים יותר ומדויקים. ואחרונה חביבה, לתמי אוחנה, בת הדודה, שסייעה לנו ותרמה מידיעותיה, והודות לקשריה הגענו לבני משפחה נוספים.

באהבה רבה ובהערכה אין קץ,

סמדר

נובמבר 2017

המשפחה המורחבת ביום נישואיהם של ניב וזיו

